

PAULO KOELJO

Biti kao reka

Paulo Koeljo

Biti kao reka

Preveli s portugalskog

Jasmina Nešković i Jovan Tatić

Naslov originala

Paulo Coelho

Ser como o rio que flui

Copyright © 2009 by Paulo Coelho

This edition was published by arrangement with Sant Jordi Asociados
Agencia Literaria S. L. U., Barcelona, Spain.

All rights reserved.

www.paulocoelho.com

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Budi kao reka,
Noćna tišina,
Neka te ne plaši tmina.
Dogod na nebu ima zvezda
Ogledaj se u njima.
Ako nebom protiču oblaci,
i oni su voda, kao reka,
I u njima ćeš prepoznati
Svoje mirne dubine.
Manuel Bandeira*

Predgovor

Kada mi je bilo petnaest godina rekao sam majci:

- Otkrio sam čime bih voleo da se bavim. Hoću da budem pisac.
- Sinko – odgovori ona brižno – otac ti je inženjer. On je praktičan, razborit čovek koji ima vrlo jasnu predstavu o svetu. Da li ti uopšte znaš šta znači biti pisac?
- To je neko ko piše knjige.
- Tvoj ujak Harold, koji je lekar, takođe piše knjige i neke je već i objavio. Studiraj građevinu i imaćeš vremena da pišeš u slobodno vreme.
- Ne, mama. Hoću da budem samo pisac, a ne inženjer koji piše knjige.
- Da li si ikada upoznao nekog pisca? Da li si ikada video pisca?
- Nisam. Samo na fotografijama.
- Pa otkud ti onda želja da postaneš pisac ako pojma nemaš šta to zapravo znači?

Da bih odgovorio na mamino pitanje rešio sam da se malo bolje obavestim. Evo šta sam saznao o tome šta je značilo biti pisac ranih 60-ih godina:

A) Pisac uvek nosi naočare i nikad se ne češlja. Ili mu sve ide na živce ili zapadne u depresiju. Najviše vremena provodi po kafanama, u praznim razgovorima sa sličnim umišljenim i zapuštenim piscima. Prosipa sve same mudrosti. I uvek ima sjajne ideje za zaplet za svoj sledeći roman, i grozi se onog što je prethodno objavio.

B) Pisac ima dužnost i obavezu da uvek bude neshvaćen u svojoj generaciji. Čvrsto ubeđen da je rođen i okružen sve samim mediokritetima, veruje da bi, ako bi bio shvaćen i prihvaćen, izgubio svaku šansu da ikada bude smatran genijem. Pisac prepravlja i brusi svaku rečenicu nebrojeno puta. Prosečan čovek koristi rečnik od tri hiljade reči. Pravi pisac nikad ne koristi nijednu od njih jer postoji 189.000 reči u rečniku, a on ne spada u prosek.

C) Samo su drugi pisci u stanju da razumeju šta je jedan pisac hteo da kaže. Uprkos tome, on potajno mrzi svakog drugog pisca – s obzirom na to da se svi oni bore da uhvate iste tokove koje je istorija književnosti ucrtala tokom vekova. Tako se pisac i njegova sabrača nadmeću za zvanje autora „najkomplikovanije knjige“: onaj kojeg je najteže pročitati odneće pobjedu.

D) Pisac se razume u rogozobadne pojmove kao što su semiotika, epistemologija, neokonkretizam. Kada hoće nekog da zapanji, on pribegava rečenicama kao: „Ajnštajn je budaletina“ ili „Tolstoj je bio običan buržoaski pajac“. Svi su zgranuti, ali se pisci neće zbog toga uzdržati da šire priču kako je teorija relativiteta duplo golo i kako je Tolstoj bio pripadnik ruske aristokratije.

E) Kad se udvara ženi, pisac kaže: „Ja sam pisac“, i naškraba pesmu na salveti. Uvek upali.

F) Zahvaljujući širokom obrazovanju, pisac uvek može da se bavi i književnom kritikom. U toj ulozi može da ispolji svoju darežljivost pišući o knjigama svojih prijatelja. Polovina kritike sadrži citate stranih autora, a druga polovina analize rečenica uz neizbežne izraze kao što su „epistemološki rez“ ili „vizija koja se uklapa u zadati šablon“. Svako ko čita kritiku reći će: „Kakav učen tip!“, ali neće kupiti knjigu jer će se prepasti da neće znati kako da nastavi čitanje kada se pojave dotične epistemološke začkoljice.

G) Kada ga pozovu da kaže šta trenutno čita, pisac uvek pomene knjigu za koju niko nikad nije čuo.

H) Postoji samo jedna knjiga koja izaziva jednoglasno divljenje pisca i njegove sabrača: *Uliks* Džejsma Džojasa. Nijedan pisac nikada neće reći ružnu reč o toj knjizi, ali ako ga neko pita o čemu se zapravo radi, neće moći da objasni, izazivajući sumnju da ju je ikada pročitao. Neshvatljivo je da *Uliks* nikada nije doživeo drugo izdanje budući da svi pisci o njemu govore kao o remek-delu; možda je to glupost izdavača koji propuštaju priliku da zarade silne pare od knjige koju je ceo svet čitao, pročitao i u njoj uživao.

Opskrbljen svim ovim informacijama vratio sam se kod mame i objasnio tačno šta znači biti pisac. Bila je pomalo iznenađena.

– Lakše ti je da budeš inženjer – rekla je. – Osim toga, ti ne nosiš naočare.

Bilo kako bilo, već sam imao raščupanu kosu, s neizostavnom paklom goloaza u džepu, sa pozorišnom dramom pod miškom (*Do granica otpornosti*, koju je, na moju veliku radost, jedan kritičar ocenio kao „najluđu stvar koju sam ikad video na sceni“); takođe sam čitao Hegela i čvrsto rešio da pre ili kasnije pročitam *Uliksa*. Onda se jednog dana pojavio neki rok pevač i zatražio od mene da napišem reči za njegovu muziku. Odvratio me od mog traganja za besmrtnošću i ponovo me vratio na put običnih ljudi.

To me je podstaklo da obidem mnoga mesta i promenim više zemalja nego čarapa, kako bi rekao Bertolt Breht. Stranice koje slede sadrže neke trenutke koje sam proživeo, priče koje su mi drugi pričali, misli koje su mi se javljale

dok sam prevaljivao određene deonice reke svoga života.

Ovi zapisi bili su već objavljeni u različitim listovima širom sveta i sakupljeni su ovde na zahtev mojih čitalaca.

Pisac

Jedan dan u vodenici

U poslednje vreme moj život je simfonija komponovana u tri različita stava: „mnoštvo ljudi“, „nekoliko osoba“, i „skoro niko“. Svaki taj stav traje otprilike četiri meseca godišnje; iako često u mesecu ima pomalo od svakog od njih, oni se nikad ne mešaju.

„Mnoštvo ljudi“ je period kada sam u kontaktu sa javnošću, izdavačima i novinarima. Drugi stav „nekoliko osoba“ počinje kad se vratim u Brazil, sretnem sa svojim starim prijateljima, kad tumaram po plaži Kopakabani, kad povremeno odem na neki javni skup, ali većinom ostajem kod kuće.

Međutim, ovom prilikom želim da govorim o trećem stavu „skoro niko“. Baš sada, kad se noć spustila na ovo pirinejsko selo sa dvestotinak stanovnika, čije ime radije ne bih pominjao, selo gde sam nedavno kupio jednu staru vodenicu. Budio sam se svakog jutra s prvim petlovima, doručkovao i odlazio u šetnju pored stada krava i ovaca, kroz kukuruzna i žitna polja. Posmatram okolne planine i – nasuprot mom stanju u drugom stavu – nikad ne razmišljam ko sam. Nemam ni pitanja ni odgovore; živim samo u sadašnjem trenutku znajući da godina ima četiri godišnja doba (da, znam da je to notorna činjenica, ali mi to često zaboravljamo), i osećam kako se menjam baš kao i predeo oko mene.

Trenutno nisam previše zainteresovan za ono što se zbiva u Iraku i Avganistanu: kao ni svi drugi koji žive na selu, najbitnije vesti su vremenske prognoze. Svako ko živi u malom selu ume da pogodi da li će padati kiša, da li će biti hladno ili vetrovito, budući da to neposredno utiče na njihove živote, planove i žetve. Vidim ratara koji obrađuje njivu. Poželimo jedan drugom dobro jutro, proćaskamo o vremenu i svako kreće za svojim poslom – on se vraća svom plugu, a ja nastavljam svoju dugu šetnju.

Vraćam se kući, otvaram poštansko sanduče, a u njemu lokalni list: u obližnjem seocetu održava se igranka, neki skup u kafani u Tarbesu – velikoj varoši sa četrdeset hiljada stanovnika – vatrogasci su u toku noći ugasili požar na nekom đubrištu. Ali tema koja najviše zaokuplja sve žitelje te oblasti jeste neka grupa optužena za seču platana na seoskom putu jer su ta stabla izazvala smrt jednog motocikliste. Ta vest zauzima čitavu stranu i nekoliko dana se piše o „tajnoj organizaciji“ koja želi da se osveti za pogibiju mladića obarajući drveće.

Ležem kraj potoka koji pokreće moju vodenicu. Zurim u nebo bez oblaka

ovog žarkog leta kada je samo u Francuskoj pet hiljada ljudi umrlo od vrućine. Ustajem i počinjem da vežbam kjudo, meditaciju s lukom i strelom koja mi ispunjava još jedan sat moga dana. Već je vreme ručka: jedem nešto lagano i najednom zapažam da negde tamo, u jednoj od sklepotina priljubljenih uz prvobitnu građevinu stoji neka čudna konstrukcija pokrivena crepom – čudesna i neobična. Znam da bi u tom trenutku, kad bih pritisnuo dugme te naprave, svet krenuo meni u susret. Odupirem se koliko god mogu, ali dolazi trenutak kad moj prst dotakne dugme „uključiti“ i eto me ponovo povezanog sa svetom, sa kolumnama iz brazilskih časopisa, sa knjigama, intervjuima koje treba da dam, vestima iz Iraka, Avganistana, molbama, obaveštenjem da će avionska karta stići sutra, sa odlukama koje mogu da odložim i drugima koje moram da donesem.

Radim nekoliko sati jer je to moja Lična Legenda, jer jedan Ratnik Svetlosti zna da ima dužnosti i obaveze. Ali u stavu „skoro niko“ sve što se nalazi na ekranu kompjutera veoma je daleko, kao što i vodenica liči na neki san kad se nalazim u stavovima „mnoštvo ljudi“ ili „nekoliko osoba“.

Sunce počinje da zalazi, dugme je isključeno, svet ponovo postaje samo poljana, miris trave, mukanje krava, glas pastira koji doziva svoje ovce da se vrate u tor pored vodenice.

Pitam se kako mogu u samo jednom danu da pređem između ta dva sveta: nemam odgovor, ali znam da mi to pričinjava ogromno zadovoljstvo, i srce mi je puno dok ispisujem ove redove.

Čovek koji je sledio svoje snove

Rođen sam u Bolnici Svetog Josifa u Rio De Žaneiru. Pošto je porođaj bio prilično težak, majka me je zavetovala svecu, moleći ga da mi pomogne da preživim. Josif je postao bitna odrednica u mom životu i počev od 1987, godinu dana nakon mog hodočašća u Santjago de Kompostelu, redovno priređujem slavlje u njegovu čast na dan 19. marta. Pozivam prijatelje, ljude vredne i čestite, a pre večere očitam molitvu za sve one koji sa dostojanstvom obavljaju svoj posao. Molimo se i za one koji su ostali bez posla, bez ikakvih izgleda za budućnost.

U kratkom uvodu pre molitve obično pomenem da se od pet puta, koliko se reč „san“ pojavljuje u *Novom zavetu*, četiri odnose na Josifa drvodelju. U svim tim slučajevima uvek bi ga neki anđeo ubedio da čini upravo suprotno od onoga što je namerio.

Anđeo ga moli da ne ostavi svoju ženu iako je zatrudnela. On je na to mogao odgovoriti nešto poput: „Šta li će komšije da pomisle.“ Ali vratio se kući verujući u obznanjenu reč.

Anđeo ga šalje u Misir, a na to bi njegov odgovor mogao da glasi: „Ali ja sam ovde već odavno drvodelja, imam svoje mušterije, ne mogu tek tako sve to da napustim.“ Međutim, pakuje se i kreće u nepoznato.

Anđeo mu potom zatraži da se vrati iz Misira. A Josif je na to ponovo mogao da pomisli: „Zar sada, kad sam se ponovo kako-tako snašao u životu, i kad imam porodicu koju treba da izdržavam?“

Nasuprot onome što zdrav razum nalaže, Josif sledi svoje snove. Zna da ima sudbinu koju mora da ispuni, a to je sudbina gotovo svih ljudi na kugli zemaljskoj: „Da štite i izdržavaju svoju porodicu.“ Kao i nebrojeni anonimni Josifi, trudi se da ispuni svoje pozvanje, iako mora da čini stvari koje prevazilaze njegovu moć poimanja.

Kasnije, njegova žena kao i jedan od njegovih sinova postadoše temelj hrišćanstva. Treći stub porodice Josif Radnik pojavljuje se samo u božićnim jaslicama i pominju ga oni koji su mu naročito posvećeni kao što je slučaj sa mnom ili s Leonardom Bofom kome sam napisao predgovor za njegovu knjigu o drvodelji.

Prenosim ovde deo teksta pisca Karlosa Ejtora Konija (mislim da je baš njegov jer sam ga pronašao na internetu):

Nebrojeno puta su se čudili, smatrajući me agnostikom koji ne prihvata ideju o jednom filozofskom bogu, moralnom ili religioznom, kako mogu da budem posvećen nekom od svetaca tradicionalnog kalendara. Bog je pojam ili entitet suviše udaljen da bi mogao da mi pritekne u pomoć i ispuni moje potrebe. Već i sami svetitelji, budući zemaljski, zamešani od iste gline od koje sam i ja stvoren, zaslužuju moje divljenje, i više od toga. Zaslužuju moju posvećenost. Sveti Josif je jedan od njih. Jevanđelisti nisu zabeležili nijednu njegovu reč, samo postupke i jednu jednoglasnu napomenu: Vir justus. Pravedan čovek. I budući da se to odnosilo na jednog drvodelju, a ne na sudiju, može se zaključiti da je Josif bio nadasve dobar čovek. Dobar zanatlija, dobar muž, dobar otac jednog mališana koji će presudno uticati na istoriju sveta.

Lepe su te Konijeve reči. A ja vrlo često čitam nesuvisle izjave kao na primer: „Isus je otišao u Indiju da uči od majstora sa Himalaja.“ Po meni, svaki čovek može zadatak koji mu je u životu namenjen da učini svetim, a Isus je učio dok ga je Josif, čovek pravedan, podučavao da pravi stolove, stolice, krevete.

U svojoj uobrazilji volim da zamišljam da je trpezu na kojoj je Hristos osvetio hleb i vino napravio Josif – jer je na njoj bila ruka jednog anonimnog drvodelje koji je zarađivao hleb svoj svagdašnji u licu znoja svog i upravo time je omogućio da se dogode čuda.

Zlo želi da se dogodi dobro

Priča persijski pesnik Rumi da je Movija, prvi kalif iz loze Omejida, spavao jednog dana u svojoj palati kad ga je probudila jedna neobična spodoba.

– Ko ste vi?– upita.

– Ja sam Lucifer– glasio je odgovor.

– A šta tražiš ovde?

– Već ti je vreme za molitvu, a ti još spavaš.

Movija je bio zapanjen. Kako princ tame, onaj koji neprestano vrbuje duše ljudi poljuljane vere pokušava da mu pomogne da ispuni svoju versku dužnost?

Ali Lucifer mu objasni:

– Sećaš se da sam stvoren kao anđeo svetlosti. Uprkos svemu što se dogodilo na mom putu, ne mogu da zaboravim svoje poreklo. Čovek može da putuje u Rim ili Jerusalim, ali uvek nosi u srcu vrednosti iz svoje postojbine: isto to se dogodilo i sa mnom. I dalje volim Tvorca koji me je hranio dok sam bio mlad i naučio me da činim dobro. Kad sam se pobunio protiv njega, nisam to učinio zato što ga nisam voleo; naprotiv, toliko sam ga voleo da sam mu zavideo kad je stvorio Adama. U tom trenutku želeo sam da prkosim Gospodu, i to me je upropastilo. Pa ipak, još se sećam Njegovog blagoslova. I možda, ako činim dobro, mogu da se vratim u Raj.

Movija odgovori:

– Ne mogu da verujem u ono što mi govoriš. Ti si bio odgovoran za uništenje mnogih ljudi na kugli zemaljskoj.

– E pa veruj – bio je uporan Lucifer. – Jedino Bog može da stvara i uništava jer je svemoguć. I baš je on stvorivši čoveka dodelio ljudskom životu želju, osvetu, saosećanje i strah. I zato, kad posmatraš zlo oko sebe, nemoj zbog toga kriviti mene jer ja sam samo ogledalo svega gnusnog što se dešava.

Osetivši da baš nešto i nije kako valja, Movija poče svom dušom i svim srcem da se moli Bogu da ga prosvetli. Proveo je čitavu noć raspravljajući se i razgovarajući s Luciferom. I uprkos njegovim ubedljivim argumentima, nije se dao ubediti.

Kad se već razdanjivalo, Lucifer je napokon popustio:

– Pa dobro. U pravu si. Kad sam večeras došao da te probudim da ne bi propustio čas za molitvu, nije mi bila namera da te približim Božjoj veri.

„Znao sam da ćeš ako propustiš da ispuniš svoju dužnost osetiti duboku tugu i narednih dana ćeš se moliti s dvostrukom verom moleći za oproštaj što si zaboravio na svoju obavezu. U Božjim očima svaka od tih molitvi upućena Njemu s ljubavlju i pokajanjem vredela bi koliko i dvesta molitvi očitanih po pukoj navici. Ti bi osetio pročišćenje i nadahnuće, Bog bi te više voleo, a ja više ne bih opsedao tvoju dušu.“

Lucifer nestade, a jedan anđeo svetlosti pojavi se za njim.

– Nikad ne zaboravi današnje naravoučenije – reče Moviji. – Ponekad se zlo preruši u izaslanika dobra, ali njegova skrivena namera je da izazove još veću propast.

Toga i narednih dana Movija se molio sa pokajanjem. I Bog je čuo njegove molitve.

Spreman za bitku, ali sa nedoumicama

Obučen sam u neko neobično zeleno odelo prepuno rajsferšlusa, napravljeno od nekog debelog materijala. Na rukama su mi rukavice da me zaštite od povreda. Nosim sa sobom neku vrstu koplja skoro moje visine: na njegovom metalnom vrhu nalazi se trozubac, a na dnu jedna oštrica.

A pred mojim očima ono na šta ću nasrnuti već sledećeg trenutka: moj vrt.

S tim predmetom u ruci počinjem da čupam korov koji se pomešao sa travom. Činim to neko vreme znajući da će biljka iščupana iz tla uvenuti za manje od dva dana.

I najednom mi sine: da li postupam ispravno?

Ono što nazivam „korovom“ zapravo je jedan pokušaj opstanka određene vrste koju je priroda hiljadama godina stvarala, negovala i razvijala. Njen cvet su oplođavali nebrojeni insekti, a njen polenov prah rasipao se po svim okolnim poljima– i tako su njeni izgledi da zaživi sledećeg proleća postali mnogo veći. Da je bila posađena samo na jednom mestu, postala bi plen biljojeda, preplavila bi sva okolna polja, ili bi je zahvatio požar ili bi se sparušila od suše.

Ali sav ovaj poriv za opstankom prekida se sada jednim šiljkom koji je nemilosrdno čupa iz tla. Zašto uopšte to radim? Neko je zasadio vrt. Ne znam ko je to bio jer kad sam kupio kuću, vrt još nije postojao i kuća je bila u harmoniji s okolnim planinama i drvećem. Ali njegov saditelj je nesumnjivo mislio dalekosežno o onome što čini, sadeći vrlo predano i posvećeno (postoji jedna aleja žbunja koja zaklanja šupu u kojoj čuvamo drva) i imajući u vidu sve nepredvidljive čudi zime i proleća. Kad mi je ustupio staru vodenicu – gde provodim nekoliko meseci godišnje – travnjak je bio besprekorno podšišan. Sada sam ja taj koji treba da nastavi njegov rad iako ostaje jedno filozofsko pitanje: da li treba da poštujem rad njegovog stvoritelja, baštovana, ili da prihvatim nagon za opstankom kojim je priroda obdarila tu biljku zvanu korov?

Nastavljam da čupam te nepoželjne biljke i da ih redam na gomilu koja će uskoro biti spaljena. Možda se i previše bavim temama koje nemaju nikakve veze sa razmišljanjem već sa delanjem. A ipak svaki ljudski postupak je uzvišen i nosi u sebi mnoštvo posledica. A to me sve više podstiče da razmišljam o onome što radim.

S jedne strane posmatrano, te biljke imaju pravo da se šire na sve strane. A opet, ako ih sad ne uništim, one će na kraju ugušiti travu. U *Novom zavetu* Isus govori o odvajanju kukolja da se ne bi pomešao sa žitom.

Ali – bez pomoći *Biblije* – suočavam se s jednim konkretnim problemom s kojim se čovečanstvo odvajkada susretalo: do koje mere je moguće mešati se u prirodu? Da li je to uplitanje uvek negativno ili može ponekad biti i dobronamerno?

Odlažem alatku – poznatu takođe kao grabulja. Svaki zamah donosi kraj jednog života, nepostojanje nekog cveta koji bi mogao da napupi s proleća, nasilništvo ljudskog bića koje želi da preobrati predeo u svojoj okolini. Moram još malo da razmislim jer u ovom trenutku vladam životom i smrću. Trava kao da kaže: „Zaštiti me. Korov će me uništiti“, a korov takođe govori sa mnom: „Došao sam iz velike daljine da bih stigao do tog vrta – zašto želiš da me satreš?“

Naposletku pritiče mi u pomoć indijski spis *Bhagavd Gita*. Sećam se Krišninog odgovora ratniku Ardžuni u trenutku kad je ovaj osetio nemoć pred jednom odlučujućom bitkom, bacio svoje oružje na zemlju i rekao da nije pravično sudelovati u nekoj borbi u kojoj ćeš ubiti svoga brata. Na to Krišna odgovara otprilike ovako: „Zar smatraš da možeš nekoga ubiti? Tvoja ruka je Moja ruka. I sve što činiš već je suđeno i zapisano. Niko ne ubija i niko ne umire.“ Podstaknut tim iznenadnim sećanjem, ponovo se latih koplja, nasrnuh na travke koje su nepoželjne u mom vrtu i ostajem s poukom koju sam dobio ovog jutra: kad nešto nepoželjno nikne u mojoj duši, molim Boga da mi ulije hrabrost da to iščupam bez ikakve milosti.

Putanja odapete strele

Vrlo je važno ponavljati istu stvar: akcija je misao pretvorena u delo.

I najmanji naš gest nas otkriva i zato treba da se usavršavamo u svemu što činimo, da razmišljamo o svakoj pojedinosti, da ovladamo tehnikom do te mere da ona postane intuitivna. Intuicija nema nikakve veze sa rutinom, već sa stanjem duha koji prevazilazi tehniku.

Zato, posle mnogo vežbanja, više ne moramo da razmišljamo o svakom neophodnom pokretu. Oni postaju deo naše egzistencije. Ali, da bi se to postiglo neophodno je trenirati, ponavljati. Uvek iznova.

Pogledajte samo jednog dobrog kovača koji udara čekićem po gvožđu. Očima laika učiniće se da on neprestano ponavlja iste udarce.

Ali onaj ko je svestan značaja treniranja zna da je svaki put kad kovač podigne čekić i spusti ga jačina udarca drugačija. Ruka ponavlja isti pokret, ali kad se približava gvožđu ona zna da li treba da ga udari snažnije ili slabije.

Pogledajte onda vetrenjaču. Onome ko je vidi prvi put učiniće se da se njena „krila“ okreću istom brzinom ponavljajući stalno iste pokrete.

Ali svako ko se iole razume u vetrenjače zna da one zavise od vetra i da se neprestano okreću u pravcu u kojem duva.

Ruka kovača stiče veštinu tek kad on bezbroj puta udari čekićem. Krila vetrenjače mogu da se brzo okreću samo posle mnogih naleta vetra.

Strelac pušta da mnoge strele promaše svoj cilj jer zna da će jedino tako naučiti koliki je značaj luka, tetive i cilja i da će ga pogoditi tek kad ponovi svoje pokrete bezbroj puta bez straha da će pogrešiti. A onda nastupi trenutak kad više nije potrebno razmišljati o onome što činimo. Od tada pa nadalje strelac se pretvara u svoj luk, svoju strelu i svoj cilj.

Kako posmatrati putanju strele: strela je namera koja se projektuje u prostor.

Kad je jednom hitne, strelac više ništa ne može da promeni, jedino može da prati njen let prema cilju. Od tog trenutka nestaje napetost koja je bila neophodna da bi se strela odapela.

Dakle, strelac netremice posmatra putanju strele, ali njegovo srce je spokojno, a lice ozareno osmehom.

U tom momentu, pod uslovom da je dovoljno trenirao, da je uspeo da izoštri

svoj instinkt, da očuva eleganciju i koncentraciju tokom čitavog procesa odapinjanja strele, osetiće u sebi prisustvo univerzuma i videće da je njegov čin bio uspešan i da je zaslužen dosegao cilj.

Tehnika nas podučava kako da ovladamo rukama, kako da pravilno dišemo, kako da pogledom motrimo na svoj cilj. Instinkt nam govori kada nastupa pravi trenutak za odapinjanje strele.

Onaj ko prođe tuda i vidi strelca kako raširenih ruku pogledom prati putanju strele pomisliće da on stoji nepomično. Ali oni koji se razumeju u tu veštinu znaju da je njegov duh sada negde drugde, da je sada u dodiru sa čitavim univerzumom: on neprestano radi upijajući sve ono najbolje što taj hitac sa sobom nosi, ispravljajući eventualne greške i iščekujući da vidi kako će cilj odgovoriti na pogodak.

Kad strelac potegne tetivu, on može da vidi čitav svet unutar svog luka. A dok prati let strele, taj svet mu se približava, miluje ga i pruža mu osećanje savršenog zadovoljstva zbog ispunjene namere.

Dakle, Ratnik Svetlosti, pošto pretvori svoju nameru u delo, ne treba više ničeg da se plaši: ispunio je svoju dužnost. Nije dopustio da ga strah parališe – pa čak i ako strela ne bude pogodila cilj, pružiće mu se nova prilika zato što nije bio kukavica.

Priča o olovci

Dečak je gledao babu dok je pisala pismo. U jednom trenutku upita:

– Pišeš neku priču o onome što se nama dogodilo? A da nije to slučajno neka priča o meni?

Baba prestade da piše, nasmeši se i reče unuku:

– Vala baš da znaš da pišem o tebi. Međutim, ono što je važnije od reči to je ova olovka koju koristim. Kad porasteš, volela bih da budeš kao ona.

Dečak pogleda olovku radoznalo ne videći u njoj ništa naročito.

– Ali ona je ista kao i sve druge olovke koje sam video u životu!

– Sve zavisi od načina na koji posmatraš stvari. Ta olovka ima pet osobina. Ako budeš umeo da ih prepoznaš, bićeš uvek usklađen sa svetom.

„Prva osobina: možeš činiti velike stvari ali nikad ne smeš da zaboraviš da postoji jedna Ruka koja vodi tvoje poteze. Tu ruku mi nazivamo Bogom, a on će je uvek voditi po svojoj volji.

„Druga osobina: s vremena na vreme moram da prekinem ono što pišem i upotrebim rezač. To će olovku pomalo boleti, ali na kraju ona će biti naoštrena. Elem, nauči da podnosiš neke boli jer će one od tebe učiniti boljeg čoveka.

„Treća osobina: olovka uvek dozvoljava da upotrebimo gumicu i izbrišemo ono što je pogrešno. Moraš da shvatiš da ako popravimo nešto što je učinjeno to ne mora samo po sebi da znači da smo pogrešno postupili. Već može da bude nešto važno što će nas održati na pravom putu.

„Četvrta osobina: ono što je istinski važno kod olovke nije ni drvo niti njen spoljašnji oblik, već grafitno srce koje se nalazi unutra. I zato neka ti bude uvek najvažnije ono što se događa u tebi.

„I napokon peta osobina olovke: ona uvek ostavlja neki otisak. Isto tako znaj da će sve što budeš činio u životu ostaviti neki trag i potrudi se da budeš svestan svakog svog poteza.“

Priručnik za planinarenje

A) Izaberi planinu na koju želiš da se popneš: ne dozvoli da ti drugi sole pamet govoreći „ova ti je lepša“ ili „ova ti je lakša“. Potrošićeš mnogo snage i elana da bi ostvario svoj cilj, i to zavisi isključivo od tebe, i moraš biti siguran u svoj naum.

B) Najpre saznaj kako da joj priđeš: vrlo često kad planinu posmatramo izdaleka, ona izgleda lepa, zanimljiva, puna izazova. Ali šta se dešava kad pokušamo da joj se približimo? Oko nje staze i puteljci, šume i šumarci između tebe i tvog cilja, ono što je na mapi jasno kao na dlanu sasvim je drugačije u stvarnosti. Zato moraš da istražiš sve puteve i zavijutke dok se jednog dana ne nađeš pred vrhom koji si želeo da osvojiš.

C) Uči od onih koji su tuda već prošli: ma koliko umišljao da si jedini, neko je snivao isti san i ostavio tragove koji mogu da ti olakšaju hod; mesta gde treba da postaviš uže, kočice, slomljene grančice koje će ti olakšati uspinjanje. Taj put je samo tvoj, kao i odgovornost, ali ne zaboravi da tuđe iskustvo može da ti bude od velike pomoći.

D) Opasnosti, kad se s njima suočiš licem u lice, mogu da se savladaju: kad kreneš da se uspinješ uz planinu svojih snova, obrati pažnju na okolinu. Naravno, postoje litice. Postoje pukotine. Postoji kamenje uglačano olujama koje je postalo sklisko kao led. Ali ako budeš znao gde da se osloniš nogom, otkrićeš zamke i umećeš da ih zaobiđeš.

E) Predeo se menja i zato iskoristi to: naravno da moraš imati jasan cilj na umu – stići do vrha. Ali dok se uspinješ, vidik ti se širi, i ništa te ne sprečava da s vremena na vreme zastaneš i uživaš u predelu oko sebe. Sa svakim osvojenim metrom vidiš sve dalje i iskoristi to da bi otkrio stvari još neviđene.

F) Poštuj svoje telo: uz planinu može da se uspne samo onaj koji svom telu posvećuje dužnu pažnju. Imaš pred sobom sve vreme koje ti je život namenio i zato koračaj ne tražeći ono što ne možeš dobiti. Ako budeš hodao suviše brzo, umorićeš se i odustati na pola puta. Ako budeš hodao odviše sporo, može te zateći noć i onda ćeš biti izgubljen. Iskoristi predeo, uživaj u svežoj izvorskoj vodi i plodovima koje ti priroda nesebično pruža, ali nastavi svoj put.

G) Poštuj svoju dušu: nemoj sve vreme da ponavljaš „uspeću, uspeću...“.

Tvoja duša to već zna, ali joj je potreban taj dugi put da bi mogla da se uzvisi, da se prostre s one strane horizonta, da dosegne do nebesa. Ako po svaku cenu težiš ispunjenju svoga cilja, ta grčevita želja ti neće pomoći i samo će ti oduzeti zadovoljstvo uspinjanja. Ali, takođe, nemoj da ponavljaš u sebi „ovo je lakše nego što sam mislio“ jer ćeš time izgubiti unutrašnju snagu.

H) Pripremi se da prevališ još jedan kilometar: put do vrha planine uvek je duži nego što si zamišljao. Nemoj se zavaravati, doći će trenutak kad će ono što ti se činilo blizu zapravo biti mnogo dalje. Ali pošto si se već odvažio da ideš dalje i dalje, to ti neće predstavljati prepreku.

I) Raduj se kad osvojiš vrh: plači, pljeskaj rukama, viči iz sveg glasa da si uspeo, dozvoli da vetar sa visina (jer tamo gore uvek duva vetar) pročisti tvoj duh, osveži tvoje umorne i znojave noge, širom otvori oči, otresi prašinu sa svog srca. Kakva divota, ono što je ranije bio samo pusti san, jedna gotovo nedostižna vizija, sada je deo tvog života. Uspeo si.

J) Zavetuj se: iskoristi to što si otkrio u sebi, neku novu dotad neotkrivenu snagu, i obećaj sebi da ćeš je od tada pa nadalje koristiti do kraja svojih zemaljskih dana. A još bolje bi bilo da obećaš sebi da ćeš otkriti i neku drugu planinu i upustiti se u novu pustolovinu.

K) Pričaj svoju priču: da, pričaj svoju priču. Pruži svoj primer. Kaži svima da je moguće, i tada će i drugi osetiti snagu da se suoče sa svojim vlastitim planinama.

O važnosti diploma

Pored moje stare vodenice, u malom selu u Pirinejima, stoji drvored koji deli moje imanje od susednog. Pre neki dan pojavio se komšija: delovao je kao da ima oko sedamdeset godina. Često sam ga viđao kako radi sa svojom ženom u bašti i pomišljao sam da je krajnje vreme da se malo odmori.

Komšija, iako vrlo simpatičan, kaže da suvo lišće sa mog drveća pada na njegov krov i da moram da posečem stabla.

Bio sam zaprepašćen: kako jedna osoba koja je provela čitav život u dodiru sa prirodom sad želi da ja uništim nešto što je tako dugo raslo samo zato što bi kroz deset godina to moglo da ošteti crepove?

Pozivam ga na kafu. Kažem da ću se, ukoliko jednog dana to trulo lišće (koje će naneti vetar ili spržiti letnja žega) izazove neku štetu, potruditi da mu napravim novi krov. Komšija kaže da to nije bitno: on samo hoće da ja posečem drveće. To me je malo iziritiralo: kažem da bih radije kupio njegovo imanje.

– Moja zemlja nije na prodaju – odgovara.

– Ali s tim novcem mogli biste da kupite neku divnu kuću u gradu i da tamo lagodno poživite da kraja života, sa svojom ženom, pošteđeni ljutih zima i propalih berbi.

– Imanje nije na prodaju. Tu sam se rodio, tu sam i odrastao, a suviše sam star za takve promene.

Predlaže da neki stručnjak iz grada dođe, proceni stanje i odluči. Tako se ne bismo ljutili jedan na drugog. Na kraju krajeva, ipak smo komšije.

Kad je otišao, moja prva reakcija je bila da ga optužim za nepromišljenost i nepoštovanje prema Majci Zemlji. Zatim me je zagolicalo pitanje zašto nije pristao da proda svoje imanje? Ali pre no što se smrklo, shvatio sam da njegov život ima samo jednu priču i da moj komšija ne želi da je menja. Preseliti se u grad značilo bi uroniti u jedan nepoznati svet, s drugim vrednostima, a on se možda smatra previše starim da bi ih usvojio.

Da li se to dešava samo s mojim komšijom? Ne. Mislim da se to dešava svima – ponekad smo toliko vezani za svoj način života da odbijamo neku šansu jer ne znamo kako da je iskoristimo. U ovom slučaju, njegovo imanje i njegovo selo su jedina mesta koja poznaje i ne vredi rizikovati. A što se tiče ljudi koji

žive u gradu, oni su ubeđeni da je neophodno imati fakultetsku diplomu, oženiti se, izroditi decu, učiniti sve da i ta deca steknu diplome i tako dalje. Niko se ne pita: „Mogu li učiniti nešto drugačije?“

Sećam se da je moj brica radio od jutra do sutra da bi njegova kći mogla da završi sociologiju. Uspela je da završi fakultet, i pošto je kucala na mnoga vrata, napokon se zaposlila kao sekretarica u jednoj firmi za proizvodnju cementa. Pa čak i tada moj brica je ponavljao sav ponosan: „Moja ćerka ima diplomu.“

Većina mojih prijatelja i dece mojih prijatelja takođe imaju diplome. To ne znači da su uspeli da rade ono što su želeli – naprotiv, ulazili su na univerzitet i izlazili s njega jer je neko, u vreme kad su univerzitetske studije bile važne, govorio da svako ko želi da napreduje u životu mora da ima diplomu. I tako je svet izgubio izvanredne baštovane, pekare, antikvare, vajare, pisce. Ali možda bi ipak trebalo dodati jednu primedbu: lekari, inženjeri, naučnici, advokati zaista moraju da imaju diplomu.

Ali da li baš svi moraju da je imaju? Prepuštam stihovima Roberta Frosta da odgovore na to pitanje:

*Pređa mnom su se otvarala dva puta,
Ja sam izabrao onaj kojim se ređe ide
I jedina razlika je u tome.*

P.S. Da bih završio priču o komšiji, stručnjak je došao i na moje veliko iznenađenje pokazao jedan francuski zakon po kome svako drvo treba da bude na minimalnom rastojanju od tri metra od susednog imanja. Moje drveće se nalazilo na dva metra i morao sam da ga posečem.

U jednom baru u Tokiju

Japanski novinar postavlja ono večito pitanje:

– A koji su vaši omiljeni pisci?

Ja mu uzvraćam večitim odgovorom:

– Žorž Amado, Horhe Luis Borhes, Vilijam Blejk i Henri Miler.

Prevoditeljka me gleda začuđeno:

– Henri Miler?

Ali ubrzo shvata da njena uloga nije da postavlja pitanja i nastavlja svoj posao. Kad se intervju završio, hteo sam da znam zbog čega je bila toliko iznenađena mojim odgovorom. Kažem da možda Henri Miler nije bio „politički korektan“ pisac, ali kažem da mi je on otvorio vrata jednog bezmernog sveta – njegove knjige imaju životnu energiju koju retko možemo sresti u savremenoj literaturi.

– Ne kritikujem Henrija Milera; ja sam njegova obožavateljka. – Znete li da je bio oženjen jednom Japankom?

Da, naravno. Ne stidim se da priznam da sam nečiji vatreni pristalica i da pokušavam da saznam sve o njegovom životu. Tako sam jedanput išao na sajam knjiga samo da bih upoznao Žorža Amada, putovao sam četrdeset osam sati autobusom da bih se sreo sa Borhesom (što se, mojom krivicom, nije desilo: kad sam ga ugledao, sledio sam se i nisam bio u stanju ni da zinem), zvonio sam na vrata Džona Lenona u Njujorku (portir je tražio da ostavim pismo u kome ću objasniti razlog svoje posete, rekao je da će mi Lenon verovatno telefonirati, što se nikada nije desilo). Planirao sam da idem u Biksir da vidim Henrija Milera, ali on je umro pre nego što sam skupio novac za put.

– Japanka se zove Hoki – odgovaram nadmeno. – Znam da u Tokiju postoji jedan muzej s Milerovim akvarelima.

– Hoćete li da se sretnete s njom još večeras?

Kakvo pitanje! Naravno da želim da se upoznam sa nekim ko je delio život s jednim od mojih idola. Zamišljam da primam posete iz celog sveta, molbe za intervju, uostalom proveli su deset godina zajedno. Zar ne bi bilo odveć preteško zahtevati da protraći svoje vreme s jednim običnim obožavateljem?

Ali ako prevoditeljka kaže da je to moguće treba joj verovati – Japanci uvek ispunjavaju zadatak reč.

Iščekujem nestrpljivo ostatak dana, ulazimo u taksi i sve najednom poprima neki čudan tok. Zaustavljamo se u jednoj ulici u koju nijedan zrak sunca nikada nije dopro jer vijadukt prolazi iznad nje. Prevoditeljka mi pokazuje trećerazredni bar na drugom spratu nekakve oronule zgrade.

Penjemo se uza stepenice, ulazimo u potpuno prazan bar, i tu se nalazi Hoki Miler.

Da bih prikrio zaprepašćenje, pokušavam da istaknem svoje oduševljenje prema njenom bivšem mužu. Ona me odvodi u jednu sobu u začelju, gde je napravila mali muzej – nekoliko fotografija, dva-tri potpisana akvarela, jedna knjiga s posvetom i ništa više. Priča mi da ga je upoznala dok je studirala u Los Angelesu, a da bi se izdržavala svirala je klavir po restoranima, pevajući francusku muziku (na japanskom). Miler je tamo večeravao, zadivio se njenim pesmama (proveo je u Parizu čitave godine svoga života), izašli su zajedno nekoliko puta i on ju je zaprosio.

Vidim da se u baru nalazi jedan klavir koji kao da sve vraća u prošlost, u onaj dan kad su se njih dvoje sreli. Priča mi o divnim stvarima njihovog zajedničkog života, o poteškoćama koje su proizilazile iz razlike u godinama (Miler je imao preko pedeset, Hoki nepunih dvadeset), o vremenu koje su proveli zajedno. Objašnjava da su naslednici iz drugih brakova uzeli sve, uključujući i autorska prava na knjige, ali to uopšte nije bitno, ono što je proživela s njim prevazilazi svaku finansijsku naknadu.

Molim je da odsvira istu onu muziku koja je privukla Milerovu pažnju, pre mnogo godina. Ona mi ispunjava želju sa suzama u očima i peva *Uvelo lišće* (*Feuilles mortes*).

Ja i prevoditeljka takođe smo bili ganuti. Bar, klavir, Japankin glas čiji se odjek odbija o prazne zidove, žena koja pet para ne daje za famu bivših žena, za čitava brda novca od Milerovih knjiga, za svetsku slavu u kojoj je mogla da uživa i dan-danas.

„Nije bilo vredno boriti se za nasleđe: ljubav je bila dovoljna“, rekla je na kraju jer je razumela naša osećanja. Da, po potpunom odsustvu ogorčenosti shvatio sam da je ljubav bila dovoljna.

O značaju pogleda

U početku Teo Vijerema bio je samo jedan navalentan tip. Čitavih pet godina slao je uporno poziv mojoj agenciji u Barseloni, pozivajući me da održim predavanje u Hagu, u Holandiji.

Tih pet godina agencija je redovno odgovarala da je agenda mojih obaveza ispunjena. Ruku na srce, nisam baš uvek bio toliko zauzet; međutim, jedan pisac nije nužno uvek spreman da uspešno nastupi pred publikom. Osim toga, sve što imam da kažem nalazi se u knjigama i kolumnama koje pišem – i zato se uvek trudim da izbegnem javne nastupe.

Teo je otkrio da ću snimati neki program za jedan te-ve kanal u Holandiji. Kad sam krenuo na snimanje, čekao me je u predvorju hotela. Predstavio se i zamolio me da pođe sa mnom govoreći:

– Nisam neko ko ne ume da čuje „ne“. Jedino verujem da se trudim da postignem cilj na pogrešan način.

Treba se boriti za svoje snove, ali treba takođe znati da je, ukoliko se neki putevi ispostave kao nemogući, bolje čuvati snagu i zaputiti se nekim drugim stazama. Mogao sam jednostavno reći „ne“ (uostalom, tu reč sam već mnogo puta i izgovorio i čuo), ali odlučio sam da pokušam da postupim diplomatski: da postavim uslove koje je nemoguće ispuniti.

Rekao sam da ću održati predavanje zabadava, ali da ulaznica ne može da košta više od dva evra i da sala mora da primi najmanje dvesta ljudi.

Teo se složio.

– Potrošićete mnogo više nego što ćete zaraditi – upozorio sam. – Po mojoj računici samo avionska karta i hotel koštaju trostruko više od onoga što ćete dobiti ako uspete da ispunite dvoranu. A osim toga tu su i neki drugi troškovi, iznajmljivanje prostora itd.

Teo me prekide rekavši da ništa od toga nije važno: sve to radi da bi obavio svoju dužnost.

– Organizujem skupove jer želim i dalje da verujem da svako ljudsko biće traga za nekim boljim svetom. Moram da pružim svoj doprinos da bi se ta ideja ostvarila.

– A čime se vi bavite?

– Prodajem crkve.

I nastavi na moje iznenađenje:

– Zadužen sam od Vatikana da biram kupce jer u Holandiji ima mnogo više crkava nego vernika. A kako smo u prošlosti imali vrlo rđava iskustva, gledajući kako se ta sveta mesta pretvaraju u klubove, stambene zgrade, butike, pa čak i u seks-šopove, promenili smo sistem prodaje. Projekat mora da odobri parohija, a kupac mora da kaže šta će učiniti s tom nekretinom: obično prihvatamo samo predloge koji podrazumevaju neki kulturni centar, dobrotvornu ustanovu, ili muzej.

„A kakve to ima veze sa vašim predavanjem i sa drugima koje pokušavam da organizujem? Ljudi se više ne sreću i ne okupljaju. A kad se ne sreću onda ne mogu ni da napreduju.“

Gledajući me netremice zaključio je:

– Susreti. Moja greška sa vama je bila upravo u tome. Umesto da vam šaljem elektronsku poštu, trebalo je odmah da pokažem da sam stvoren od krvi i mesa. Jednom kad nisam uspeo da dobijem odgovor od izvesnog političara zakucao sam mu na vrata, a on mi reče: „Ako nešto želite, treba najpre da pokažete svoje oči.“ Od tada sam tako postupao i postizao samo dobre rezultate. Možemo raspolagati svim mogućim sredstvima komunikacije na ovom svetu, ali ništa, baš ništa ne može da zameni i nadoknadi ljudski pogled.

Naravno da sam prihvatio poziv.

P.S. Kad sam otišao u Hag, znajući da je moja žena, likovni umetnik, oduvek želela da osnuje kulturni centar, zamolio sam da vidim neku od crkava koje su bile na prodaju. Pitao sam za cenu jedne koja bi nedeljom mogla da primi petsto parohijana: koštala je jedan evro (samo jedan evro!), iako bi troškovi njenog održavanja mogli da dostignu basnoslovnu cenu.

Džingis-kan i njegov soko

Prilikom nedavne posete Kazahstanu, u centralnoj Aziji, imao sam prilike da pratim lovce koji koriste sokola kao oružje. Ne želim sada da se upuštam u raspravu o značenju reči „lov“, samo hoću da kažem da se u ovom slučaju sve odvijalo u skladu sa prirodom.

Bio sam bez tumača, ono što je u prvi mah moglo da deluje kao problem na kraju me je prosvetlilo spoznajom. U nemogućnosti da razgovaram sa njima, obraćao sam mnogo više pažnje na ono što su radili: gledao sam našu malu grupu kako se zaustavlja, čoveka sa sokolom na ruci koji se malo izdvojio od nas i skinuo srebrnu kapicu sa ptičje glave. Ne znam zašto je odlučio da se tamo zaustavi, a nisam znao koga i kako da pitam.

Ptica je poletela, opisala nekoliko krugova u vazduhu, a zatim se nepogrešivom putanjom sunovratila u jarugu i nije se više odande pomerala. Prišli smo joj i ugledali jednu lisicu uhvaćenu u kljuse (zamku). Ista scena se ponovila još jedared tokom tog prepodneva. Vraćajući se u selo sreo sam se s ljudima koji su me tamo čekali i upitao ih kako su uspeli da dresiraju sokola da uradi sve ono što sam video – najpre da pitomo sedi na ruci svog gospodara (i na mojoj takođe); postavili su mi nekakve kožne zavoje preko ruke i mogao sam izbliza da pogledam njegove šiljate kandže.

Besmisleno pitanje. Niko ne ume da objasni: kažu da se to umeće prenosi s kolena na koleno, otac ga prenosi sinu i tako unedogled. Zauvek će ostati urezane u mojoj nutrini snežne planine na rubu horizonta, obrisi konja i konjanika, soko koji se spušta sa njegove ruke i nepogrešivo pogađa cilj.

Zapamtio sam i jednu legendu koju mi je neko od prisutnih ispričao za vreme ručka:

Jednog jutra mongolski ratnik Džingis-kan i njegova svita izašli su u lov. I dok su njegovi pratioci nosili lukove i strele, Džingis-kan je držao na ruci svog omiljenog sokola – koji je bio bolji i dragoceniji od bilo koje strele jer je mogao da se vine u nebesa i odande vidi sve ono što nijedan ljudski stvor ne može da sagleda.

Međutim, uprkos poletu cele grupe, nisu uspeli ništa da pronađu. Razočaran, Džingis-kan se vratio u svoj logor, ali da ne bi svoje nezadovoljstvo iskalio na saputnicima, odvojio se od njih i rešio da se nekuda zaputi sâm.

Ostali su u šumi duže nego što su očekivali, a kan je bio iscrpljen od umora i

žedi. Zbog letnje vreline potoci su presušili i on nije uspeo da pronađe ništa za piće sve dok nekim čudom nije ugledao mlaz vode koja je izbijala iz stene pred njim.

Istog trenutka odgurnuo je sokola sa ramena, uhvatio mali srebrni pehar koji je uvek nosio sa sobom i dugo ga punio vodom, ali kad je već hteo da ga prinese usnama, soko je doleteo i odgurnuo mu pehar iz ruku odbacivši ga daleko.

Džingis-kan je bio gnevan, ali soko je ipak bio njegov miljenik i možda je i on bio žedan. Opet je uhvatio pehar, obrisao ga od prašine i iznova počeo da ga puni. Kad je čaša već bila dopola napunjena, soko je ponovo naleteo i prosuo vodu.

Džingis-kan je obožavao svog krilatog ljubimca, ali znao je da ni u jednoj prilici ne može da dozvoli da mu ovaj uskrati poštovanje jer uvek može neko da posmatra taj prizor izdaleka, a potom da ispriča njegovim ratnicima da veliki osvajač nije bio u stanju da obuzda jednu običnu pticu.

Ovoga puta izvadio je mač koji mu je visio o pojasu, dohvatio pehar i još jednom pokušao da ga napuni – posmatrajući jednim okom izvor, a drugim sokola. Čim je video da ima dovoljno vode, i tek što se spremio da je ispije, soko je ponovo poleteo prema njemu. A tada mu je kan nepogrešivim zamahom prerezao šiju.

Ali mlaz vode je presahnuo. Rešen da utoli žeđ po svaku cenu, uspeo se uza stenu tražeći izvor. Na njegovo iznenađenje, zaista je naišao na jedan zdenac vode i ugledao na njegovom dnu jednu od najotrovnijih zmija iz tog kraja. Da je popio vodu ne bi više bio u svetu živih.

Kan se vratio u logor noseći mrtvog sokola u rukama. Naložio je da se napravi zlatna statua ptice i uklesao je na njenom krilu:

„Čak i kad ti neki prijatelj učini nešto što ti nije po volji, on i dalje ostaje tvoj prijatelj.“

Naložio je da se na drugom krilu ukleše:

„Svako delovanje podstaknuto gnevom osuđeno je na propast.“

Posmatrajući tuđi vrt

„Daj budali hiljadu pameti, a ona će želeći samo tvoju“, glasi jedna arapska poslovice. Počinjemo da sadimo vrt svoga života, a kada se osvrnemo oko sebe, zapazimo komšiju koji stoji po strani i nadzire ono što radimo. Ne može da nam pomogne, ali voli da nam zvoca i deli savete kako treba da posejemo svoje postupke, da zasadimo svoje misli, zalijemo svoja postignuća.

Ako bismo obratili pažnju na ono što nam govori, na kraju bismo radili za njega, a vrt našeg života bio bi njegova zamisao. Zaboravili bismo na zemlju koju smo gajili u licu znoja svog, zemlju po kojoj smo sadili plodove blagoslova. Zaboravili bismo da svaki pedalj zemlje ima svoje tajne i da je samo najstrpljiviji baštovan kadar da ih odgonetne. Ne bismo više obraćali pažnju na sunce, na kišu, na smenu godišnjih doba i bili bismo neprestano usredsređeni na tu glavu koja motri na nas preko tarabe.

Budala koja voli da nam deli pridike o našem vrtu ne stiže da brine o svojim biljkama.

Pandorina kutija

Istog jutra stižu mi tri znaka sa različitih kontinenata: elektronska pošta od novinara Laura Žardina koji me moli da potvrdim neke podatke iz beleške o sebi, i da se osvrnem na stanje u Rosinji, u Rio de Žaneiru. Telefonski poziv od moje žene koja je upravo stigla u Francusku: putovala je s jednim bračnim parom francuskih prijatelja da im pokaže lepote naše zemlje, a oni su se isprepadali i razočarali. I najzad, pismo od jednog novinara koji mi je zatražio intervju za jedan ruski kanal: da li je tačno da je u vašoj zemlji poginulo više od pola miliona stanovnika između 1980. i 2000. godine?

„Naravno da to nije tačno“, odgovaram.

Ali jeste: pokazuje mi podatke jednog brazilskog instituta (IBGE).

Ostajem bez reči. Nasilje u mojoj zemlji prelazi okeane, planine i stiže do tog mesta u Centralnoj Aziji. Šta reći?

Šta god rekli, ne bi bilo dovoljno jer reči koje se ne pretvore u dela „šire kugu“, kao što je govorio Vilijam Blejk. Pokušao sam da pružim doprinos: stvorio sam svoj institut zajedno sa dve srčane osobe, Izabelom i Jolandom Mataroli, trudili smo se da pružimo obrazovanje, nežnost i ljubav trista šezdesetoro dece iz favele Paun-Paunčić. Znam da u ovom trenutku postoje hiljade Brazilaca koji čine mnogo više bez ikakvog publiciteta, bez ičije pomoći, bez zvanične ili privatne podrške, samo da se ne bi predali najgorem neprijatelju: beznađu.

U jednom trenutku pomislio sam da bi se sve promenilo kad bi svako od nas dao svoj doprinos. Ali ove noći, dok posmatram planine okovane snegom na granici prema Kini, obuzimaju me sumnje. Čak i kad bi svako od nas dao skroman doprinos, bojim se da i dalje važi ona izreka koju sam naučio kao dete: „Protiv sile nema argumenata.“

Ponovo posmatram planine obasjane mesečinom. Da li zaista protiv sile nema argumenata? Kao i svi Brazilci, trudio sam se, borio, pokušavao iz petnih žila da poverujem da će se stanje u mojoj zemlji poboljšati jednoga dana, ali iz godine u godinu stvari deluju sve komplikovanije nezavisno od vlasti, partija, ekonomskih planova ili njihovog odsustva.

Video sam nasilje na sve četiri strane sveta. Sećam se da sam jednom u Libanu, neposredno posle ratnog pustošenja, prolazio kroz ruševine Bejruta s jednom prijateljicom, Soulom Sad. Tom prilikom mi je napomenula da je njen

grad već sedam puta bivao razrušen. Upitao sam, šaljivim tonom, zašto nisu odustali da ga obnavljaju i preselili se na neko drugo mesto. „Zato što je to naš grad. Zato što čovek koji ne poštuje zemlju u kojoj su sahranjeni njegovi preci biva proklet za sva vremena.“

Ljudsko biće koje ne poštuje svoju zemlju ne poštuje ni samo sebe. U jednom od klasičnih grčkih mitova o stvaranju sveta jedan od bogova, gnevan na Prometeja koji je ukrao vatru i time čoveku pružio nezavisnost, šalje Pandoru da se uda za njegovog brata Epimeteja. Pandora nosi sa sobom jednu kutiju koju joj je bilo zabranjeno da otvori. Međutim, isto kao i Evu u hrišćanskom mitu, radoznalost ju je nadjačala: otvara poklopac da vidi šta je unutra i tog časa sva zla ovoga sveta izlaze i šire se po Zemlji. Samo jedna stvar ostaje unutra: nada.

Dakle, uprkos svemu što govori suprotno, uprkos svoj mojoj tuzi, mom osećanju nemoći, uprkos tome što sam u ovom trenutku gotovo ubeđen da neće biti nikakvog boljitka, ne mogu da se oduprem jedinoj stvari koja me još održava u životu: nadi – toj reči kojoj su se odvajkada podsmevali pseudointelektualci koji su je smatrali sinonimom prevare i zablude. Reči kojom su bezbroj puta manipulisale vlade i vladari, koji su obećavali ono za što su unapred znali da neće ispuniti i time još više pozleđivali ljudska srca. Ta reč se vrlo često izjutra budi sa nama, prima udarce i rane preko dana, umire svečeri, ali u zoru vaskrsava.

Istina, postoji poslovice: „Protiv sile nema argumenata.“

Ali postoji i druga: „Dogod je života, ima i nade.“ Verujem u ovu drugu, dok posmatram snežne planine na granici prema Kini.

Kako sve može da bude u jednom

Sedimo u njujorškom ateljeu jednog slikara iz Sao Paula. Razgovaramo o anđelima i alhemiji. U nekom trenutku pokušavam da objasnim prisutnima alhemičarsku predstavu da svako od nas u sebi nosi čitav Univerzum – i snosi odgovornost za njega.

Borim se s rečima, ali ne uspevam da im jasno predočim šta hoću da kažem; slikar, koji je do tada ćutke slušao, moli sve da pogledaju kroz prozor njegovog ateljea.

– Šta vidite?

– Ulicu u Vilidžu – odgovara neko.

Slikar lepi papir na staklo, tako da se ulica više ne vidi. Zatim skalpelom iseca kvadrat u tom papiru.

– A ako neko pogleda kroz ovaj kvadrat, šta će videti?

– Istu ulicu, kaže neko od gostiju.

Slikar iseca još nekoliko kvadrata.

– Kao što svaki otvor u ovom papiru sadrži istu ulicu, tako i svako od nas sadrži isti Univerzum – objasni slikar.

I svi prisutni mu aplaudiraju na lepom slikovitom prikazu.

Muzika koja se čula iz kapele

Za rođendan Univerzum mi je poklonio nešto što bih voleo da podelim sa svojim čitaocima.

Usred šume blizu gradića Azereksa, na jugoistoku Francuske, nalazi se mali breg prekriven drvećem. Uz temperaturu od četrdeset celzijusa, tokom leta u kojem je zbog prevelike vrućine život izgubilo skoro pet hiljada ljudi, dok posmatramo polja kukuruza spržena sušom, nemamo preveliku želju za šetnjom. Uprkos tome, kažem svojoj ženi:

– Jednom kada sam te ostavio na aerodromu, otišao sam da prošetam šumom. Pronašao sam jedan mnogo lep put, hoćeš da ti ga pokažem?

Kristina ugleda belu mrlju usred krošnji i pita šta je to:

– Jedna usamljena kapela.

Kažem joj da put baš tuda prolazi, ali da je bila zatvorena kada sam tada pored nje prošao. Naviknuti na planine i polja, znamo da je Bog svuda oko nas, da nije neophodno ući u građevinu koju je čovek stvorio da bismo mogli da ga nađemo. Vrlo često, tokom naših dugih šetnji, imamo običaj da se u tišini molimo, slušajući glas prirode i shvatajući da se nevidljivi svet uvek manifestuje u vidljivom svetu. Nakon pola sata uspona, kapela se ukazuje usred šume i javljaju se uobičajena pitanja: ko li ju je sagradio? Zašto? Kojem je svecu posvećena?

I kako se približavamo, počinjemo da čujemo muziku i glas koji kao da ispunjavaju radošću vazduh koji nas okružuje. „Kada sam prošli put ovuda prošao, nije bilo ovih zvučnika“, mislim se i u isto vreme čudim što je neko pustio muziku da bi privukao posetioce na ovu usamljenu stazu.

Ali, za razliku od mog prethodnog prolaska ovuda, vrata su otvorena. Ulazimo i osećamo se kao da smo kročili u neki drugi svet: kapela osvetljena jutarnjim svetlom, slika Bezgrešnog začeca na oltaru, tri reda klupa i, u jednom uglu, u nekoj vrsti zanosa, jedna devojka od dvadesetak godina svira gitaru i peva s pogledom uprtim u sliku pred sobom.

Palim tri sveće, što mi je običaj kada uđem u neku crkvu prvi put (za sebe, za prijatelje i čitaoce i za moje pisanje). Zatim se osvrćem: devojka je primetila naše prisustvo, nasmešila se i nastavila da svira.

Tada kao da se sa nebesa na nas spušta osećaj da smo u Raju. Kao da pogađa

šta se u mom srcu dešava, ona kombinuje muziku sa tišinom, a nekad se i pomoli.

Svestan sam da proživljavam nezaboravan trenutak u životu – to je svest koju često steknemo tek pošto magični trenutak prođe. Ovde sam celim bićem, bez prošlosti, bez budućnosti, samo proživljavam ovo jutro, ovu muziku, ovu lepotu, neočekivanu molitvu. Padam u neku vrstu obožavanja, zanosa, zahvalnosti što sam živ. Nakon mnogo prolivenih suza i vremena koje mi se učinilo da je trajalo kao večnost, devojka pravi predah, ja i moja žena ustajemo, zahvaljujemo joj se, i ja joj kažem da bih voleo da joj pošaljem poklon zato što mi je dušu ispunila spokojem. Ona kaže da svakog jutra dolazi u kapelu, da je to njen način da se moli. Ja insistiram na poklonu, ona se snebiva, ali na kraju mi daje adresu jednog samostana.

Sutradan joj šaljem jednu od svojih knjiga, a nedugo zatim dobijam odgovor, u kojem veli da je onog dana iz kapele izašla s dušom preplavljenom radošću jer je par koji se tamo zatekao učestvovao u obožavanju čuda života.

U jednostavnosti te male kapele, u glasu devojke, uz jutarnje svetlo koje je sve obasjavalo, još jednom sam shvatio da se božja veličanstvenost prikazuje putem jednostavnih stvari. Ako neko od mojih čitalaca ikada bude prolazio kroz gradić Azereks i vidi kapelu usred šume, neka je poseti. Ako to bude izjutra, zateći će tamo jednu devojku kako sama slavi Stvaranje svojom muzikom.

Ona se zove Klaudija Kavežir, a njena adresa je Communauté Notre-Dame de L'Aurore, 63850 – Ossun, Francuska. Neka razglednica bi je sigurno obradovala.

Đavolji bazen

Posmatram jedan lep prirodni bazen nedaleko od seoceta Babinda, u Australiji. Prilazi mi mladi Indijanac.

– Pazite da se ne okliznete – kaže.

Malo jezero okruženo je stenama, ali one deluju čvrsto i može se po njima hodati.

– Ovo mesto se zove Đavolji bazen – nastavlja mladić. – Pre mnogo godina, Olona, lepa Indijanka, udata za nekog ratnika iz Babinde, zaljubila se u drugog čoveka. Pobjegli su u ove planine, ali je njen muž uspeo da ih stigne. Ljubavnik je umakao, ali je Olona ubijena baš ovde, i završila je u ovim vodama.

„Otada, Olona svakog muškarca koji se ovde pojavi vidi kao svoju izgubljenu ljubav, i ubija ga svojim vodenim rukama.“

Malo kasnije raspitujem se kod vlasnika malog hotela o Đavoljem bazenu.

– Možda je u pitanju sujeverje – odgovara. – Ali činjenica je da je tamo izgubilo život trinaest turista u proteklih desetak godina, i svi su bili muškarci.

Mrtvac koji je nosio pižamu

Čitam na jednom novinskom portalu na internetu: dana 10. juna 2004, u gradu Tokiju, pronađen je mrtav čovek obučen u pižamu.

Ništa čudno; verujem da većina ljudi umire u pižami, ili:

A) umire u snu, što je velika blagodet;

B) bili su okruženi svojim bližnjima, ili u bolničkom krevetu – smrt nije nastupila naglo, svi su imali vremena da se pripreme za dolazak „neželjene gošće“, kako ju je nazvao brazilski pesnik Manuel Bandeira.

Ali u nastavku vesti piše: kad je preminuo, nalazio se u svojoj sobi. Dakle, ako se izuzme bolnica, ostaje još jedino pretpostavka da je umro u snu, bez patnje, čak i bez primisli da neće dočekati svetlost sutrašnjeg dana.

Ali ostaje još jedna mogućnost: nasilna smrt.

Svako ko poznaje Tokio zna da je taj džinovski grad ujedno i jedno od najbezbednijih mesta na svetu. Sećam se da sam jednom tamo ručao sa svojim izdavačima, pre no što ću nastaviti putovanje u unutrašnjost Japana. Sve naše putne torbe ostale su na zadnjem sedištu automobila, svako je mogao da ih vidi. U jednom času rekoh da je to vrlo opasno, da će sigurno neko proći, videti naš prtljag i pobeći sa svim našim stvarima, dokumentima itd. Moj izdavač se nasmejao i rekao da nemam nikakvog razloga za brigu – nikad nije čuo za takav slučaj u svom dugom životu. I zaista, ništa se nije desilo našim torbama, premda sam se osećao sve vreme napeto i nelagodno tokom večere.

Ali vratimo se našem mrtvacu u pižami: nije bilo nikakvih znakova borbe, nasilja ili ičeg sličnog. Neki inspektor iz gradske policije izjavio je za novine, s gotovo potpunom sigurnošću, da je pokojnik umro od srčanog napada. Znači, odbacujemo takođe i pretpostavku o ubistvu.

Leš su pronašli radnici neke građevinske firme, na drugom spratu zgrade jedne stambene četvrti predviđene za rušenje. Sve to navodi na pomisao da je naš mrtvac, u nemogućnosti da nađe sebi krov nad glavom u jednom od najnaseljenijih i najskupljih gradova na svetu, jednostavno rešio da se smesti tamo gde nije morao da plaća nikakvu kiriju.

A onda nailazi tragični deo priče: naš pokojnik je bio samo skelet odeven u pižamu. Pored njega su se nalazile otvorene novine od 20. februara 1984. Na jednom obližnjem stočiću stajao je list s istim datumom.

Znači, ležao je tu čitavih dvadeset godina.

I niko nije primetio njegovo odsustvo.

Istraga je utvrdila da je reč o bivšem službeniku firme koja je gradila taj stambeni blok, gde se preselio početkom osamdesetih godina, posle razvoda. Imao je nepunih pedeset godina onog dana kad je čitao novine, a onda je najednom napustio ovaj svet.

Njegova bivša žena nikad ga nije tražila. Raspitivali su se za njega u firmi gde je radio, saznali da je tražio penziju neposredno po završetku radova na izgradnji, budući da nijedan stan nije bio prodat, i zato se nisu čudili što se čovek ne pojavljuje na poslu. Potražili su i njegove prijatelje, koji su objašnjavali njegov nestanak okolnošću što je uzeo neke pare na zajam, a nije imao odakle da ih vrati.

Na kraju vesti piše da su posmrtni ostaci predati njegovoj bivšoj supruzi. Pročitao sam članak i zamislio se nad poslednjom rečenicom: bivša žena je znači bila živa, pa ipak, čitavih dvadeset godina nije tražila svog bivšeg muža. Šta li joj se motalo po glavi? Da je prestao da je voli, da je odlučio da je zauvek izbriše iz svog života? Da je našao drugu ženu i nestao bez traga? Da je život takav, kad se završe sve peripetije oko razvoda, nema više nikakvog smisla nastavljati odnos koji je zakonski raskinut? Zamišljam kako se morala osećati kad je saznala za sudbinu čoveka s kojim je delila veliki deo svog života.

A zatim sam mislio na pokojnika u pižami, na njegovu totalnu samoću, neizmernu, tako da niko, ali baš niko pod kapom nebeskom dvadeset dugih godina nije primetio da je on prosto-naprosto nestao bez traga. I zaključio sam da je gori od svake gladi, svake žeđi, oskudice, ljubavne patnje, očajanja zbog nekog poraza – gori od svega toga – osećaj da niko, apsolutno niko na ovom belom svetu ne mari za nas.

I zato, u ovom trenutku, pomolimo se tiho za tog čoveka, i zahvalimo mu što nas je podstakao da razmišljamo o tome koliko su nam prijatelji dragoceni i važni u životu.

Izdvojena žeravica

Žuan je redovno prisustvovao nedeljnim bogosluženjima u svojoj parohijskoj crkvi. Međutim, u neko doba, zaključio da pastor ponavlja sve jedno te isto i prestade da odlazi u crkvu.

Dva meseca kasnije, jedne hladne zimske noći, paroh mu dođe u posetu.

„Mora da je došao da pokuša da me ubedi da se vratim“, pomisli Žuan. Ali znao je da ne može da mu kaže pravi razlog svog odsustvovanja: propovedi koje se ponavljaju. Morao je da smisli neko opravdanje, i dok je lupao glavu, postavi dve stolice ispred ognjišta i počeo da priča o vremenu.

Paroh ne reče ni reči. Pošto je uzalud pokušavao da zapodene razgovor, Žuan takođe ućuta. I ostadoše tako da sede, ćutke, duže od pola sata, zagledani u vatru.

Tad pastor ustade, uze jednu granu koja još nije bila zahvaćena plamenom, zapali je i odloži podalje od vatre.

Žeravica koja je tek zahvatila granu, počeo da se gasi. Brže-bolje Žuan je zgrabi i baci usred plamena.

– Laku noć – reče paroh, podižući se sa stolice, i zaputi se prema vratima.

– Laku noć, i mnogo vam hvala – odgovori Žuan. – Žeravica odvojena od vatre, ma koliko bila plamteća, brzo će se ugasiti.

„Čovek, odvojen od svojih bližnjih, ma koliko bio pametan, neće uspeti da sačuva svoju toplotu i žar. Vratiću se u crkvu iduće nedelje.“

Manuel je čovek važan i neophodan

Manuel oseća potrebu da uvek bude zauzet. U protivnom, smatrao bi da njegov život nema smisla, da gubi vreme, da nije društveno koristan, da ga niko ne voli, niko ne želi.

Zato, čim se probudi, ima gomilu obaveza: da pogleda vesti na televiziji (možda se nešto dogodilo tokom noći), da pročita novine (možda se nešto dogodilo tokom jučerašnjeg dana), da zamoli ženu da ne dozvoli deci da zakasne u školu, da sedne u kola, taksi, autobus, metro, ali uvek usredsređen, zureći uprazno, gledajući na sat, a ako je u prilici, da obavi i nekoliko razgovora preko svog mobilnog telefona – a sve to vreme nastoji da svi vide kako je on neki važan čovek, koristan ovome svetu.

Manuel stiže na posao i odmah zaranja u hrpu papira koja ga čeka. Ako je službenik, daje sve od sebe da šef primeti da je stigao na vreme. Ako je gazda, odmah svima izdaje radne zadatke; u slučaju da nema ničeg hitnog, Manuel će izmisliti neodložne poslove, neki novi plan, nove smernice.

Manuel odlazi na ručak – ali nikada sâm. Ako je gazda, sedi sa svojim prijateljima, raspravlja o novim poslovnim strategijama, ogovara svoje konkurente, uvek ima neku skrivenu kartu u rukavu, žali se (s izvesnim ponosom) na preopterećenost poslom. Ako je pak službenik, Manuel takođe ručava sa svojim prijateljima, žali se na šefa, na silne časove prekovremenog rada, tvrdi, ogorčen, ali pun sebe, da mnogo štošta u firmi zavisi od njega.

Manuel – gazda ili službenik – radi celo popodne. S vremena na vreme pogleda na sat, vreme je da se vrati kući, ali treba još da reši neku sitnicu, da potpiše neki dokument. On je pošten i čestit čovek, hoće da opravda svoju platu, tuđa očekivanja, snove svojih roditelja koji su se toliko mučili i odricali da bi ga odškolovali.

Naposletku vraća se kući. Tušira se, presvlači u komotniju odeću, večera sa porodicom. Raspituje se za dečje obaveze, za ženine kućne poslove. S vremena na vreme pomene i svoj posao, tek da bi pružio primer, jer nema običaj da svojim brigama i problemima opterećuje ukućane. Večera se završava, deca – koja ne daju ni pet para za primere, dužnosti i slične stvari – brže-bolje ustaju od stola i odlaze za kompjuter. Što se Manuela tiče, i on će takođe da se posadi pred onom starom napravom iz njegovog detinjstva zvanom televizor. Ponovo gleda vesti (možda se nešto dogodilo tokom popodneva).

Leže uvek s nekom stručnom knjigom kraj uzglavlja – biloda je gazda ili službenik, zna da je konkurencija ogromna, i svako ko nije u toku izlaže se riziku da izgubi posao i da se suoči s najgorim prokletstvom: pustom dokolicom.

Popriča malo sa ženom – uostalom, on je čovek ljubazan, radan i vredan, pažljiv, koji se stara o svojoj porodici, spreman da je brani i štiti u svakoj prilici. Manuel brzo tone u san, znajući da će sutra biti vrlo zauzet i da mora da povрати snagu.

Međutim, te noći, Manuel usni anđela. I anđeo ga upita: „Zašto to radiš?“ A on mu odgovori: „Ja sam čestit čovek.“

Anđeo nastavlja: „Da li bi bio u stanju da, barem petnaest minuta u toku dana, malo zastaneš, pogledaš svet oko sebe, pogledaš i sebe, i jednostavno ne radiš ništa?“ Manuel kaže da ništa lepše ne bi mogao poželeti, ali da nema vremena za to. „Varaš me“, kaže anđeo. „Svako ima vremena za to, samo ako mu ne nedostaje hrabrosti. Predanost radu je blagodet ako nam pomaže da mislimo na ono što radimo. Ali postaje prokletstvo ako nas sprečava da razmišljamo o smislu svog života.“

Manuel se budi usred noći obliven hladnim znojem. Hrabrost? Kako je moguće da čoveku koji se žrtvuje za svoje bližnje može nedostajati hrabrost da se zaustavi petnaest minuta?

Bolje da ponovo zaspi, sve je to bio samo san, takva pitanja ničemu ne vode, a sutra će biti mnogo, mnogo zauzet.

Manuel je slobodan čovek

Manuel radi već trideset godina bez prestanka, vaspitava svoju decu, pruža dobar primer, posvećuje se sve vreme poslu i nikad ne postavlja pitanje: „Da li ovo što radim ima smisla?“ Jedino mu je važno ubeđenje da će, što više bude zauzet, biti značajniji u očima društva.

Njegova deca rastu i odlaze od kuće, unapređen je na poslu, a jednoga dana, kada dobije sat ili penkalo kao nagradu za sve one godine predanog rada, prijatelji puste poneku suzu i nailazi dugo željeni trenutak: penzionisan je, slobodan da radi šta mu se prohte!

Prvih meseci navraća povremeno u kancelariju u kojoj je radio, popriča sa starim drugarima i prepušta se zadovoljstvu da radi ono o čemu je oduvek sanjao: da se budi kasnije. Šeta se po plaži ili tumara po gradu, ima vikendicu koju je stekao s teškom mukom, otkrio je baštovanstvo i malo-pomalo proniče u tajne biljaka i cveća. Manuel ima vremena, sve vreme ovoga sveta. Putuje trošeci deo novca koji je uspeo da uštedi. Obilazi muzeje, za dva sata usvaja ono što su slikari i vajari iz različitih epoha vekovima stvarali, ali barem stiće utisak da time obogaćuje svoju kulturu. Snima na stotine, na hiljade fotografija i šalje ih prijateljima – uostalom, mora im dati do znanja koliko je srećan!

Prolaze meseci. Manuel uviđa da vrt ne sledi baš ista pravila kao čovek – onome što je zasadio treba vremena da iznikne i poraste, i ne vredi proveravati svakog časa da li su ruže već pustile pupoljke. U jednom trenutku iskrenosti uviđa da je sve što je video na svojim putovanjima bilo tek predeo viđen kroz prozor turističkog autobusa, spomenici koji su sada svedeni na fotografije formata 6x9, ali da zapravo nije osetio nikakvu naročitu emociju – mnogo je više bio zaokupljen onim što će pričati prijateljima, nego spremnošću da proživi čarobno iskustvo boravka u nekoj stranoj zemlji.

I dalje prati sve vesti na televiziji, čita više novina nego pre (jer ima više vremena), smatra da je izuzetno dobro informisan, spreman da diskutuje o stvarima kojima ranije nije imao vremena da se bavi.

Traži nekoga s kim bi podelio svoja mišljenja – ali svi su uronjeni u reku života, zaposleni, zauzeti, zavideći Manuelu na njegovoj slobodi, a istovremeno zadovoljni što su društveno korisni, zaokupljeni nečim vrlo važnim.

Manuel pokušava da nađe utehu u deci. Oni su uvek prema njemu pažljivi i nežni – bio je uzoran otac, primer poštenja i posvećenosti – ali i oni imaju druge brige, iako smatraju za dužnost da se okupe na nedeljnom ručku.

Manuel je slobodan čovek, dobro situiran, dobro informisan, s besprekornom prošlošću, i šta sad. Šta da radi s tom teško stečenom slobodom? Svi mu odaju priznanje, svi ga hvale, ali niko nema vremena za njega. Malo-pomalo Manuel počinje da se oseća tužnim, beskorisnim – uprkos svim onim silnim godinama kada je predano služio društvu i svojoj porodici.

Jedne noći, javi mu se u snu anđeo: „Šta si učinio od svoga života? Da li si se potrudio da ga proživiš u skladu sa svojim snovima?“

Manuel se budi obliven hladnim znojem. Kakvim snovima. Njegov san je bio samo jedan: da stekne diplomu, da se oženi, da izrodi decu, da ih izvede na put, da se penzioniše, da putuje. Zašto mu anđeo postavlja tako besmislena pitanja?

Počinje jedan novi, dugi dan. Novine. Vesti na te-veu. Vrt. Ručak. Popodnevna dremka. Dakle, mogućnost da radi šta mu je volja – ali tog trenutka uviđa da nema volju ništa da radi. Manuel je jedan slobodan i tužan čovek, na ivici depresije, jer je bio previše zauzet da bi razmišljao o smislu svoga života, dok su godine proticale kao voda ispod mosta. Padoše mu na um stihovi nekog pesnika: „Prošao je kroz život, nije živeo.“

Ali pošto je suviše kasno prihvatiti tu istinu, bolje promeniti temu. Sloboda, teškom mukom stečena, samo je lažno pribežište.

Manuel ide u raj

Manuel je otišao u penziju. U početku uživa u slobodi što može da ustaje kad hoće i što može da koristi svoje vreme kako mu se prohte. Ali ubrzo zapada u depresiju: oseća se beskorisnim, izdvojenim iz društva čijoj je izgradnji dao svoj svesrdni doprinos, napušten od dece koja su odrasla, nemoćan da pronikne u smisao života – jer se nikad nije ni potrudio da odgovori na ono čuveno pitanje: „Šta ja ovde radim?“

Elem, naš dragi, čestiti, požrtvovani Manuel umire jednoga dana – što će se desiti svim Manuelima, Paulima, Marijama, Monikama ovog sveta. A tim povodom, prepuštam reč Henriju Drumondu, koji je u svojoj briljantnoj knjizi *Vrhovni dar* opisao šta se potom dešava:

Svi smo mi, u nekom trenutku, postavili sebi pitanje koje su mnogi naraštaji pre nas već postavljali:

Šta je najznačajnije u našem postojanju?

Želimo da iskoristimo svoje dane na najbolji način, ali niko ne može živeti umesto nas. Zato moramo da znamo: kuda treba da usmerimo svoje napore, koji je vrhovni cilj koji želimo da dosegne.

Navikli smo da slušamo kako je najveće duhovno blago ovoga sveta Vera. Na tu jednostavnu reč oslanjaju se mnogi vekovi religije.

Smatramo da je Vera najvažnija na svetu. Ako tako mislimo, u potpunoj smo zabludi.

U svojoj Prvoj poslanici Korinćanima (glava 13) Sveti Pavle nas vodi do samih izvora hrišćanstva. I završava to poglavlje rečima: „A sad ostaju Vera, Nada i Ljubav, ovo troje; ali je Ljubav najveća među njima.“

Nije u pitanju samo jedno površno mišljenje Svetog Pavla, autora ovih rečenica. Uostalom, i on je govorio o Veri, malo napred, u istoj poslanici.

Napisao je:

„A ako imam svu Veru da i gore premeštam, a Ljubavi nemam, ništa sam.“ Pavle nije izbegavao tu temu; naprotiv, uporedio je Veru i Ljubav. I zaključio:

„...ali je Ljubav najveća među njima.“

U svom jevanđelju Matej nam daje jednu klasičnu sliku Poslednjeg suda: „A kad dođe sin čovečiji, onda će sesti na prijestolu slave svoje, i razlučiće, kao pastir, ovce od jaraca.“

Toga časa, suštinsko pitanje ljudskog bića neće glasiti:

„Kako sam živeo?“

Glasiće, zapravo: „Kako sam voleo?“

Poslednji ispit svekolikog traganja za Spasenjem biće Ljubav. Neće nam se računati ono što smo učinili, u šta smo verovali, ono što smo postigli. Ništa nam se od toga neće „naplatiti“, već način na koji smo voleli svoje bližnje.

Greške koje smo počinili neće nam se računati. Biće nam suđeno za dobro koje smo propustili da učinimo. Jer čuvati Ljubav zatomljenu u sebi znači postupati protivno Božjem duhu, kao dokaz da Ga nikada nismo spoznali, da nas je On zalud voleo, da je Njegov sin zalud žrtvovan.

U ovom slučaju, naš Manuel biva spasen u samrtnom času, jer, iako nikad nije otkrio smisao svoga života, umeo je da voli, da izdržava svoju porodicu, i da sve što je činio čini dostojanstveno. Međutim, iako će kraj biti srećan, njegovi preostali zemaljski dani nisu bili nimalo laki.

I na kraju ove priče ponoviću reči koje sam čuo od Šimona Peresa na Svetskom forumu u Davosu:

„I optimista i pesimista na kraju umiru. Ali su proveli život na potpuno drugačiji način.“

Konferencija u Melburnu

Ovo će biti moj najvažniji nastup na Festivalu pisaca. Deset je sati izjutra, auditorijum je ispunjen do poslednjeg mesta. Intervjuisaće me ovdašnji pisac Džon Felton.

Stupam na binu s uobičajenom tremom. Felton me predstavlja i počinje s pitanjima. Pre nego što uspem da završim misao, on me prekida i postavlja novo pitanje. Kada odgovorim, njegov komentar bude nešto kao „ovaj odgovor baš i nije bio jasan“. Pet minuta kasnije oseća se nelagodnost u publici – svi primećuju da nešto nije kako treba. Prijećam se Konfučija i činim jedino što mi je preostalo:

– Da li se vama sviđaju moje knjige? – pitam.

– To nije bitno – odgovara. – Ja vas intervjuišem, a ne vi mene.

– Naravno da je bitno. Ne dopuštate mi da dovršim misao. Konfučije je rekao: „Kad god je moguće, budi jasan.“ Hajde da poslušamo ovaj savet i raščistimo stvari: da li vam se sviđaju moje knjige?

– Ne, ne sviđaju mi se. Pročitao sam samo dve i obe su loše.

– Okej, sada možemo da nastavimo.

Polja su sada određena. U publici dolazi do olakšanja, ambijent se puni električitetom, intervju se pretvara u pravu debatu i na kraju su svi – uključujući i Feltona – bili zadovoljni ishodom.

Pijanista u tržnom centru

Šetam, rasejan, po jednom tržnom centru, u pratnji prijateljice violinistkinje. Ursula, rođena u Mađarskoj, trenutno je istaknuta članica dva međunarodna filharmonijska orkestra. Najednom, ona me zgrabi za ruku:

– Slušaj!

Slušam. Čujem glasove odraslih, ciku dece, buku televizora iz prodavnica kućne tehnike, zvuk potpetica koje udaraju o kameni pod i onu famoznu muziku, sveprisutnu u svim tržnim centrima sveta.

– Šta kažeš, zar nije divno?

Odgovaram da nisam čuo ništa divno ili neobično.

– Klavir! – kaže ona i upućuje mi razočaran pogled. – Ovaj pijanista je fantastičan!

– Sigurno su pustili snimak.

– Ne pričaj gluposti.

Kada sam malo obratio pažnju, postalo mi je jasno da se radi o živoj muzici. Trenutno svira jednu Šopenovu sonatu i sada, kada uspevam da se usredsredim, ta melodija kao da eliminiše svu buku koja nas okružuje. Krećemo se hodnicima punim ljudi, prodavnica, ponuda stvari koje, ako je verovati reklamama, imaju svi – osim mene i tebe. Stižemo do prostora gde se jede: ljudi jedu, razgovaraju, raspravljaju se, čitaju novine, a tu je i jedna od onih atrakcija koju svaki tržni centar pokušava da ponudi svojim mušterijama.

U ovom slučaju, klavir i pijanista.

Svira još dve Šopenove sonate, odmah zatim Šuberta, pa Mocarta. Verovatno mu je tridesetak godina i na ploči koja se nalazi pored njega piše da je on poznati gruzijski muzičar. Verovatno je tražio posao, sva su vrata bila zatvorena, uhvatio ga je očaj, razočarao se, i evo ga sad ovde.

Ali nisam baš siguran da je ovde: njegove oči uperene su ka čarobnom svetu u kojem su ove melodije komponovane, njegove šake sa svima dele ljubav, dušu, zanos, najbolje što ima od sebe da dâ, svoje godine školovanja, koncentracije, discipline.

Jednu stvar izgleda da nije shvatio: niko, ali baš niko nije ovde došao da ga čuje, već da kupuje, jede, zabavi se, razgleda izloge, sretne prijatelje. Jedan

par pored nas glasno razgovara i ubrzo nastavlja dalje. Pijanista ih nije primetio – i dalje razgovara s Mocartovim anđelima. Isto tako nije primetio ni da ga slušaju dve osobe, od kojih ga jedna, talentovana violinistkinja, sluša sa suzama u očima.

Prisećam se jedne kapele u koju sam slučajno ušao i unutra video devojkicu koja je svirala Bogu; ali to je bilo u kapeli i samim tim imalo smisla. U ovom slučaju niko ne sluša, možda čak ni Bog.

Lažem. Bog sluša. Bog je u duši i rukama ovog čoveka jer on daje sve od sebe, nezavisno od bilo kakvog priznanja ili novca koji dobija. Svira kao da je u milanskoj Skali, ili u pariskoj Operi. Svira jer je to njegova sudbina, njegova radost, njegova svrha postojanja.

Obuzima me osećaj dubokog divljenja. Poštovanja prema čoveku koji me u tom trenutku tera da se setim veoma bitne lekcije: ti imaš svoju Ličnu Legendu koju treba da ispuniš, i tačka. Nije bitno da li te drugi podržavaju, kritikuju, ignorišu, trpe – ti to radiš zato što je to tvoja sudbina na ovom svetu, to je izvor svake radosti.

Pijanista je završio još jedno Mocartovo delo i prvi put nas primećuje. Pozdravlja nas pristojnim i diskretnim klimanjem glave, mi mu na isti način uzvraćamo. Ali odmah se vraća u svoj raj, i bolje da ga tamo ostavimo, da ga ništa iz ovog sveta ne dotiče, čak ni naši stidljivi aplauzi. On služi za primer svima nama. Kada mislimo da niko ne primećuje ono što radimo, setimo se ovog pijaniste: on je opštio s Bogom putem svog rada, a ostalo nije bilo nimalo bitno.

Na putu ka sajmu knjiga u Čikagu

Putovao sam iz Njujorka u Čikago na sajam knjiga Udruženja američkih knjižara. Iznenada jedan mladić se podiže iz svog sedišta i obrati se putnicima:

– Treba mi dvanaest dobrovoljaca – reče. – Svaki će poneti jednu ružu kada budemo sleteli.

Više ljudi je podiglo ruku. I ja sam bio među njima, ali nisam bio izabran.

Uprkos tome, rešio sam da ostanem uz tu grupu. Sišli smo, mladić je pokazao na jednu devojkicu u holu aerodroma O’Her. Jedan po jedan putnici su joj uručivali ruže. Na kraju joj je mladić prišao i zaprosio je – i ona je pristala.

Jedan od članova posade, koji je bio radoznao kao i ja, reče:

– Otkad radim na ovom aerodromu, ovo je najromantičnija scena koju sam video.

O štapovima i pravilima

U jesen 2003. godine šetao sam centrom Stokholma noću kada sam ugledao jednu gospođu kako hoda uz pomoć skijaških štapova. Moja prva pomisao bila je da se žena oporavlja od neke povrede, ali primetio sam da hoda brzo, usklađenih pokreta, kao da je na snegu – s tom razlikom što smo bili okruženi asfaltom. Zaključak nije mogao biti drugačiji: „Ova gospođa je luda, kako može da misli da se skija u gradu?“

Pri povratku u hotel prokomentarisao sam to sa svojim izdavačem. On mi reče da sam ja u stvari lud: to što sam video bila je vrsta vežbanja koje se zove „nordijsko hodanje“ (*nordic walking*). Po njemu, osim nogu, u ovom vežbanju koriste se i ruke, ramena, leđni mišići, tako da je vežbanje mnogo celovitije.

Kada šetam (a to mi je omiljeni hobi pored streličarstva), namera mi je da razmišljam, razmatram, uživam u lepoti oko sebe, da razgovaram sa svojom ženom. Komentar mog izdavača učini mi se zanimljivim, ali mu nisam pridao neku posebnu pažnju.

Jednog dana bio sam u sportskoj radnji da kupim neku opremu za streličarstvo, kad primetih nove štapove za planinarenje – lagane, aluminijumske, sklopive i podesive po principu teleskopa, kao fotografski stalak. Setih se „nordijskog hodanja“: zašto ne pokušati? Kupio sam dva para, za sebe i za svoju suprugu. Podesili smo štapove prema svojoj visini i rešili da ih sutradan isprobamo.

Bilo je to pravo otkrovenje! Peli smo se i spustili niz jedno brdo osećajući da nam je zaista čitavo telo aktivno, stabilnije smo se kretali, manje smo se umorili. Za sat vremena smo prešli dvostruko veću razdaljinu nego inače. Setio sam se da sam jednom pokušao da idem uz presahli potok, ali pošto je kamenje u koritu bilo preveliko, odustao sam od te ideje. Pomislio sam da će sa štapovima biti lakše; i bio sam u pravu.

Moja žena je na internetu otkrila da se u ovakvoj šetnji potroši četrdeset šest odsto kalorija više nego u običnoj šetnji. To je već bio dovoljan razlog da „nordijsko hodanje“ postane deo naše svakodnevice.

Jednog popodneva, iz čiste znatiželje, i ja sam krenuo da istražujem na internetu, tek da vidim šta još može da se sazna. Zapanjio sam se kada sam video koliko ima stranica posvećenih ovoj vrsti šetnje, savezi, grupe, forumi,

modeli i... pravila.

Ne znam šta me je navelo da otvorim stranicu s pravilima. Dok sam čitao, hvatala me je panika jer sam shvatio da sve radim pogrešno! Moji štapovi bi trebalo da budu podešeni na veću visinu, morali su da budu prilagođeni određenom ritmu, određenom uglu podloge, kretanje ramena bilo je komplikovano, bio je tu i drugačiji način da se koristi lakat, sve se ravnalo po strogim, tehničkim, preciznim pravilima.

Odštampao sam sva pravila. Sutradan – i narednih nekoliko dana – pokušao sam da postupam tačno onako kako su specijalisti nalagali. Šetnja je počela da gubi draž, prestao sam da primećujem lepote oko sebe, manje sam razgovarao sa ženom, nisam mogao da mislim ni na šta drugo osim na pravila. Po isteku sedmice postavio sam sebi pitanje: zašto ja pokušavam ovo da naučim?

Nije mi cilj da radim gimnastiku. Ne verujem da su ljudi koji su prvi krenuli u svoje „nordijsko hodanje“ imali na umu bilo šta drugo do zadovoljstva koje hodanje pruža, bolje ravnoteže i aktiviranja čitavog tela. Intuitivno smo znali koja je najbolja visina naših štapova, kao što smo isto tako intuitivno mogli da zaključimo da ih treba držati što bliže telu jer su tako pokreti korisniji i lakši. Ali sada sam, zbog pravila, prestao da obraćam pažnju na stvari koje volim i više se baktao gubljenjem kalorija, pokretanjem mišića, upotrebom pravog dela kičme.

Odlučio sam da zaboravim sve što sam naučio. Danas šetamo s našim štapovima, uživamo u okolini, osećamo radost u naporu, kretanju i balansiranju tela. A ako budem želeo da se bavim gimnastikom umesto „meditacijom u pokretu“, otići ću u teretanu. Trenutno sam zadovoljan svojim opuštenim „nordijskim hodanjem“, instinktivnim, iako možda ne gubim četrdeset šest odsto kalorija više.

Ne znam zašto ljudi imaju tu maniju da za sve izmišljaju pravila.

Hleb koji je pao na pogrešnu stranu

Svi smo uvek skloni da verujemo u čuveni Marfijev zakon: „Ako išta može poći naopako, poći će.“ Tim povodom, Žan-Klod Karijer beleži jednu zanimljivu priču:

Neki čovek je bezbrižno jeo svoj doručak. Najednom, parče hleba koje je upravo premazao puterom ispade na pod. Kako se samo iznenadio kad je, spustivši pogled, video da je namazana strana okrenuta naviše! Čovek pomisli da prisustvuje nekom čudu: sav uzbuđen, ode da popriča sa svojim prijateljima o onome što mu se desilo – i svi su bili iznenađeni jer parče hleba, kad god padne na pod, padne na namazanu stranu i sve zamaže.

– Možda si ti neki svetac – reče jedan. – I Bog ti šalje neki znak.

Priča se brzo raščula po selu i svi su se upustili u živu raspravu o tom neobičnom događaju: kako je moguće da je, uprkos pravilu koje svi znaju, hleb njihovog komšije tako pao na pod? I pošto niko nije uspeo da nađe pravi odgovor, otiđoše do jednog Učitelja koji je stanovao u okolini i ispričaše mu celu priču.

Učitelj ih zamoli da mu ostave jednu noć za razmišljanje i molitvu ne bi li ga Bog nadahnuo da shvati šta se dogodilo. Sutradan se svi okupiše kod njega, nestrpljivi da saznaju odgovor.

– Rešenje je jednostavno – reče Učitelj. – Hleb je zapravo pao na pod baš onako kako je i trebalo da padne; puter je taj koji je bio na pogrešnoj strani.

O knjigama i bibliotekama

Iskreno govoreći, nemam mnogo knjiga: pre nekoliko godina napravio sam određene izbore u svom životu, vođen idejom da pokušam da postignem maksimum kvaliteta uz minimum stvari. To ne znači da sam se opredelio za asketski život; naprotiv, kad nismo prinuđeni da posedujemo sijaset predmeta, uživamo neograničenu slobodu. Neki moji prijatelji (i prijateljice) žale se da zbog previše garderobe gube sate i sate birajući šta će da obuku. Pošto sam svoju odeću sveo na „osnovno crno“, ne moram da rešavam taj problem.

Ali nije mi ovde namera da govorim o modi, nego o knjigama. Da bih se vratio na suštinu, odlučio sam da sačuvam svega četiristo knjiga u svojoj kućnoj biblioteci – neke iz sentimentalnih razloga, druge zato što ih često ponovo iščitavam. Tu odluku sam doneo iz više razloga, a jedan od njih je žalost, tuga kad vidimo kako biblioteke koje su godinama brižljivo stvarane, posle smrti njihovih vlasnika, bivaju rasprodate budzašto, bez ikakvog poštovanja. Drugi razlog: zašto čuvati sve te tomove u kući? Da bismo pokazali prijateljima kako smo obrazovani? Da bismo ukrasili zidove? Knjige koje sam kupio bile bi neuporedivo korisnije u nekoj javnoj biblioteci nego u mojoj kući.

Nekada sam mogao da kažem: potrebne su mi jer ću kad-tad u njih zaviriti. Ali danas, kad god mi je potrebna neka informacija, uključim kompjuter, ukucam ključnu reč i preda mnom se pojavi sve što mi je potrebno. Tu je, dakle, internet, najveća biblioteka na Planeti.

Naravno, i dalje kupujem knjige – nema tog elektronskog medija koji bi mogao da ih zameni. Ali čim neku od njih pročitam, pošaljem je na put, nekome je poklonim ili je odnesem u neku javnu biblioteku. Nije mi namera da spasavam šume ili da budem velikodušan: jedino smatram da knjiga ima svoj vlastiti put u da ne treba da bude osuđena da stoji nepomično na nekoj polici.

Budući da sam pisac, i da živim od autorskih prava, možda time štetim svojim interesima – uostalom, što se više mojih knjiga bude prodalo, zaradiću više novca. Međutim, bio bih nepravedan prema čitaocima, naročito u onim zemljama gde se plan otkupa knjiga za biblioteke ne zasniva na osnovnom kriterijumu ozbiljnog izbora po kojem se zadovoljstvo čitanja podudara s kvalitetom teksta.

Pustimo zato naše knjige da putuju, da ih dotiču druge ruke, da u njima

uživaju tuđe oči. U trenutku dok ispisujem ove redove, sećam se kao kroz maglu jedne pesme Horhea Luisa Borhesa koja govori o knjigama koje nikad neće biti otvorene.

Gde se sada nalazim? U jednoj maloj varoši u Pirinejima, u Francuskoj, i sedim u jednom kafeu uživajući u blagodetima erkondišna jer je napolju nepodnošljiva vrućina. Slučajno imam Borhesova sabrana dela kod kuće, na svega nekoliko kilometara od mesta gde ovo pišem – to je pisac kome se neprestano vraćam. Ali zašto ne bih napravio jedan mali test?

Prelazim ulicu. Hodam pet minuta do drugog kafea, opremljenog kompjuterima (to je jedno od onih mesta poznatih po simpatičnom imenu sajber-kafe). Pozdravljam vlasnika, naručujem ledenu kiselu vodu, otvaram jednu stranicu pretraživača i ukucavam nekoliko reči iz jedinog stiha koji sam upamtio, zajedno s imenom autora. Za manje od dva minuta imam celu pesmu pred sobom:

*Postoji jedan Verlenov stih koga se više nikada setiti neću.
Postoji jedno ogledalo koje me je već videlo poslednji put.
Postoje jedna vrata zatvorena za sva vremena.
Među knjigama u mojoj biblioteci
Postoji neka koju nikada više otvoriti neću.*

Što se mene tiče, bio sam uveren da mnoge od onih knjiga koje sam poklonio nikad više neću ni otvoriti – jer uvek izađe nešto novo, zanimljivo, a ja obožavam da čitam. Smatram da je divno to što ljudi imaju biblioteke; najčešće deca prvi dodir s knjigama uspostavljaju podstaknuta radoznalošću prema tim ukoričenim tomovima, sa slikama i slovima. Ali takođe smatram da je divno kad neke večeri, dok potpisujem svoje knjige, sretnem čitaoce sa izlizanim i raskupusanim primercima koji su pozajmljivani desetine puta: to znači da je ta knjiga putovala kao što je putovao i duh njenog autora dok ju je pisao.

Prag, 1981.

Jednom prilikom, usred zime 1981, šetao sam sa svojom ženom ulicama Praga kad naiđosmo na jednog mladića koji je crtao okolne zgrade.

Iako se užasavam i same pomisli da tokom putovanja u svoja kola dodajem nove stvari (a nama je predstojao još dug put), dopao mi se jedan od crteža tog mladića i rešio sam da ga kupim. Dok sam mu pružao novac, zapazio sam da je mladić bez rukavica – uprkos hladnoći od minus pet stepeni.

„Zašto ne nosiš rukavice?“, upitah.

„Da bih mogao da držim olovku.“ I počeo da mi priča kako obožava Prag zimi, da je to najbolje godišnje doba za crtanje grada. Toliko je bio zadovoljan što je prodao crtež, da je rešio da na licu mesta uradi portret moje žene, zabadava.

Dok sam čekao da završi crtež, shvatio sam da se desilo nešto veoma neobično: razgovarali smo skoro pet minuta a da pritom ni ja ni on nismo znali jezik onog drugog. Sporazumevali smo se samo pokretima, osmesima, grimasama, željom i voljom da nešto podelimo.

I ta želja da nešto podelimo s drugima omogućava nam da uđemo u svet govora bez reči, gde je sve uvek jasno, bez ikakvog rizika da budemo neshvaćeni.

Za jednu ženu koja predstavlja sve žene

Nedelju dana posle završetka Sajma knjiga u Frankfurtu pozvao me je telefonom moj izdavač iz Norveške: organizatori koncerta koji će biti upriličen povodom dodele Nobelove nagrade za mir Širin Ebadi mole me da tim povodom nešto napišem.

To je velika čast koju ne smem da odbijem, tim pre što je Širin Ebadi već postala mit: žena od svega metar i po, ali dovoljno imponantna da bi se njen gromki glas u odbranu ljudskih prava čuo na sve četiri strane sveta. U isti mah za mene je to bila velika obaveza i odgovornost, od koje sam se pomalo uplašio – događaj će prenositi televizije sto deset zemalja, a ja imam svega dva minuta da govorim o nekome ko je čitav život posvetio drugima. Hodam kroz šumu pored vodenice u kojoj živim kad god dođem u Evropu, pomišljam bezbroj puta da se javim telefonom i kažem da nemam inspiraciju. Međutim, ono što naš život čini zanimljivim jesu upravo izazovi, i na kraju prihvatam poziv.

Putujem u Oslo 9. decembra, već sutradan – jednog divnog sunčanog dana – sedim u sali gde će se održati svečanost uručenja nagrade. Kroz velike prozore Gradske kuće vidi se luka gde sam otprilike u isto zimsko doba, pre dvadeset jednu godinu, sedeo sa svojom ženom, gledajući zaleđeno more, i jeo škampe koje su nedavno dovezli ribari na svojim barkama. Razmišljam o dugom putu koji me je doveo iz te luke u ovu dvoranu, ali moja sećanja prekidaju zvuci truba koji najavljuju ulazak kraljice i kraljevske porodice. Organizacioni odbor uručuje nagradu, Širin Ebadi drži jedan vatreni govor u kome tvrdi da je nedopustivo koristiti terorizam kao opravdanje za stvaranje svetske policijske države.

Uveče, na koncertu upriličenom u čast dobitnice, Ketrin Zita Džouns najavljuje moj tekst. Istog trenutka pritiskam dugme na svom mobilnom telefonu, telefon zvoni u staroj vodenici (sve je to unapred dogovoreno) i moja žena je tu, pored mene, slušajući glas Majkla Dagleasa koji čita moje reči.

Navodim, u nastavku, tekst koji sam napisao – i za koji smatram da se odnosi na sve one koji se bore za bolji svet:

Pesnik Rumi kaže: život je kao kad neki kralj pošalje svog izaslanika u drugu zemlju da izvrši povereni mu zadatak. On odlazi i čini stotinu stvari – ali ako ne ispuni ono što mu je naloženo, kao da ništa nije uradio.

Za ženu koja je ispunila svoj zadatak.

Za ženu

koja je posmatrala put pred sobom i shvatila da će njen hod biti strahovito težak.

Za ženu

koja se nije oglušila: naprotiv, nije se libila da ih imenuje i da ih učini vidljivim i da ih otkrije celom svetu.

Za ženu

koja je pomogla samotnicima da se osećaju manje usamljenim, koja je nahranila one koji su bili gladni i žedni pravde, koja je učinila da se tlačitelj oseti podjednako ponižen kao i potlačeni.

Za ženu

čija su vrata uvek otvorena, čije ruke neprestano rade, čije se noge neprestano kreću.

Za ženu koja personifikuje stihove jednog drugog persijskog pesnika, Hafeza, kada kaže: čak ni sedam hiljada godina radosti ne mogu da opravdaju sedam dana represije.

Za ženu

koja je večeras među nama: neka bude ona svako od nas,

neka njen primer razrasta,

nek naiđe na svom putu na još mnoge prepreke kako bi mogla da ispuni svoje pozvanje, tako bi za buduće naraštaje značenje reči nepravda postalo samo mrtvo slovo u rečnicima, a nikad više deo ljudskog života.

I neka njen hod bude spor jer je njegov ritam ritam promene.

A promena, istinska i korenita, uvek zahteva mnogo vremena.

Neko dolazi iz Maroka

Neko dolazi iz Maroka i priča mi jednu zanimljivu priču o tome kako pojedina pustinjska plemena tumače praiskonski greh.

Eva je šetala po Edenskom vrtu kad joj priđe zmija.

– Pojedi ovu jabuku – reče zmija.

Eva je odbi, onako kako ju je Bog podučio.

– Jedi ovu jabuku – navaljivala je zmija – jer moraš da budeš lepša svome čoveku.

– Ne moram – odgovori Eva – jer on nema druge žene osim mene.

Zmija se nasmeja:

– Naravno da ima.

I pošto Eva nije poverovala, zmija je povede na vrh jednog brda gde se nalazio jedan zdenac.

– Ona je na dnu ovog zdenca; Adam ju je tu sakrio. Eva se naže i ugleda u vodi odraz jedne prelepe žene. Istog časa pojede jabuku koju joj je zmija ponudila.

Prema verovanju tog istog plemena iz Maroka, u Raj se vraća svako onaj ko svoj odraz prepozna u zdencu, i više se ne plaši samog sebe.

Moja sahrana

Novinar nedeljnika *Mejl of sandej* pojavljuje se u londonskom hotelu gde sam odseo i postavlja mi jedno jednostavno pitanje: kad bih umro danas, kako bi izgledala moja sahrana?

Istini za volju, pomisao na smrt prati me svakoga dana, još od 1986. kad sam krenuo na hodočašće Putem za Santjago. Sve do tog trenutka ideja da sve može prestati jednoga dana delovala mi je zastrašujuće – ali na jednoj deonici puta obavio sam vežbu čija je svrha bila da iskusim kako bi se osećao čovek kad bi ga živog sahranili. Vežba je na mene delovala toliko snažno da sam se potpuno oslobodio straha i počeo da posmatram smrt kao vernu pratilju na svom putu, koja uvek hoda pored mene govoreći: „Ja ću te dotaći, ali ti ne znaš kada – zato ne propuštaj da svaki trenutak proživiš punim srcem i plućima.“

Iz tog razloga nikada ne ostavljam za sutra ono što mogu da učinim i doživim danas – a to podrazumeva radosti, odgovornost prema svom poslu, molbe za oproštaj ako osetim da sam nekoga povredio, predavanje sadašnjem trenutku kao da mi je poslednji. Sećam se da sam često osećao zadah smrti: jednog davnog dana 1974, u Ateru du Flamengu (u Rio de Žaneiru), kada su taksiju kojim sam se vozio preprečila put druga kola, a i iz njih iskočila grupa militarista s oružjem u ruci; navukli su mi nekakvu kukuljicu na glavu i, mada su tvrdili da mi se ništa neće desiti, bio sam ubeđen da ću završiti kao još jedna od „nestalih“ žrtava vojnog režima.

Ili kada sam se, u avgustu 1989. izgubio na jednom usponu u Pirinejima: gledao sam planinske vrhove bez snega i rastinja, pomislio da neću imati snage da se vratim i zaključio da će tek narednog leta pronaći moj leš u tim vrletima. Naposletku, posle dugih sati lutanja po bespuću, uspeo sam da pronađem neku kozju stazu koja me je odvela do nekog zabačenog sela.

Novinar nedeljnika *Mejl of sandej* navaljuje: „Ali kako će izgledati vaša sahrana?“ Pa dobro, prema testamentu koji sam sačinio, neće biti sahrane: odlučio sam da budem kremiran, a moja žena će rasuti moj pepeo u jednom mestu zvanom Sebrejro, u Španiji – tamo gde sam pronašao svoj mač. Rukopisi iz moje zaostavštine neće smeti da se objave (užasava me tušta i tma „posthumnih dela“ ili „škrinje s tekstovima“ koje naslednici umetnika, bez imalo obzira, objavljuju da bi se domogli novca; ako njihovi autori to već nisu učinili za života, zašto onda ne poštovati njihovu privatnost?). Mač koji sam

pronašao na Putu za Santjago biće bačen u more, da bi se vratio tamo odakle je i izvađen. A moj novac, zajedno sa autorskim pravima koja će biti naplaćivana sledećih sedamdeset godina, pripašće zadužbini koju sam osnovao.

„A vaš epitaf?“, nastavlja uporno novinar. E pa, ako budem kremiran, neću imati onu čuvenu nadgrobnu ploču s natpisom jer će moj pepeo razvejati vetar. Ali ako bih već morao da izaberem neku rečenicu, zatražio bih da na kamenu bude uklesano: „Umro je još za vreme života.“ To može zvučati kao besmislica, ali poznajem mnoge ljude koji su prestali da žive iako nastavljaju da rade, jedu i obavljaju sve svoje privatne i društvene obaveze. Ali sve to čine mehanički, ne prepoznajući onaj čarobni trenutak koji svaki dan sa sobom nosi, nikad ne zastajući da bi se zamislili nad čudom zvanim život, ne shvatajući da već sledeći trenutak može biti njihov poslednji čas na ovoj Zemlji.

Novinar se pozdravlja i odlazi, a ja sedam za kompjuter rešen da napišem ovu kolumnu. Znam da niko ne voli da razmišlja o toj temi, ali osećam obavezu prema svojim čitaocima; da ih nateram da razmišljaju o suštinskim stvarima postojanja. A smrt je možda najvažnija od svih: koračamo joj u susret, nikad ne znamo kad će nas presresti, i zato smo dužni da se obaziremo oko sebe, da budemo zahvalni za svaki trenutak koji nam je dat, ali i da budemo zahvalni zato što nas ona podstiče da razmišljamo o značaju svojih dela, koja smo učinili ili smo propustili da učinimo.

I zato treba da se okanemo svega što nas pretvara u „žive mrtvace“, i da uložimo sve, da rizikujemo sve, zarad stvari koje smo oduvek sanjali da ostvarimo.

Jer, hteli mi to ili ne, anđeo smrti nas čeka, pa čeka.

Obnavljajući mrežu

U Njujorku, predveče, pijem čaj sa jednom prilično neobičnom umetnicom. Zaposlena je u jednoj banci na Vol stritu, ali je jedne noći usnila san: treba da obiđe dvanaest mesta na svetu i da u svakom od njih nešto naslika ili izvaja u prirodi.

Do sada je uspela da ispuni četiri zadatka. Pokazuje mi fotografiju jednog od njih: Indijanca uklesanog u nekoj pećini u Kaliforniji. I dok čeka nove znakove da joj se jave u snovima, nastavlja da radi u banci – jer tako zarađuje novac neophodan za ostvarenje svog zadatka.

Pitam je zašto to radi.

– Da bih održala svet u ravnoteži – odgovara. – Može zvučati glupo, ali postoji neka tanana nit koja sve nas spaja, i koju možemo učvrstiti ili olabaviti, zavisno od onog što radimo. Možemo spasti ili uništiti sijaset stvari jednim ovlašnim, nehajnim pokretom koji ponekad može delovati potpuno izlišno.

„Takođe je moguće da su moji snovi samo tlapnje, ali ne želim da rizikujem i da prestanem da ih sledim: po meni, odnosi među ljudima nalikuju na jednu ogromnu paukovu mrežu. Svojim radom nastojim da popravim bar deo te mreže.“

Ipak su na kraju ovo moji prijatelji

– Ovaj kralj je moćan zato što ima ugovor sa nečastivim – govorila je jedna bogomoljka. Mladić se začudio.

Posle nekog vremena, dok je putovao u drugi grad, mladić ču jednog čoveka kako komentariše:

– Sva ova zemlja pripada jednom vlasniku. Đavolja je to rabota!

Jednog lepog letnjeg predvečerja pored mladića prođe vrlo lepa žena.

– Ova devojka služi Sotoni! – uzviknu jedan propovednik, preneraženo.

Tada je mladić rešio da potraži nečastivog.

– Narod kaže da ljude činite moćnima, bogatima i lepima – reče mladić čim ga je našao.

– Nije baš tako – odgovori nečastivi. – Čuo si samo mišljenje onih koji žele da me reklamiraju.

Kako smo još živi!?

Poštom mi je stiglo tri litra proizvoda koji je zamena za mleko; jedna norveška firma želi da zna da li sam zainteresovan da uložim u proizvodnju ove nove vrste hrane, zato što, kako stoji u izveštaju specijaliste Davida Rica, „SVAKO (tako je napisao, velikim slovima) kravlje mleko sadrži pedeset devet aktivnih hormona, mnogo masnoće, holesterol, dioksin, bakterije i viruse“.

Na pamet mi pada kalcijum, za koji mi je majka još od detinjstva govorila da je dobar za kosti, ali specijalista me je preduhitrio: „Kalcijum? Kako krave uspevaju da obezbede dovoljno kalcijuma za svoju veliku koštanu masu? Iz biljaka!“ Naravno da je novi proizvod napravljen na bazi biljaka, a mleko je optuženo na osnovu nebrojenih studija koje su sprovedli raznorazni instituti širom sveta.

A protein? David Ric ništa ne propušta: „Znam da mleko nazivaju tečnim mesom (*nikada nisam čuo da ga tako zovu, ali valjda on zna šta govori*) zbog velike količine proteina koju sadrži. Ali to je protein koji sprečava telo da apsorbuje kalcijum. Zemlje koje u svojoj ishrani imaju veoma zastupljen protein imaju i visok procenat obolelih od osteoporoze (nedostatka kalcijuma u kostima).“

Istog tog popodneva žena mi šalje tekst koji je našla na internetu:

Osobe koje danas imaju između četrdeset i šezdeset godina vozile su se u automobilima koji nisu imali sigurnosne pojaseve, naslone za glavu ili vazdušne jastuke. Deca su bila slobodna na zadnjem sedištu, činila nestašluke i zabavljala se do iznemoglosti.

Kolevke su bile ofarbane bojama koje su bile „sumnjive“ jer su mogle sadržati olovo ili neki drugi opasan sastojak.

Ja sam, na primer, deo generacije koja je pravila famozna kolica s kuglagerima (ne znam ni kako to da opišem današnjim generacijama – recimo da su to bile metalne kuglice zaglavljene između dva čelična prstena), i spuštali smo se nizbrdicama Botafoga koristeći noge kao kočnice, padali smo, povređivali se, ali uvek smo bili ponosni na svoju brzinsku avanturu.

U tekstu dalje stoji:

Nije bilo mobilnih telefona, naši roditelji nisu znali gde smo: kako je to moguće? Deca nikada nisu bila u pravu, stalno su bila kažnjavana, ali to nije

bio razlog za psihološke probleme kao što su odbacivanje ili uskraćivanje ljubavi. U školi su postojali dobri i loši učenici: prvi su prolazili u sledeći razred, a drugi su ponavljali. Nije bio potreban psihoterapeut da prouči slučaj – dete je naprosto ponavljalo razred.

I uprkos svemu tome ostali smo živi, s nekoliko razbijenih kolena i pokojom traumom. Ne samo da smo ostali živi, već se i sa čežnjom sećamo vremena kada mleko nije bilo otrov, kada je dete moralo da reši svoj problem bez ičije pomoći, da se potuče kada je to bilo potrebno i da provodi duge sate bez elektronskih igrica, izmišljajući igre s drugovima.

Nego vratimo se početnoj temi ove kolumne: odlučio sam da probam novi čudotvorni proizvod koji tvrdi da zamenjuje mleko-ubicu.

Nisam odmakao od prvog gutljaja.

Zamolio sam svoju ženu i kućnu pomoćnicu da probaju, a da im pritom nisam rekao o čemu se radi: obe su rekle da nikada u životu nisu probale ništa odvratnije.

Brinem se za decu sutrašnjice, zbog njihovih elektronskih igrica, zbog roditelja s mobilnim telefonima, psihoterapeuta koji priskaču u pomoć kod svakog neuspeha, i – pre svega – zbog toga što će biti primorana da piju „magični napitak“ koji će ih držati dalje od holesterola, osteoporoze, pedeset devet aktivnih hormona, toksina.

Živeće vrlo zdravo, vrlo uravnoteženo i, kada porastu, otkriće mleko (koje će tada verovatno biti zabranjeno zakonom). Ko zna, možda će neki naučnik 2050. godine naumiti da ponovo otkrije nešto što se koristi od kad je sveta i veka?

Ili će se mleko kupovati od dilera droge?

Obeležen da umre

Možda je trebalo da poginem u pola jedanaest uveče 22. avgusta 2004. godine, manje od četrdeset osam sati pre mog rođendana. Da bi scenario bliske smrti bio kompletan, desilo se niz faktora:

A) glumac Vil Smit je u intervjuima u kojima je promovisao svoj novi film uvek govorio o mojoj knjizi *Alhemičar*;

B) film je snimljen po knjizi koju sam čitao pre mnogo godina i koja mi se mnogo svidela: *Ja, robot*, Isaka Asimova. Odlučio sam da ga pogledam, u čast Smita i Asimova;

C) film je počeo da se prikazuje u jednom malom mestu na jugoistoku Francuske, prve nedelje avgusta. Ali niz manje bitnih stvari su učinili da odložim odlazak u bioskop – sve do ove nedelje.

Ranije sam večerao, podelio pola flaše vina sa ženom, pozvao svoju kućnu pomoćnicu da ide s nama (nećkala se, ali je na kraju pošla), stigli smo na vreme, kupili kokice, odgledali film, svideo nam se.

Seli smo u kola i uputili se ka mom starom mlinu koji sam pretvorio u kuću. Ubacio sam disk s brazilskom muzikom i rešio da vozim sporije da bismo, u tih deset minuta, čuli bar tri pesme.

Na dvosmernom putu, koji je prolazio kroz već uspavana mestašca, vidim kako se, niotkud, pojavljuje par farova u mom levom retrovizoru. Ispred nas je raskrsnica propisno obeležena stubićima.

Pokušavam da kočim jer znam da automobil neće uspeti u svojoj nameri, stubići sprečavaju preticanje. Sve se to dešava u deliću sekunde – sećam se da sam pomislio „ovaj je lud“, ali nisam imao vremena da bilo šta izustim. Vozač automobila (meni je u pamćenju ostalo da se radilo o mercedesu, ali nisam siguran) vidi stubiće, dodaje gas, seče me, a kada pokuša da ispravi auto, preprečava se na putu.

Od tog trenutka sve je delovalo kao da gledam usporeni snimak: on se prevrće bočno jedanput, dvaput, triput. Zatim auto udara u ogradu i nastavlja da se prevrće, ovoga puta unapred i u velikim skokovima, tako da su prednji i zadnji branik udarali o zemlju.

Moji farovi osvetljavaju scenu, i ne mogu naglo da stanem – pratim automobil koji se pored mene prevrće, liči na scenu iz filma koji sam upravo video –

samo što je ono, pobogu, bio film, a ovo je stvarnost!

Automobil se vraća na put i najzad se zaustavlja, prevrnut na levu stranu. Vidim vozačevu košulju. Parkiram blizu njega i samo mi je jedna misao u glavi: moram da izađem i pomognem mu. U tom trenutku osećam kako mi se nokti moje žene zarivaju duboko u mišicu: preklinje me da vozim dalje i stanem nešto niže jer prevrnuti automobil može da eksplodira, da se zapali.

Zaustavljam se nakon stotinak metara. U kolima i dalje svira ona brazilska muzika, kao da se ništa nije dogodilo. Sve deluje tako nadrealno, tako daleko. Moja žena i Izabel, moja kućna pomoćnica, trče prema automobilu. Druga kola, koja su došla iz suprotnog pravca, takođe staju. Jedna žena izlazi, usplahirena: i njeni farovi su osvetlili danteovsku scenu. Pita me da li imam mobilni telefon, da, imam. Onda zovi hitnu pomoć!

Koji je broj hitne pomoći? Gleda me u neverici: svi znaju taj broj! Tri puta 51! Mobilni mi je isključen: pre filma nas uvek zamole da to uradimo. Ukucavam šifru, zovemo hitnu pomoć – 51-51-51. Znam tačno gde se nezgoda dogodila: između sela Lalubera i Orga.

Moja žena i kućna pomoćnica se vraćaju: mladić je ugruvan, ali izgleda da nije ništa ozbiljno. Nakon svega što sam video, nakon šest prevrtanja, ništa ozbiljno! Izašao je iz kola, malo ošamućen, drugi automobili staju, vatrogasci stižu za pet minuta, sve je u redu.

Sve je u redu. Delić sekunde je falio da me zakači, da me baci u jarak, sve bi bilo mnogo lošije za obojicu. Užasno.

Stigavši kući zagledao sam se u zvezde. Ponekad nam se neke stvari nađu na putu, ali pošto nije došao naš čas, zamalo nas promaše ne okrznuvši nas – iako su dovoljno jasne da možemo da ih vidimo. Zahvaljujem Bogu što sam svestan da se, kako kaže jedan moj prijatelj, desilo sve što je trebalo da se desi i nije se desilo ništa.

Svitanje

Jednom je za vreme Ekonomskog foruma u Davosu Šimon Peres, dobitnik Nobelove nagrade za mir, ispričao ovu priču:

Neki rabin okupi svoje učenike i upita ih:

– Kako možemo da prepoznamo tačan trenutak kada se završava noć i počinje dan?

– Kada iz daljine možemo da raspoznamo ovcu od psa – reče jedan od dečaka.

– U stvari – reče drugi učenik – znamo da je dan kada iz daljine možemo da raspoznamo maslinovo od smokvinog drveta.

– To nisu dobri odgovori.

– Koji je onda tačan odgovor? – upitaše dečaci.

Tada rabin reče:

– Kada se jedan neznanac približava, mi ga pomešamo s našim bratom i sukobi nestanu – to je trenutak kada je noć nestala a dan osvanuo.

Januarski dan 2005. godine

Danas pada jaka kiša, temperatura se vrti oko tri stepena iznad nule. Odlučio sam da odem u šetnju – verujem da ne mogu dobro da radim ako svakog dana ne odem u šetnju – ali i vetar je snažan, tako da sam se vratio u kola nakon deset minuta. Uzeo sam novine iz poštanskog sandučeta, ni u njima nema ničeg bitnog – osim stvari za koje su novinari odlučili da treba da ih saznamo, da ih pratimo, da steknemo mišljenje.

Sedam za kompjuter da čitam elektronsku poštu.

Nema ničega novog, nekoliko nebitnih pitanja koja treba da rešim, što ću uskoro uraditi.

Pokušavam da prekratim vreme streličarstvom, ali vetar i dalje duva, nema uslova. Već sam napisao novu knjigu, zove se *Zahir*, biće objavljena za nekoliko nedelja. Već sam napisao kolumne koje objavljujem na internetu. Već sam pripremio novosti za moju internet stranicu. Uradio sam pregled želuca na kojem, sva sreća, nije pronađeno ništa loše (mnogo su me plašili pričom o crevu koje se gura kroz usta, ali nije ništa strašno). Bio sam kod zubara. Avionske karte za naredno putovanje, koje su kasnile, stigle su brzom poštom. Imam neke obaveze sutra i imao sam ih juče, ali danas...

Danas nema baš ničega na šta bih mogao da usredsredim pažnju.

Hvata me neka zebnja: zar nije trebalo nešto da uradim? Pa, ako neko želi da izmišlja posao ne treba mnogo da se trudi – uvek ima projekata koje treba razvijati, sijalica koje treba promeniti, suvog lišća koje treba skupiti, knjiga koje treba pospremiti, arhiva u kompjuteru koje treba organizovati itd. Ali kako bi bilo suočiti se s potpunom prazninom?

Stavljam vunenu kapu na glavu, oblačim zimsku odeću, nepromočivu jaknu, i izlazim u dvorište – tako obučen moći ću da izdržim napolju četiri do pet sati. Sedam na mokru travu i počinjem da prelistavam šta mi se mota po glavi:

A) Beskorisan sam. U ovom trenutku svi su zauzeti, vredno rade.

Odgovor: i ja vredno radim, ponekad i dvanaest sati dnevno. Danas, sasvim slučajno, nemam nikakvih zadataka i obaveza.

B) Nemam prijatelje. Ovde sam sâm, jedan od najpoznatijih pisaca na svetu, a telefon ne zvoni.

Odgovor: naravno da imam prijatelje. Ali oni znaju da poštuju moju potrebu

za samoćom dok boravim u starom mlinu u Sen Martenu, u Francuskoj.

C) Moram da odem da kupim lepak.

Da, upravo sam se setio da mi je juče zafalilo lepka, mogao bih da sednem u kola i odem do najbližeg mesta. Na ovoj misli se zadržavam. Zašto je toliko teško ostati u ovakvom stanju u kojem se sada nalazim, da ništa ne radim?

Misli mi se jedna za drugom ređaju u glavi: prijatelji koji brinu zbog stvari koje se još nisu desile, poznanici koji veoma stručno ispunjavaju svaki minut svog života obavezama koje mi deluju apsurdno, besmislenim razgovorima, dugim telefonskim razgovorima u kojima ni jedna ni druga strana ne kažu ništa bitno. Šefovi koji izmišljaju posao da bi opravdali svoju funkciju, službenici koji se uplaše kada ne dobiju nikakav bitan posao i pomisle da više nisu od koristi, majke koje hoće da svisnu od brige jer su im deca otišla u noćni izlazak, učenici koji se muče učeći za pismene zadatke, ispите.

Bijem dugu i tešku bitku sa samim sobom da ne ustanem i ne odem u papirnicu da kupim lepak. Osećam veliku teskobu, ali odlučan sam da ostanem ovde i ne radim ništa, bar nekoliko sati. Malo-pomalo nestrpljenje popušta pred spokojnim osmatranjem i ja počinjem da osluškujem svoju dušu. Ona je jedva dočekala da razgovara sa mnom jer sam uvek zauzet.

Vetar i dalje snažno duva, svestan sam da je hladno, da pada kiša, i da sutra možda treba da kupim lepak. Ne radim ništa i radim najvažniju stvar za jednog čoveka: slušam ono što je trebalo da čujem od sebe samog.

Čovek ispružen na pločniku

Dana 1. jula 1997. godine, u 13.05 časova, čovek od pedesetak godina ležao je na pločniku koji ide duž plaže Kopakabane. Prošao sam pored njega, pogledao ga na brzinu i nastavio svojim putem u pravcu kioska u kojem svakodnevno pijem kokosovu vodu.

Kao Karioka, stanovnik Rio de Žaneira, nagledao sam se stotina (hiljada!) muškaraca, žena ili dece ispruženih na zemlji. Kao neko ko mnogo putuje, video sam istu scenu u praktično svim zemljama koje sam posetio – od bogate Švedske do vrlo siromašne Rumunije. Video sam ljude kako leže na zemlji tokom svih godišnjih doba: tokom oštre zime u Madridu, Njujorku ili Parizu, gde leže blizu šaftova iz kojih izlazi topao vazduh iz stanica metroa. Na pretoplom suncu u Libanu, među zgradama uništenim u dugogodišnjem ratu. Ljudi koji leže na zemlji – pijanci, beskućnici, premoreni – ne predstavljaju novost ni u čijem životu.

Popio sam svoju kokosovu vodu. Morao sam brzo da se vratim kući jer sam imao zakazan intervju s Huanom Ariasom, novinarom španskog dnevnog lista *Pais*. Prilikom povratka videoh da čovek i dalje leži tamo na suncu – i svi prolaznici su činili isto što i ja: pogledali bi ga i nastavili dalje.

Tada je – iako ja toga nisam bio svestan – moja duša već bila isuviše umorna od prisustvovanja toj istoj sceni toliko puta. Kada sam iznova prolazio pored tog čoveka, nešto jače od mene nateralo me je da se sagnem i pokušam da ga podignem.

On nije reagovao. Okrenuo sam mu glavu i video da ima krvi na slepoočnici. Šta sad? Da li se radi o ozbiljnoj povredi? Očistio sam ga svojom majicom: nije delovalo da je ozbiljno.

Tada je čovek počeo da mumla nešto što je ličilo na „*reci im da me ne biju*“. Dobro, sad bar znam da je živ: treba da ga sklonim sa sunca i da zovem policiju.

Zaustavio sam prvog prolaznika i zamolio ga da mi pomogne da odvučemo čoveka do hladovine koja se nalazila između pločnika i plaže. Prolaznik je bio u odelu, nosio je akten-tašnu i još neke kese, ali sve je spustio na zemlju i pomogao mi je – verovatno je i njegova duša već bila umorna od tolikih susreta s ljudima koji leže na ulici.

Kada smo ga smestili u hladovinu, krenuo sam u pravcu svoje kuće – znao

sam da usput ima jedna policijska kućica i da tamo mogu da tražim pomoć. Ali pre nego što sam tamo stigao, sreo sam dvojicu policajaca.

– Tamo leži povređen čovek, ispred tog i tog broja – rekoše. – Položio sam ga na pesak. Bilo bi dobro pozvati hitnu pomoć.

Policajci su rekli da će se postarati za to. Eto, gotovo, obavio sam svoju dužnost. Dobar izviđač, uvek na oprezu. Uradio sam dobro delo za taj dan! Problem je sada bio u tuđim rukama, neka sada one preuzmu odgovornost. A španski novinar samo što nije pozvonio na moja vrata.

Nisam napravio ni deset koraka, kad me presretno jedan stranac. Reče mi na lošem portugalskom:

– Ja sam već obavestio policiju o čoveku na pločniku. Oni su rekli da to nije njihova stvar ukoliko se ne radi o nekom lopovu.

Nisam sačekao da čovek završi svoju priču. Vratio sam se do policajaca ubeđen da znaju ko sam, da pišem za novine, da se pojavljujem na televiziji. Vratio sam se s lažnim utiskom da uspeh, u nekim trenucima, može pomoći da se neke stvari reše.

– Jeste li vi neka vlast? – upita me jedan od njih, kada je video kakvim odlučnim tonom tražim da nešto urade.

Nisu imali pojma ko sam.

– Nisam. Ali sada ćemo da rešimo taj problem.

Moja odeća je delovala bedno, majica mi je bila umrljana krvlju, a šorts od odsečenih farmerki bio mi je sav znojav. Bio sam čovek kao svaki drugi, anonimus, bez ikakvog autoriteta osim onog koji mi je davao umor od gledanja tolikih ljudi po pločnicima tokom decenija mog života u kojima baš ništa nisam činio po tom pitanju.

I to menja sve. Dođe trenutak kada se nađeš iznad svake blokade i straha. Dođe trenutak kada ti oči postanu drugačije i ljudi shvate da veoma ozbiljno misliš. Policajci su pošli sa mnom i zvali hitnu pomoć.

Pri povratku kući prisetio sam se tri lekcije koje sam naučio tog dana u šetnji.

A) Svako može da prestane da se bavi nečim u trenutku kada deluje da će se sve dobro završiti.

B) Uvek se nađe neko ko će reći: „Sad kad si počeo, idi do kraja.“

I najzad:

C) Svako je vlast kada je potpuno ubeđen u ono što radi.

Cigla koja nedostaje

Tokom jednog putovanja dobijam faks od moje sekretarice.

„Nedostaje jedna ukrasna cigla da se završi renoviranje kuhinje“, pisalo je u poruci. „Šaljem vam originalni projekat i predlog zidara kako da se posao uradi s jednom ciglom manje.“

Na jednoj strani bio je crtež koji je nacrtala moja žena: skladni redovi s otvorima za ventilaciju. Na drugoj strani, projekat koji rešava nedostatak cigle: zbrkana slagalica u kojoj su ukrasne cigle poređane bez ikakvog smisla za lepo.

„Kupite ciglu koja nedostaje“, napisala je moja žena. Tako su uradili i originalni crtež je mogao da bude izveden.

Tog popodneva mnogo sam razmišljao o onome što se desilo: koliko puta, jedino zato što nam nedostaje samo jedna cigla, potpuno menjamo originalni projekat naših života.

Radž mi priča priču

Udovica iz jednog siromašnog sela u Bengalu nije imala novca da plati prevoz autobusom svom sinu, tako da je dečak, kada ga je majka upisala u školu, morao da ide peške, sâm, kroz prašumu. Da bi ga umirila, rekla mu je:

– Nemoj se plašiti prašume, sine moj. Zamoli boga Krišnu da te prati. On će čuti tvoju molitvu.

Dečak je učinio kako mu je majka rekla, Krišna se pojavio i svakog dana ga vodio u školu.

Na učiteljev rođendan dečak je zatražio od majke nešto novca da kupi poklon.

– Nemamo para, sine. Moli tvog brata Krišnu da ti nađe poklon.

Sutradan se dečak požali Krišni. Ovaj mu dade ćup pun mleka.

Sav radostan, dečak uruči učitelju ćup. Ali, pošto su drugi pokloni bili lepši, učitelj ne obrati pažnju na njega.

– Oduci ovaj ćup u kuhinju – reče učitelj školskom momku.

Momak učini kako mu je naređeno. Međutim, kada je pokušao da isprazni posudu, primetio je da se ona sama iznova puni. Odmah je o tome obavestio učitelja koji, zapanjen, upita dečaka:

– Gde si nabavio ovaj ćup, i pomoću kojeg trika se on stalno dopunjava?

– Dao mi ga je Krišna, bog prašume.

– Učitelj, đaci i školski momak grohotom se nasmejaše.

– Nema bogova u prašumi, to je sujeverje! – reče učitelj. – Ako zaista postoji, hajdemo svi napolje da ga vidimo!

Svi izadoše. Dečak poče da doziva Krišnu, ali on se ne pojavi. Očajan, on pokuša poslednji put:

– Brate Krišna, moj učitelj je došao da te vidi. Molim te, pojavi se!

Tog časa začu se iz prašume glas koji je odjeknuo u svakom kutku:

– Kako to on želi da me vidi kad ne veruje ni da postojim?

Druga strana Vavilonske kule

Proveo sam čitavo jutro pokušavajući da objasnim da me muzeji i crkve ne zanimaju mnogo, već kako žive ljudi u nekoj zemlji – tako da bi bilo mnogo bolje da danas odemo na pijacu. Uprkos tome, oni su uporni: danas je praznik, nema pijace.

– Kuda idemo?

– U jednu crkvu.

Znao sam.

– Danas slavimo jednog sveca koji nam je vrlo bitan, a zasigurno i tebi. Idemo da posetimo mošti tog sveca. Ali ne pitaj ništa i prihvati da ponekad možemo imati dobra iznenađenja i za pisce.

– Koliko treba da putujemo?

– Dvadeset minuta.

Dvadeset minuta je uobičajen odgovor: naravno da znam da će put trajati mnogo duže. Ali do sada su poštovali sve moje želje, bolje da ovog puta popustim.

Nalazim se u Jerevanu, u Jermeniji, ovog nedeljnog jutra. Razočarano ulazim u kola, iz kojih u daljini vidim planinu Ararat prekrivenu snegom, uživam u krajoliku. Gde bi mi bio kraj da mogu onuda da prošetam, a ne da budem zatvoren u ovoj metalnoj konzervi. Moji domaćini se trude da budu ljubazni, ali ja sam rasejan, stoički pokušavam da izdržim „specijalni turistički program“. Oni na kraju puštaju da razgovor zamre i nastavljamo putovanje u tišini.

Pedeset minuta kasnije (znao sam!) stižemo u neki gradić i upućujemo se u crkvu prepunu ljudi. Vidim da su svi svečano obučeni, u odelima, s kravatama, očigledno da se radi o velikoj svečanosti, tako da se osećam smešno u majici i farmerkama. Izlazim iz kola, ljudi iz Udruženja pisaca me dočekuju, daju mi jedan cvet, vode me kroz masu koja prisustvuje službi, silazimo niz stepenice iza oltara i dolazimo do grobnice. Shvatam da je tu sahranjen svetac, ali pre nego što položim cvet, želim da saznam kome tačno odajem počast.

– Svetom Prevodiocu – dobijam odgovor.

Sveti Prevodilac! Istog trenutka suze mi pune oči.

Danas je 9. oktobar 2004. godine, gradić se zove Ošakan, a Jermenija je, koliko mi je poznato, jedina zemlja na svetu u kojoj je nacionalni praznik i u kojoj se slavi, veoma svečano, dan Svetog Prevodioca, Svetog Mesroba. Osim što je tvorac jermenskog pisma (jezik je već postojao, ali samo u usmenom obliku), život je posvetio prevođenju najvažnijih dela svog vremena na jermenski – a ona su bila napisana na grčkom, persijskom i ćiriličnim pismom. On i njegovi učenici posvetili su se ogromnom zadatku da prevedu *Bibliju* i glavne klasike onog vremena. Od tog trenutka jermenska kultura je dobila svoj identitet koji je zadržala do danas.

Sveti Prevodilac. Držim cvet u ruci, mislim na sve one koje nikada nisam upoznao i koje možda nikada neću ni upoznati, ali koji su u ovom trenutku nagnuti nad mojim knjigama i daju sve od sebe da što vernije prenesu ono što sam želeo da podelim sa svojim čitaocima. Ali razmišljam, pre svih, o svom tastu Kristijanu Monteiru Oitisiki, po zanimanju je: prevodilac. Koji danas u društvu anđela i Svetog Mesroba posmatra ovu scenu. Sećam ga se kako se nije odvajao od svoje pisaće mašine, često se žalio koliko je njegov posao slabo plaćen (što je, nažalost, istina i danas). Odmah zatim objašnjavao je da je njegov pravi motiv da se i dalje bavi tim poslom entuzijazam da podeli saznanje koje inače, da nema prevodilaca, nikada ne bi stiglo do njegovog naroda.

U sebi se molim za njega, za sve one koji su mi pomogli oko mojih knjiga, i za sve one koji su mi omogućili da čitam dela do kojih inače ne bih mogao da dođem i tako mi pomogli, posredno, da formiram svoj život i svoju ličnost. Na izlazu iz crkve vidim decu kako iscrtavaju slova, slatkiše u obliku slova, cveće, i još cveća.

Kada je čovek postao osion, Bog je srušio Vavilonsku kulu i svi su počeli da govore različitim jezicima. Ali u Svojoj bezgraničnoj milosti, stvorio je i vrstu ljudi koja će ponovo izgraditi mostove, omogućiti dijalog i mešanje ljudske misli. Taj čovek (ili žena) čije ime se retko kad i potrudimo da pročitamo kada otvorimo knjigu stranog pisca: prevodilac.

Pred konferenciju

Jedna kineska spisateljica i ja spremali smo se da govorimo na skupu američkih knjižara. Kineskinja nije krila svoju nervozu i na to je još komentarisala:

– Držati javni govor već je teško, a zamisli kako je onda govoriti o svojoj knjizi na stranom jeziku!

Zamolio sam je da prekine jer ću se i ja unervoziti, jer sam i ja bio suočen s istim problemom. Najednom se okrenula unazad, nasmejala se i šapnula mi:

– Biće sve u redu, ne brini. Nismo sami: pogledaj kako se zove knjižara žene koja sedi iza mene.

Na kartici te žene pisalo je *Knjižara ujedinjenih anđela*. I Kineskinja i ja odlično smo predstavili svoja dela jer su nam anđeli dali znak koji smo iščekivali.

O eleganciji

Ponekad iznenadim samog sebe povijenim ramenima; i svaki put kada zateknem sebe u tom položaju, siguran sam da nešto nije u redu. Tada, pre nego što i počnem da istražujem šta me muči, promenim položaj – učinim ga elegantnijim. Kada se ponovo ispravim, shvatam da mi je taj jednostavan pokret pomogao da steknem veće samopouzdanje za ono što radim.

Elegancija se obično brka s površnošću, modom, nedostatkom suštine. To je velika greška: ljudi u svojim kretnjama i položaju moraju imati eleganciju jer je ta reč sinonim dobrog ukusa, prijatnosti, uravnoteženosti i sklada.

Potrebni su spokoj i elegancija da se u životu učine najvažniji koraci. Naravno da se nećemo gubiti u brizi i neprestano se brinuti šta radimo s rukama, kako sedimo, kako se smeškamo, kako gledamo oko sebe; ali dobro je znati da naše telo govori svojim jezikom, i da naši sagovornici – čak i podsvesno – razumeju taj govor, pored onoga što od nas čuju.

Spokoj dolazi iz srca. Uprkos tome što ga često muči osećaj nesigurnosti, ono zna da – pomoću pravilnog stava – može ponovo da se uravnoteži. Fizička elegancija, o kojoj govorim u ovom članku, potiče od tela i nije površna stvar, već sredstvo koji je čovek pronašao da oda počast načinu na koji svojim dvema nogama gazi tlo pod sobom. Zato, kada ponekad osetiš da ti taj stav smeta, ne misli da je on neiskren ili veštački: on je istinit upravo zato što je težak. On čini da put bude počastvovan časnošću hodočasnika.

I, molim vas, nikako ga nemojte brkati s nadmenošću ili snobizmom. Elegantan stav je najbolji stav za savršen pokret, čvrst korak, da vaš bližnji bude poštovan.

Elegancija se dostiže kada se odbaci sve što je površno, i kada ljudi otkriju jednostavnost i usredsređenost: što je stav jednostavniji i trezveniji, biće lepši.

Sneg je lep jer je jednobojan, more je lepo jer deluje kao da je ravna površina – ali i more i sneg su duboki i svesni su svojih kvaliteta.

Hodajte sigurno i radosno, bez straha od saplitanja. Sve pokrete prate vaši saveznici koji će vam pomoći u svemu što bude potrebno. Ali ne zaboravite da vas i suparnik prati i razaznaje razliku između čvrste ruke i one koja podrhtava: stoga, ako ste napeti, dišite duboko, ubedite sebe da ste mirni – i, nekim čudom koje ne umemo da objasnimo, staloženost će vas uskoro obuzeti.

U trenutku kada nešto odlučiš i pokreneš se, pokušaj da u glavi pregledaš sve etape koje su te dovele do tog koraka. Ali učini to bez napetosti jer nije moguće držati sva pravila u glavi: i tako slobodnog duha, kako budeš pregledao etapu po etapu, shvatićeš koji su trenuci bili najteži i kako si ih prevazišao. To će se odraziti na tvom telu, zato budi pažljiv!

Analogija sa streličarstvom: mnogi strelci se žale da im, uprkos tome što godinama treniraju veštinu streličarstva, još uvek srce skače od uzbuđenja, ruka podrhtava, vid ih vara. Veština streličarstva čini da naše greške budu očiglednije.

Onog dana kada ne budeš imao ljubavi prema životu, tvoje ciljanje biće nesigurno, komplikovano. Videćeš da nemaš dovoljno snage da do kraja zategneš tetivu, da saviješ luk kako treba.

A kada tog jutra vidiš da ti je ciljanje nesigurno, pokušaćeš da otkriješ šta je uzrok tolikoj nepreciznosti: to će učiniti da se suočiš s problemom koji te ometa, a koji je do tada bio skriven.

Otkrio si taj problem jer je tvoje telo bilo više ostarelo nego elegantno. Promeni stav, opusti čelo, istegni kičmu, isprsi se pred svetom; dok budeš mislio o svom telu, mislićeš i na svoju dušu, te će jedna stvar pomoći drugoj.

Teta Šika iz Baependija

Šta je čudo?

Postoje raznorazne definicije: nešto što se desi uprkos zakonima prirode, intervencije u veoma teškim trenucima, stvari koje nauka ne ume da objasni itd.

Ja imam svoju definiciju: čudo je ono što nam srce ispuni spokojem. Ponekad se manifestuje u obliku izlečenja, ispunjene želje, nije bitno – ishod je, kada se čudo dogodi, da osetimo duboko poštovanje prema milosti kojom nas je Bog udostojio.

Pre više od dvadeset godina, dok sam bio u svojoj hipi fazi, moja sestra me je pitala da joj krstim ćerku. Bio sam dirnut pozivom, između ostalog i zato što nije tražila da se ošišam (u to vreme mi je kosa dopirala do struka), niti je od kuma zahtevala skup poklon (koji ne bih mogao da kupim).

Ćerka se rodila, godinu dana je prošlo, a krštenje nikako da zakažu. Mislio sam da se moja sestra predomislila, pa sam je pitao šta se dešava. Ona odgovori: „Ti ćeš i dalje biti kum. Radi se o tome da sam dala obećanje Teta Šiki i želim da je krstim u Baependiju jer mi je ona pomogla da mi se ispuni velika želja.“

Nisam znao gde je Baependi, a pogotovo nikad nisam čuo za Teta Šiku. U međuvremenu me je prošla hipi faza i postao sam menadžer u diskografskoj kući, moja sestra je dobila još jednu ćerku, a od kršenja ni traga ni glasa. Najzad, 1978. godine, doneta je odluka i obe familije – njena i njenog tada već bivšeg muža – uputile su se u Baependi. Tamo sam otkrio da je ta Teta Šika, koja nije imala novca ni sebe da izdržava, trideset godina zidala crkvu i pomagala sirotinji.

U to vreme sam upravo bio izašao iz jednog burnog perioda životnog, i više nisam verovao u Boga. Ili, bolje rečeno, već više nisam mislio da je bitno tragati za duhovnim svetom: računaju se stvari ovog sveta i rezultati koji se u njemu postignu. Napustio sam bio svoje lude mladalačke snove – između ostalih i da postanem pisac – i nisam nameravao da se vraćam sličnim iluzijama. Došao sam u tu crkvu da izvršim svoju društvenu obavezu; dok sam čekao da krštenje počne, krenuo sam da prošetam po okolini i završio u skromnoj kućici Teta Šike, koja se nalazila pored crkve. Dve prostorije i jedan mali oltar, s nekoliko slika svetaca, i jedna vazna sa dve crvene i jednom

belom ružom.

Najednom, protivno svemu u šta sam tada verovao, poželeo sam želju: *Ako, jednog dana, uspem da postanem pisac, kao što sam želeo a više ne želim, vratiću se ovde, kada budem imao pedeset godina, i doneću dve crvene i jednu belu ružu.*

I tek da bih imao uspomenu na krštenje, kupio sam sliku Teta Šike. Prilikom povratka u Rio de Žaneiro saobraćajna nesreća: autobus koji je bio ispred mene naglo koči, ja u deliću sekunde skrećem auto, moj šurak takođe uspeva da izbegne autobus, ali automobil koji je dolazio iza njega udara u autobus i dolazi do eksplozije koja je odnela više života. Parkiramo pored puta ne znajući šta da radimo. Guram ruku u džep da potražim cigaretu, vadim sliku Teta Šike i u njenom ćutanju čujem kako nas je zaštitila.

Tu je započeo moj put povratka ka snovima, duhovnoj potrazi, književnosti, i jednog dana sam iznova ugledao sebe u Dobrom Boju, onom koji vojuješ srcem punim spokoja jer je on rezultat jednog čuda. Nikada nisam zaboravio tri ruže. Najzad, napunih i pedeset godina – što je onomad delovao tako daleko.

Zamalo da i ta godina prođe. Za vreme svetskog prvenstva u fudbalu, otišao sam u Baependi da održim svoje obećanje. Neko me je primetio kada sam stigao u Kašambu (tu sam noćio), i jedan novinar dođe da me intervjuiše. Kada sam mu ispričao zašto sam došao, on zatraži:

– Pričajte mi o Teta Šiki. Njeno telo je ekshumirano ove nedelje, a u Vatikanu je u toku procedura njene beatifikacije. Ljudi treba da svedoče.

– Ne – odgovorih. – To je vrlo intimna priča. Ispričaću je samo ako dobijem znak.

Tada pomislih: „Šta bi uopšte mogao da bude znak? Samo ako neko bude nešto rekao u njeno ime!“

Sutradan sam seo u kola, kupio cveće i otišao u Baependi. Parkirao sam se malo dalje od crkve, prisećajući se menadžera diskografske kuće koji je pre mnogo godina tu bio, i mnogih stvari koje su me ovamo vratile. Dok sam ulazio u kućicu, neka mlada žena izađe iz prodavnice odeće:

– Videla sam da ste svoju knjigu *Maktub* posvetili Teta Šiki – reče ona. – Sigurna sam da je srećna zbog toga.

I ništa nije tražila od mene. Ali to je bio znak koji sam čekao. I ovo je moje javno svedočanstvo koje sam joj dugovao.

Obnavljanje kuće

Jedan moj poznanik, koji nije umeo da uklopi snove i realizaciju, upao je u ozbiljne finansijske probleme. Da stvar bude gora, upleo je u to i druge, nanoseći štetu ljudima koje nije želeo da povredi.

Bez mogućnosti da plati dugove koji su se gomilali, pomišljao je i na samoubistvo. Jednog popodneva išao je ulicom i ugledao neku kuću u ruševinama. „Ova građevina – to sam ja“, pomisli. Tog trenutka oseti ogromnu želju da obnovi tu kuću.

Pronašao je vlasnika, ponudio se da mu pomogne da obnovi kuću – i ovaj je prihvatio, iako mu nije bilo jasno šta moj prijatelj ima od toga. Zajedno su nabavili cigle, drvenu građu, cement. Moj poznanik je radio s ljubavlju, ne znajući ni zašto ni za koga. Ali osećao je da mu život ide nabolje kako radovi na kući napreduju.

Pre isteka godine kuća je bila gotova. I njegovi lični problemi rešeni.

Molitva na koju sam zaboravio

Pre tri nedelje, kada sam bio u Sao Paulu, dobio sam od jednog prijatelja – Edinja – letak naslovljen *Sveti tren*. Odštampan u četiri boje, na odličnom papiru, nije imao oznake nijedne crkve ili kulta, samo je na poledini imao odštampanu molitvu.

Kako sam se samo iznenadio kada sam video da je na kraju molitve potpisan niko drugi do – JA! Ta molitva je bila štampana na zadnjoj korici jedne zbirke poezije s početka osamdesetih godina. Nisam mislio da će se odupreti vremenu, niti da će mi se jednog dana vratiti u ruke na tako misteriozan način; ali, kada sam je iznova pročitao, nisam se postideo onoga što sam napisao.

Kad su je već odštampani na tom letku, i pošto ja verujem u znakove, smatrao sam shodnim da je ovde prenesem. Nadam se da ću time podstaći svakog čitaoca da napiše sopstvenu molitvu, u kojoj će tražiti za sebe i za druge ono što smatra najbitnijim. Na taj način u svom srcu započinjemo dobru vibraciju, i ona će obuzeti sve što nas okružuje.

Evo molitve:

Gospode, zaštititi naše sumnje, jer je Sumnja jedna vrsta molitve. Ona čini da rastemo jer nas tera da bez straha posmatramo mnoge odgovore na jedno pitanje. A da bi to bilo moguće,

Gospode, zaštititi naše odluke, jer Odluka je jedna vrsta molitve. Daj nam hrabrosti da, nakon sumnje, budemo u stanju da se odlučimo između jednog i drugog puta. Neka naše DA uvek bude DA, a naše NE uvek NE. Neka se nikada ne osvrnemo unazad kada se jednom odlučimo za pravac kojim smo krenuli, i neka nam dušu nikada ne izjeda kajanje. A da bi to bilo moguće,

Gospode, zaštititi naše delanje, jer Delanje je jedna vrsta molitve. Učini da hleb naš nasušni bude plod onog najboljeg što u sebi nosimo. Da možemo, putem rada i Delanja, da podelimo deo ljubavi koju dobijemo. A da bi to bilo moguće,

Gospode, zaštititi naše snove, jer San je jedna vrsta molitve. Učini da, nezavisno od naših godina ili okolnosti u kojima se nalazimo, budemo u stanju da u srcu održimo sveti plamen nade i istrajnosti. A da bi to bilo moguće,

Gospode, obdari nas uvek zanosom, jer Zanos je jedna vrsta molitve. On nas povezuje s Nebesima i sa Zemljom, s ljudima i decom, i govori nam da je žudnja važna i da zaslužuje naš trud. On nam potvrđuje da je sve moguće

*dokle god smo posvećeni onome što radimo. A da bi to bilo moguće, Gospode, zaštititi nas jer je Život jedini način kojim raspoložemo da iskažemo Tvoje čudo. Neka zemlja nastavi da pretvara seme u pšenicu, neka mi nastavimo da pretvaramo pšenicu u hleb. A to je moguće samo ako imamo Ljubavi – zato nas nikada ne ostavi same. Podari nam uvek svoje prisustvo, i prisustvo muškaraca i žena koji sumnjaju, delaju, sanjaju, zanose se i žive kao da je svaki dan potpuno posvećen Tvojoj slavi.
Amin.*

Kopakabana, Rio de Žaneiro

Moja žena i ja sreli smo je na uglu Ulice Konstante Ramos u Kopakabani. Imala je šezdesetak godina i bila je u invalidskim kolicima, izgubljena usred uličnog meteža. Moja žena se ponudila da joj pomogne: ona prihvati rekavši da je krenula u Ulicu Santa Klara.

Nekoliko najlon kesa visilo je na kolicima. Usput nam je ispričala da je to sve što ima; spavala je ispod streha i živela od tuđe milosti.

Stigli smo do njenog odredišta; tamo su bili okupljeni drugi beskućnici. Žena izvadi iz kesa dva dugotrajna mleka i udeli ih ljudima.

– Kad su drugi milostivi prema meni, i ja sam milostiva prema drugima – bio je njen komentar.

Živeti svoju Ličnu Legendu

Pretpostavljam da za otprilike tri minuta može da se pročita jedna stranica ove knjige. Vidite ovako: prema statistikama, za to vreme će umreti tri hiljade ljudi a 6.200 će se roditi.

Možda će meni biti potrebno pola sata da je napišem: sedim za kompjuterom, koncentrisan, okružen knjigama, imam ideje u glavi, automobili prolaze ulicom. Sve oko mene deluje najnormalnije; međutim, za tih trideset minuta, trideset hiljada ljudi je izgubilo život, a šezdeset dve hiljade je prvi put ugledalo svetlost ovog sveta.

Gde li su hiljade porodica koje su upravo počele nekoga da oplakuju, ili da se raduju dolasku deteta, unučeta ili brata?

Zastajem i razmišljam: možda veliki broj ovih smrtnih slučajeva nastupa nakon duge i teške bolesti, tako da će neki osetiti olakšanje zato što je Anđeo došao po njih. Osim toga, sasvim je sigurno, stotine ove dece koja su se upravo rodila biće napušteno u narednim minutima i postaće deo statistike smrtnosti pre nego što završim ovaj tekst.

Kako je to čudno. Najobičniji statistički podatak na koji sam slučajno bacio pogled – i najednom osećam sve te gubitke i susrete, te osmehe i te suze. Koliko li ih napušta ovaj život u osami, u svojim sobama, bez ikoga ko će znati šta se desilo? Koliko li će se dece roditi kriomice, i biti ostavljeno na vratima sirotišta i samostana?

Razmišljam: već sam činio statistiku rađanja, a jednog dana ću biti uračunat u broj umrlih. Baš lepo: potpuno sam svestan da ću umreti. Otkad sam prešao Santjagov put, shvatio sam da će se – iako se život nastavlja i svi smo večni – ovo postojanje jednog dana okončati.

Ljudi vrlo malo razmišljaju o smrti. Provode živote brinući o glupostima, odlažu ono što žele da urade, ostavljaju po strani vredne trenutke. Ne rizikuju jer smatraju da je opasno. Stalno se žale, ali se uplaše kada treba nešto da preduzmu. Žele da se sve promeni, ali oni prvi odbijaju da promene sebe.

Kada bi malo više razmišljali o smrti, nikada više ne bi odlagali onaj telefonski poziv koji nedostaje. Bili bi malo luđi. Ne bi se plašili kraja ove inkarnacije – jer ne možemo strepeti od nečega što će se svakako dogoditi.

Indijanci kažu: „Današnji dan je dobar za napuštanje ovog sveta kao i svaki

drugi.“ A neki veštac je jednom rekao: „Neka smrt bude uvek uz tebe. Ona će ti dati neophodnu snagu i hrabrost kada budeš morao da činiš bitne stvari.“

Nadam se da si ti, čitaoče, stigao dovde. Bilo bi glupo uplašiti se statističkih podataka jer ćemo svi mi, pre ili kasnije, umreti. I samo oni koji to prihvate spremni su za život.

Važnost mačke u meditaciji

Kada sam pisao *Veronika je odlučila da umre*, knjigu o ludilu, bio sam primoran da se upitam koliko nam je stvari koje radimo nametnuto iz potrebe a koliko iz gluposti. Zašto koristimo kravatu? Zašto se kazaljke na satu kreću u „smeru kazaljki na satu“? Ako živimo u decimalnom sistemu, zašto dan ima dvadeset četiri sata od kojih svaki ima šezdeset minuta?

Činjenica je da mnoga pravila po kojima danas živimo nemaju nikakvu osnovu. Uprkos tome, ako počnemo da se ponašamo drugačije, prozovu nas „ludima“ ili „nezrelima“.

Za to vreme društvo stvara neke sisteme koji s vremenom gube smisao, ali i dalje važe kao pravilo. Jedna zanimljiva japanska priča ilustruje ono što želim da kažem:

Veliki majstor zen-budizma, čelnik manastira Maju Kagija, imao je mačku koju je obožavao. Pošto nije želeo da se razdvoji od nje ni za trenutak, bila je pored njega i tokom meditiranja.

Jednog jutra su majstora, koji je već bio u dubokoj starosti, pronašli mrtvog. Najbolji učenik ga je nasledio.

– Šta ćemo s mačkom? – upitaše ostali monasi.

U čast sećanja na svog starog učitelja, novi učitelj odluči da dozvoli da mačka dolazi na časove zen-budizma.

Neki od učenika susednih manastira, koji su stalno putovali po toj oblasti, videli su da, u jednom od najuglednijih manastira, mačka učestvuje u meditaciji. I tako priča počne da kruži.

Mnogo je godina otad prošlo. Mačka je uginula, ali učenici su se bili već toliko navikli na njeno prisustvo da su nabavili drugu mačku. Za to vreme drugi hramovi su počeli da dovode mačke na svoje meditacije: verovali su da je mačka zaista odgovorna za ugled i kvalitet učenja Maju Kagija, a zaboravili su da je stari učitelj bio odličan predavač.

Generacije su se smenile i počeli su da se javljaju stručni radovi o važnosti mačke u zen-meditaciji. Jedan univerzitetski profesor razvio je tezu – koju je akademska javnost prihvatila – da mačka ima sposobnost da poveća ljudsku koncentraciju i eliminiše negativnu energiju.

I tako je, tokom jednog veka, mačka smatrana za neophodan činilac učenja

zen-budizma u toj oblasti.

Sve dok se nije pojavio jedan učitelj koji je bio alergičan na životinjsku dlaku te je rešio da ukloni mačku iz svojih svakodnevnih vežbi s učenicima.

Mnogi su se pobunili – ali učitelj je bio uporan. Pošto je bio odličan učitelj, učenici su nastavili da podjednako napreduju, uprkos odsustvu mačke.

Malo-pomalo manastiri su – uvek u potrazi za novim idejama i već umorni od hranjenja tolikih mačaka – uklanjali životinje sa časova. Posle dvadeset godina počeli su da se javljaju novi revolucionarni radovi s ubedljivim naslovima kao što su *Važnost meditacije bez mačke*, ili *Uravnoteživanje zen-univerzuma samo uz pomoć uma, bez pomoći životinja*.

Još jedan vek je prošao i mačka je potpuno nestala iz rituala zen-meditacije u toj oblasti. Ali bilo je potrebno da protekne dvesta godina da bi se sve vratilo u normalu – jer se niko nije upitao, za sve to vreme, zašto je mačka bila tamo.

A koliko nas, u našim životima, ima hrabrosti da upita: zašto moram tako da se ponašam? Koliko mi, u svojim životima, u onome što radimo, koristimo bespotrebne „mačke“, nemajući hrabrosti da ih eliminišemo jer su nam rekli da su „mačke“ neophodne da bi sve funkcionisalo kako treba?

Zašto, u ovoj poslednjoj godini milenijuma, ne potražimo različit način ponašanja?

Ne mogu da uđem

U blizini Olite, u Španiji, ima jedan urušen dvorac. Odlučio sam da ga posetim i, kada sam već bio pred njim, jedan stariji čovek se ispreči na vratima i reče:

– Ne možete da uđete.

Intuicija mi jemči da mi brani ulazak samo zato što voli to da radi. Objašnjavam mu da sam došao izdaleka, pokušavam da ga častim, da ga šarmiram, kažem mu da su to ruševine dvorca – iznenada mi je postalo veoma važno da uđem u taj dvorac.

– Ne možete da uđete.

Ostaje mi da uradim samo još jedno: da se ne obazirem na njega i nastavim ka dvorcu, očekujući da će me fizički sprečiti. Krećem ka ulazu. On me gleda, ali ništa ne čini.

Kada sam završio posetu, na izlasku videh dve žene kako se približavaju i ulaze. Starac i ne pokušava da ih spreči. Osećam da je, zahvaljujući mom opiranju, starac rešio da se mane izmišljanja glupih pravila. Ponekad svet od nas zahteva da se borimo za stvari koje ne poznajemo, iz razloga koji nam nikada neće biti poznati.

Pravila novog milenijuma

- 1) Svi ljudi su različiti. I treba da učine sve što mogu da tako i ostanu.
  - 2) Svakom ljudskom biću data su dva načina ponašanja: akcija i kontemplacija. I jedan i drugi vode ka istom mestu.
  - 3) Svakom ljudskom biću date su dve osobine: moć i dar. Moć vodi čoveka u susret sopstvenoj sudbini; dar ga tera da s drugima podeli najbolje što ima u sebi.
  - 4) Svakom ljudskom biću data je jedna vrлина: sposobnost da izabere. Onaj ko ne koristi tu vrlinu pretvara je u prokletstvo i drugi će birati umesto njega.
  - 5) Svako ljudsko biće ima pravo na dve blagodeti, a to su: blagodet uspeha i blagodet neuspeha. U drugom slučaju, uvek se dobije neki nauk koji vodi ka pravom putu.
  - 6) Svako ljudsko biće ima svoje lično seksualno opredeljenje i treba da ga upražnjava bez osećaja krivice dokle god ne primorava druge da ga upražnjavaju.
  - 7) Svako ljudsko biće ima svoju Ličnu Legendu koja treba da se ostvari, i to je razlog njegovog postojanja na ovom svetu. Lična Legenda se manifestuje putem entuzijazma koji se oseća kada se na njoj radi.
- Paragraf 1: čovek može da napusti Ličnu Legendu na neko vreme, pod uslovom da na nju ne zaboravi, i vrati joj se čim to bude moguće.
- 8) Svaki muškarac ima svoju žensku stranu i svaka žena ima svoju mušku stranu. Treba koristiti disciplinu s intuicijom i intuiciju s objektivnošću.
  - 9) Svako ljudsko biće treba da poznaje dva jezika: jezik društva i jezik znakova. Jedan služi za opštenje s drugima. Drugi služi da se shvate poruke koje nam šalje Bog.
  - 10) Svako ljudsko biće ima pravo na potragu za radošću, a pod radošću se podrazumeva ono što ga čini zadovoljnim – ne ono što druge čini zadovoljnim.
  - 11) Svako ljudsko biće treba da održava u sebi živ sveti plamen ludosti. I treba da se ponaša kao normalna osoba.
  - 12) Samo sledeće stvari se smatraju velikim greškama: ne poštovati pravo bližnjeg, biti paralisani strahom, osećati se krivim, smatrati da ne zaslužujemo

dobro ili zlo koji nam se u životu dešavaju i biti kukavica.

Paragraf 1: volećemo svoje neprijatelje, ali nećemo sa njima sklapati savezništva. Postavljeni su na naš put da iskušaju naš mač i zaslužuju poštovanje jer su dostojni naše borbe.

Paragraf 2: izabraćemo svoje neprijatelje.

13) Sve religije vode ka istom Bogu, i sve zaslužuju podjednako poštovanje.

Paragraf 1: čovek koji izabere jednu religiju, bira i kolektivni način obožavanja i deljenja tajni. Stoga je on jedini odgovoran za svoje postupke na tom putu i nema pravo da na religiju prebaci odgovornost za svoje postupke.

14) Objavljuje se konačni kraj zida koji deli sakralno od profanog: od sada je sve sakralno.

15) Sve što se radi u sadašnjosti utiče na budućnost svojim posledicama i na prošlost svojim iskupljenjem.

16) Odbijaju se dispozitivi koji tvrde suprotno.

Rušimo i gradimo

Pozvan sam da posetim Gunkan-Žimu, gde se nalazi zen-budistički hram. Iznenadilo me je ono što sam tamo zatekao: prelepa građevina smeštena je usred ogromne šume, ali odmah pored nje je veliki prazan komad zemlje.

Pitam čemu služi taj plac, a vođa hrama mi kaže:

– To je plac za novi hram. Svakih dvadeset godina rušimo postojeći hram i gradimo novi odmah pored.

„Na taj način monasi stolari, zidari i arhitektae dobijaju priliku da uvek upražnjavaju svoje sposobnosti i u praksi ih prenesu svojim učenicima. Time pokazujemo i da ništa u životu nije večito – da se čak i hramovi stalno usavršavaju.“

Ratnik i vera

Henri Džejms poredi iskustvo sa ogromnom paukovom mrežom razapetom svuda oko nas, u koju se ne hvataju samo one stvari koje su nam potrebne već i prašina i druge nepotrebne stvari.

Veoma često ono što nazivamo „iskustvom“ nije ništa više do skup naših poraza. Stoga u strahu gledamo napred, u strahu nekoga ko je počinio mnogo grešaka u životu – i nemamo hrabrosti za naredni korak.

U takvim trenucima vredi prisetiti se reči lorda Solzberija: „Ako veruješ samo lekarima, mislićeš da je sve loše po zdravlje. Ako veruješ samo teolozima, bićeš ubeđen da je sve greh. Ako veruješ samo vojnim licima, zaključićeš da ništa nije potpuno bezbedno.“

Treba prihvatiti strasti i ne treba se odreći entuzijazma osvajanja; ona su sastavni deo života i vesele sve one koji učestvuju u njima. Ali Ratnik Svetlosti nikada ne gubi iz vida trajne stvari, kao ni čvrste veze koje su s vremenom stvorene: ume da razlikuje šta je prolazno, a šta stalno.

Dođe, međutim, jedan trenutak, kada strasti bez prethodne najave nestanu. Uprkos svoj svojoj mudrosti, on dozvoljava da ga obuzme malodušnost: preko noći vera više nije ono što je nekada bila, stvari se ne razvijaju onako kako je sanjao, tragedije se dešavaju nepravedno i neočekivano, i on počinje da veruje da njegove molitve više niko ne čuje.

Ne prestaje da se moli, odlazi na bogoslužjenja svoje vere, ali ne uspeva da se zavara; srce više ne reaguje kao ranije, a reči kao da nemaju smisla.

Tada postoji samo jedan jedini put: nastaviti s praktikovanjem vere. Moliti se iz obaveze, ili iz straha, ili iz bilo kojeg drugog razloga – ali nastaviti s molitvama. Insistirati, tačno i da sve deluje beskorisno.

Anđeo koji je zadužen da prikupi njegove reči – i koji je takođe odgovoran za radost vere – otišao je da prošeta. Ali uskoro će se vratiti, i moći će da pronade čoveka samo ako bude čuo molitvu ili video neku molbu na njegovim usnama.

Legenda kaže da je, nakon naporene jutarnje molitve u manastiru Pjedri, iskušeni upitao opata da li molitve čine da se Bog približi ljudima.

– Odgovoriću ti pitanjem – reče opat. – Da li će zahvaljujući svim ovim tvojim molitvama sunce sutra izaći?

– Naravno da ne! Sunce se rađa zato što se ponaša u skladu sa zakonima Univerzuma!

– Dakle, to je odgovor na tvoje pitanje. Bog je uz nas nezavisno od naših molitvi.

Iskušeni se pobuni:

– Hoćete da kažete da su naše molitve beskorisne?

– Nikako. Ako ne ustaješ rano, nikada nećeš videti sunce kako se rađa. Ako se ne moliš, uprkos tome što je Bog uvek blizu, nikada nećeš moći da primetiš njegovo prisustvo.

Moliti se i biti na oprezu: to bi trebalo da bude moto Ratnika Svetlosti. Ako je samo na oprezu, počće da viđa aveti tamo gde ih nema. Ako se samo moli, neće imati vremena da izvrši dela koja su svetu toliko potrebna. Jedna druga legenda, ovoga puta iz Verbe Seniorum, kaže da je opat Pastor imao običaj da kaže da se opat Jovan toliko molio da više nije morao da se brine – sve njegove strasti bile su pobeđene.

Reči opata Pastora stigle su do ušiju jednog od mudraca manastira Sete. Ovaj pozva iskušeni nakon večere.

– Čuli ste da se priča da opat Jovan više nema iskušenja kojih treba da se oslobodi – reče on. – Nedostatak borbe slabi dušu. Hajde da molimo Gospoda da opatu Jovanu pošalje baš veliko iskušenje; a ako ga se on oslobodi, molićemo se za još jedno i za još jedno posle njega. I kada se ponovo bude borio protiv iskušenja, molićemo se da nikada ne kaže: „Gospode, udalji od mene ovog demona.“ Molićemo se da kaže: „Gospode, daj mi snage da se suočim sa zlom.“

U luci u Majamiju

–Ponekad se naviknemo na ono što gledamo u filmovima i zaboravimo na to kako je u stvari bilo – kaže jedan moj prijatelj dok zajedno posmatramo luku u Majamiju. – Da li se sećaš *Deset zapovesti*?

– Naravno da se sećam. Mojsije, Čarlton Heston, u jednom trenutku podiže svoj štap, voda se razdeli i jevrejski narod pregazi veliku vodu.

– Ali u *Bibliji* ne piše tako – dodaje moj prijatelj. – Tamo Bog naređuje Mojsiju: „Reci deci Izrailjovoj da nastupe.“ I tek kada oni krenu, Mojsije podiže štap i Crveno more se razdeli.

– Samo hrabrost na putu čini da se put ukaže.

Impulsivno reagovanje

Otac Zeka, iz Crkve Uspenja u Kopakabani, priča da je jednom, dok se vozio autobusom, iznenada začuo glas koji mu kaže da treba da ustane i širi reč Hristovu putnicima autobusa.

Zeka se usprotivi glasu: „Ispašću smešan, ovo nije mesto da se propoveda“, reče. Ali nešto u njemu je navaljivalo da mora da govori. „Ja sam stidljiv čovek, molim te, ne traži to od mene“, preklinjao je.

Unutrašnji nagon nije popuštao.

Tada se setio svog obećanja – prepustiti se svim Hristovim namerama. Ustao je – umirući od stida – i počeo da propoveda jevanđelje. Svi su ga u tišini slušali. Gledao je u svakog putnika posebno i retki su bili oni koji su skretali pogled. Izrekao je sve što je osećao, završio propoved i vratio se na svoje mesto.

Ni dan-danas ne zna kakav je zadatak tada izvršio. Ali sasvim je uveren da je izvršio jedan zadatak.

O prolaznosti slave

Sic transit gloria mundi. Na taj način Sveti Pavle opisuje ljudsko stanje u jednoj od svojih poslanica: tako prolazi slava sveta. I, uprkos tom saznanju, ljudi žele da njihov rad bude prepoznat. Zašto? Jedan od najvećih brazilskih pesnika Vinisijus de Moraes kaže u tekstu jedne pesme:

*I zato treba pevati,
više nego ikad treba pevati.*

Ovi stihovi Vinisijusa de Moraes su genijalni. Sećajući se Gertrude Štajn, u svojoj pesmi *Jedna ruža je jedna ruža, je jedna ruža*, on naprosto kaže da treba pevati. Ništa ne objašnjava, ne opravdava, ne koristi metafore. Kada sam se kandidovao da postanem član Brazilske akademije pisaca, pošto sam obavio ritual kontaktiranja s njenim članovima, od akademika Žozuea Montela čuo sam nešto slično. Rekao mi je: „Svaki čovek ima obavezu da sledi put koji prolazi kroz njegovo selo.“

Zašto? Čega ima na tom putu?

Kakva nas to sila tera da odemo daleko od udobnosti onoga što nam je poznato, i tera nas da se suočavamo sa izazovima iako znamo da je svetska slava prolazna?

Verujem da se taj nagon zove: potraga za smislom života.

Godinama sam tragao, u knjigama, umetnosti, nauci, po opasnim ili udobnim putevima kojima sam išao, za definitivnim odgovorom na ovo pitanje. Pronašao sam mnoge, neke u koje sam verovao godinama, druge koji nisu izdržali nijedan dan promišljanja; međutim, nijedan nije bio dovoljno ubedljiv da bih danas mogao da kažem: smisao života je taj i taj.

Danas sam ubeđen da nam taj odgovor nikada neće biti poveren u ovom postojanju, iako ćemo, na kraju, u trenutku kada se iznova nađemo pred Stvoriteljem, shvatiti svaku priliku koja nam je ponuđena – i tada prihvaćena ili odbijena.

U jednoj svojoj propovedi iz 1890. godine pastor Henri Drumond govori o tom susretu sa Stvoriteljem. Evo šta on kaže:

*Tada veliko pitanje za ljudsko biće neće biti: „Kako sam živeo?“
Biće, sasvim sigurno: „Kako sam voleo?“*

Poslednji ispit svakog traganja jeste veličina naše Ljubavi. Neće biti uzeto u

obzir šta smo uradili, u šta smo verovali, šta smo postigli. Ništa od toga nam neće biti zamereno, ali hoće način na koji smo voleli svog bližnjeg. Greške koje smo počinili neće biti ni pomenute. Neće nam se suditi zbog zla koje smo učinili, već zbog dobra koje nismo učinili. Jer držati Ljubav zatočenu u sebi znači protiviti se Duhu božjem, to je dokaz da Ga nikada nismo upoznali, da nas je On uzalud voleo.

Slava ovog sveta je prolazna i neće nam ona odrediti veličinu naših života – već ono što smo odabrali da učinimo, da sledimo svoju Ličnu Legendu, da verujemo u svoje utopije, da se borimo za njih. Svi smo mi učesnici svojih postojanja, a često se dešavalo da anonimni heroji ostave najdublje tragove.

Jedna japanska legenda slovi da je jedan monah, oduševljen lepotom kineske knjige *Tao Te Ćing*, odlučio da prikupi novac da prevede i objavi te stihove na svom maternjem jeziku. Trebalo mu je deset godina da prikupi dovoljno novca.

Međutim, tada kuga opustoši njegovu zemlju i monah reši da upotrebi novac da pomogne obolelima. Ali čim se situacija normalizovala, iznova je počeo da prikuplja neophodan iznos za objavljivanje *Taoa*; još deset godina je prošlo, i kada se već pripremao da odštampa knjigu, zemljotres je ostavio stotine ljudi bez krova nad glavom.

Monah ponovo potroši novac na obnovu kuća onih koji su sve izgubili. Prošlo je još deset godina, on je nastavio da prikuplja novac i najzad su Japanci mogli da čitaju *Tao Te Ćing*.

Mudraci kažu da je taj monah, u stvari, objavio tri izdanja *Taoa*: dva nevidljiva i jedno štampano. Verovao je u svoju utopiju, vojevao Dobru Bitku, održao je veru u svoj cilj, ali nije prestao da obraća pažnju na ljude oko sebe. Neka tako bude sa svima nama: ponekad su nevidljive knjige, rođene iz darežljivosti prema bližnjem, podjednako važne koliko i one koje krase naše biblioteke.

O ugroženom dobročinstvu

Pre izvesnog vremena, moja žena je u Ipanemi pomogla nekom švajcarskom turistu koji joj se požalio da je pokraden. S vrlo jakim naglaskom i na lošem portugalskom, rekao joj je da je ostao bez pasoša, novca i mesta da prenoći.

Moja žena mu je platila ručak, dala mu dovoljno novca da može negde da prenoći dok ne stupi u kontakt sa svojom ambasadom i otišla svojim poslom. Nekoliko nedelja kasnije, jedne lokalne novine objavile su vest da je taj „švajcarski turista“ samo još jedan maštovit mangup koji se pravio da je stranac i iskorišćavao dobru nameru ljudi koji vole Rio i žele da ublaže negativnu sliku – opravdanu ili neopravdanu – koja je postala razglednica našeg grada.

Kada je pročitala vest, moja žena je imala samo jedan komentar: „Zbog ovoga sigurno neću prestati da pomažem ljudima.“

Taj njen komentar me je podsetio na priču o mudracu koji je jednog popodneva stigao u grad zvani Akbar. Ljudi se nisu mnogo osvrtni na njegovo prisustvo, a njegovo učenje nije uspelo da zainteresuje žitelje grada. Nakon izvesnog vremena postao je predmet podsmeha i šala lokalnog stanovništva.

Jednog dana, dok je šetao glavnom ulicom Akbara, grupa muškaraca i žena počela je da ga vređa. Umesto da se pravi kao da ih ne primećuje, mudrac je otišao do njih i blagoslovio ih.

Jedan od ljudi reče:

– Da li je on, povrh svega, i gluv? Mi mu govorimo užasne stvari, a on nam odgovara lepim rečima!

– Svako od nas može da ponudi samo ono što ima – bio je mudračev odgovor.

Veštice i rehabilitacija

Dana 31. oktobra 2004. godine, na osnovu poništenja jednog feudalnog zakona koje je stupalo na snagu narednog meseca, grad Prestopans u Škotskoj zvanično je rehabilitovao osamdeset jednu osobu – i njihove mačke – koje su zbog veštičarenja osuđene na smrt u XVI i XVII veku.

Kako je zvanični glasnogovornik barona od Prestoungrandža i Dolfinstouna izjavio: „Većina je bila osuđena bez ijednog konkretnog dokaza – samo na osnovu iskaza svedoka-tužilaca, koji su govorili da su osećali prisustvo zlih duhova.“

Nećemo se sada prisećati svih zločina Inkvizicije, sa njenim salama za mučenje i lomačama u plamenu mržnje i osvete. Ali ima jedna stvar u ovoj vesti koja me veoma kopka.

Grad, i četrnaesti baron od Prestoungrandža i Dolfinstouna „rehabilitovali“su osobe koje su osuđene na smrt u mukama. Nalazimo se u dvadeset prvom veku i naslednici pravih zločinaca, onih koji su ubili nevine, još sebi daju za pravo da „rehabilituju“ nekoga.

Za to vreme jedan novi lov na veštice postaje sve rasprostranjeniji. Ovog puta ne uz pomoć usijanog gvožđa, već ironije ili represije. Svi oni koji su razvili svoj dar (najčešće slučajno otkriven), i koji imaju hrabrosti da govore o njemu, uglavnom dobijaju poglede pune sumnje, ili im roditelji, muževi, supruge brane da o njemu progovore. Pošto sam se od mladosti zanimao za ono što nazivaju „okultnim naukama“, u životu sam se susreo s mnogim takvim osobama.

Uspeli su da me zavedu i šarlatani, naravno. Posvetio sam svoje vreme i entuzijazam „učiteljima“ kojima je kasnije spala maska, otkrivajući potpunu prazninu u kojoj su se nalazili. Neodgovorno sam bio član određenih sekti, obavljao rituale zbog kojih sam na kraju morao skupo da platim. Sve to u ime najprirodnije potrage čoveka koji pokušava da odgonetne misteriju sveta.

Ali upoznao sam i mnoge ljude koji su zaista mogli da se nose sa silama koje su prevazilazile moje razumevanje. Video sam kako menjaju vremenske prilike, na primer. Video sam operacije bez anestezije, i u jednoj od tih prilika (baš na dan kada sam se probudio pun sumnje po pitanju čovekovih nepoznatih moći) stavio sam prst u rasekotinu napravljenu zarđalom britvom. Verujte ako želite – ili se podsmevajte ako je to jedini način na koji možete da

čitate ovo što pišem – već sam video metal kako menja osobine, iskrivljen escajg, svetla koja svetlucaju oko mene, jer mi je neko rekao da će se to desiti (i desilo se). Gotovo uvek je bilo i svedoka, najčešće nevernika. U najvećem broju slučajeva ti svedoci i dalje nisu verovali i uvek su mislili da se radi o nekom dobro izvedenom „triku“. Drugi su govorili da su to „đavolja posla“. Najzad, nekolicina njih poverovali su da prisustvuju fenomenima koji prevazilaze ljudsko razumevanje.

Takve stvari sam bio u prilici da vidim u Brazilu, u Francuskoj, u Engleskoj, u Švajcarskoj, u Maroku, u Japanu. I šta se desi s većinom ljudi koji uspeju da se, recimo, umešaju u „nepromenljive“ prirodne zakone? Društvo ih uvek smatra za neki marginalan fenomen: ako ne umeju da objasne, onda ne postoje. Većina tih ljudi takođe ne razume zašto imaju moć da čine neočekivane stvari. I pošto se uvek plaše da ne budu proglašeni za šarlatane, na kraju ih njihov dar udavi.

Nijedna od tih osoba nije srećna. Sve čekaju dan kada će biti ozbiljno shvaćene. Sve očekuju naučno objašnjenje za sopstvene moći (a ja lično smatram da to nije pravi put). Mnoge kriju svoju sposobnost i na kraju pate – jer bi mogle da pomognu svetu, ali ne uspevaju. Iskreno mislim da i one iščekuju „zvaničnu rehabilitaciju“ zbog činjenice da su toliko drugačije.

Razdvajajući žito od kukolja, ne dozvoljavajući da nas obeshrabri veliki broj šarlatana, smatram da treba iznova da se upitamo: šta sve zaista možemo?

I da spokojno krenemo u potragu za našim ogromnim potencijalima.

O tempu i putu

–Nešto je nedostajalo vašem predavanju o Santjagovom putu – kaže mi jedna hodočasnica čim smo izašli iz Kasa de Galisia u Madridu, gde sam upravo bio završio svoje predavanje.

Sigurno je mnogo toga nedostajalo jer moja namera je bila da samo malo podelim svoje iskustvo. Ipak je pozivam na kafu, u želji da saznam šta je po njoj bio bitan propust.

I tako Begonja – to joj je ime – počinje svoju priču:

– Primitila sam da većina hodočasnika, bilo na Santjagovom putu, bilo na životnom putu, uvek pokušava da sledi tuđi ritam.

„Na početku hodočašća, pokušavala sam da pratim ritam svoje grupe. Za mene je on bio naporan, zahtevao je od mog tela više nego što je ono moglo da pruži, stalno sam bila napeta i na kraju sam imala problema s ligamentima levog stopala. Kako nisam mogla da hodam dva dana, shvatila sam da ću stići u Santjago samo ako budem išla svojim ličnim ritmom.

„Trebalo mi je više vremena nego ostalima, morala sam mnoge delove puta da prođem sama – ali samo zahvaljujući poštovanju sopstvenog ritma uspela sam da pređem čitav put. Od tada primenjujem to pravilo na sve što treba da uradim u životu: poštujem svoj tempo.“

Putovati na drugačiji način

Već sam u ranoj mladosti shvatio da najviše naučim kada putujem. I danas nosim u sebi tu hodočasničku dušu i rešio sam da u ovoj kolumni iznesem neke od lekcija koje sam naučio, u nadi da će biti od koristi drugim hodočasnicima kao što sam ja.

1) Izbegavaj muzeje. Ovaj savet deluje glupo, ali hajde da zajedno malo razmislimo: ako si već u nekom stranom gradu, zar nije mnogo zanimljivije ići u potragu za sadašnjošću nego za prošlošću? Radi se o tome da se ljudi osećaju obaveznim da idu u muzeje jer su od malih nogu naučeni da se to radi na putovanjima. Naravno da su muzeji bitni, ali za njih su potrebni vreme i znanje – moraš da znaš šta želiš u njima da vidiš, inače ćeš odande izaći s utiskom da si video mnogo stvari ključnih za tvoj život, ali se ne sećaš koje su to stvari bile.

2) Idi u lokalne kafane. Tamo se, za razliku od muzeja, dešava život. Kafane nisu diskoteke, već mesta gde ljudi idu, piju nešto, razmišljaju o vremenu i uvek su raspoloženi za razgovor. Kupi novine i prepusti se posmatranju ljudi koji ulaze i izlaze. Ako neko zapodene razgovor, ma koliko bezvezno delovao, upusti se u njega: o lepoti jednog puta ne možeš suditi samo gledajući njegovu kapiju.

3) Budi otvoren za komunikaciju. Najbolji turistički vodič je neko ko živi u tom gradu, odlično ga poznaje, ali ne radi u agenciji. Kreni ulicama, izaberi osobu s kojom bi voleo da razgovaraš, i pitaj je gde se nešto nalazi (Gde je ta i ta crkva? Gde je pošta?). Ako ne uspeš da zapodeneš razgovor, pokušaj s nekim drugim – garantujem ti da ćeš do kraja dana pronaći odlično društvo.

4) Pokušaj da putuješ sam, ili – ako si u braku – sa svojim supružnikom. Biće napornije, nećeš moći ni na koga da se osloniš, ali samo tako ćeš zaista uspeti da izađeš iz svoje zemlje. Kada putuješ u grupi, samo ti se čini da si u stranoj zemlji jer govoriš svojim jezikom, slušaš vođu krda, više se baviš dešavanjima u okviru grupe nego mestom koje si posetio.

5) Ne poredi. Ne poredi ništa – ni cene, ni higijenu, ni kvalitet života, ni prevozna sredstva, ništa! Ne putuješ da bi dokazao da živiš bolje od drugih – ono što tražiš, u stvari, jeste da saznaš kako drugi žive, čemu mogu da te nauče, kako se suočavaju sa stvarnošću i neobičnošću života.

6) Shvati da te ceo svet razume. Čak i da ne govoriš jezik, ne plaši se: već

sam bio na mnogim mestima gde nikako nisam mogao da se sporazumevam putem reči, a uvek sam na kraju našao podršku, uputstva, važne predloge, pa čak i devojke. Neki ljudi misle da će se, ako budu putovali sami, zauvek izgubiti u nepoznatim ulicama. Dovoljno je da imaš adresu hotela u džepu i da je – u nekoj ekstremnoj situaciji – pokažeš taksisti.

7) Ne kupuj mnogo. Troši novac na stvari koje nećeš morati da nosiš: dobre pozorišne predstave, restorane, obilaske. Danas, u vreme globalizovane ekonomije i interneta, možeš imati sve što poželiš a da ne moraš da doplaćuješ zato što ti je kofer pretežak.

8) Nemoj pokušavati da vidiš ceo svet za mesec dana. Više vredi ostati u jednom gradu četiri ili pet dana, nego posetiti pet gradova za nedelju dana. Gradovi su kao hirovite žene, treba im vremena da budu zavedene i da se čitave prikažu.

9) Putovanje je avantura. Henri Miler je umeo da kaže da je vrednije otkriti neku crkvu za koju niko nije čuo, nego ići u Rim i osećati obavezu da se poseti Sikstinska kapela sa dvesta hiljada turista koji ti se deru na uho. Idi i u Sikstinsku kapelu, ali dozvoli sebi da se izgubiš u uličicama, šetaj sokacima, oseti slobodu traženja nečega što ne znaš šta je, ali što ćeš – sasvim sigurno – pronaći i što će ti promeniti život.

Jedna bajka

Marija Emilija Vos, hodočasnica Santjagovog puta, priča nam sledeću priču:

Negde oko 250. godine p.n.e, u drevnoj Kini, jedan princ iz oblasti Ting-Zda trebalo je da bude krunisan za cara; pre toga je, međutim, po zakonu, morao da se oženi.

Pošto je trebalo izabrati buduću caricu, princ je morao da pronađe devojk u koju će moći da ima apsolutno poverenje. Nakon savetovanja s jednim mudracem, odlučio je da sazove sve devojke iz oblasti ne bi li među njima pronašao najdostojniju.

Jedna starica, koja je već godinama bila sluškinja u palati, rastužila se kada je čula priču o pripremama za zbor devojaka u palati – jer je njena ćerka tajno gajila ljubav prema princu.

Kada je stigla kući i prenela vest devojci, iznenadila se kada je čula da i ova hoće da učestvuje.

Starica je pala u očaj:

– Kćeri moja, šta ćeš ti tamo? Doći će samo najlepše i najbogatije devojke. Izbaci tu blesavu misao iz glave! Znam da sigurno patiš, ali nemoj patnju da pretvaraš u ludilo!

A ćerka odgovori:

– Draga majko, ne patim, a još manje sam poludela; znam da nikada neću biti njegova izabranica, ali ovo je moja prilika da barem zakratko budem blizu princa, već to će me usrećiti – iako znam da mi je sudbina drugačija.

Uveče, kada je devojka stigla u palatu, zatekla je zaista sve najlepše devojke u najlepšim odorama, okićene najlepšim nakitom i spremne da se po svaku cenu bore za priliku koja im se ukazala.

Okružen svojom pratnjom, princ je objavio zadatak:

– Svakoj od vas daću po jedno seme. Ona koja mi za šest meseci donese najlepši cvet biće buduća kineska carica.

Devojka uze svoje seme, zaseja ga u jednu saksiju i, pošto nije imalo mnogo iskustva u vrtlarstvu, brinula se o zemlji s mnogo strpljenja i nežnosti – jer je mislila da neće morati da se brine za ishod ako se njena ljubav i pažnja budu iskazali u lepoti cveta.

Tri meseca je prošlo i ništa nije niklo. Devojka je svašta pokušala, razgovarala je s ratarima i seljacima – koji su je uputili u najrazličitije načine gajenja cveća – ali ništa od toga nije pomoglo. Kako su dani prolazili, osećala je da je sve dalje od svog sna, iako je njena ljubav bila jaka kao i

ranije.

Na kraju prođoše svih šest meseci i ništa ne niče u njenoj saksiji. Iako je znala da nema šta da pokaže, bila je svesna svog truda i posvećenosti svih tih meseci, tako da je saopštila majci da će ići u palatu na dan kada je princ rekao svim devojkama da ponovo dođu. Potajno je znala da će to biti njen poslednji susret s voljenim princom, i nije htela da ga propusti ni za šta na svetu.

Došao je i dan ponovnog zбора. Devojka je došla sa svojom saksijom bez cveta i videla da su druge devojke imale više uspeha: sve su donele cvetove različitih oblika i boja, za koje se nije moglo reći koji je bio od kojeg lepši.

Najzad stiže i toliko iščekivani trenutak: princ ide od devojke do devojke i svaku pažljivo posmatra. Kada ih je sve pogledao, objavljuje rezultat: njegova supruga biće ćerka njegove sluškinje.

Sve prisutne počinju da se bune govoreći da je izabrao baš onu koja nije uspela da uzgoji ništa.

Tada je princ mirno objasnio šta je bila suština zadatka koji im je zadao: – Ona je jedina uzgojila cvet koji ju je učinio dostojnom da postane carica: cvet poštenja. Sve semenje koje sam vam uručio bilo je neplodno, tako da iz njega nije mogao da iznikne nijedan cvet.

Najvećem brazilskom piscu

Svojevremeno sam, od sopstvenih sredstava, objavio knjigu koja se zove *Registar pakla* (na koju sam veoma ponosan, i to što je trenutno nema u knjižarama samo znači da se još nisam usudio da je pregledam i pripremim novo izdanje). Svi znamo koliko je teško objaviti knjigu, ali postoji nešto još složenije: plasirati je u knjižare. Svake sedmice moja žena je obilazila knjižare u jednom delu grada, a ja u drugom.

Tako je jednog dana, s mojim knjigama pod miškom, prelazila Aveniju Kopakabanu, kad tamo ugleda Žorža Amada i njegovu suprugu Zeliju Gatai! Bez mnogo razmišljanja prišla im je i rekla da joj je muž pisac. Žorž i Zeliya (koji tu priču verovatno slušaju svakog dana) poneli su se prema njoj veoma ljubazno, pozvali su je na kafu, tražili jedan primerak i na kraju poželeli da moja književnička karijera bude uspešna.

– Ti si luda! – rekoh joj kada se vratila kući i ispričala mi šta se desilo. – Zar ne znaš da je on najugledniji brazilski pisac?

– Baš zbog toga – odgovori ona. – Ko je stigao dokle je on stigao mora da ima čisto srce.

Kristinine reči nisu mogle biti tačnije: čisto srce. A Žorž, najpoznatiji brazilski pisac u inostranstvu, bio je (i jeste) najvažniji pokazatelj šta se dešava u našoj književnosti.

Jednog lepog dana, međutim, *Alhemičar*, knjiga koju je napisao jedan drugi Brazilac, ulazi na listu najprodavanijih knjiga u Francuskoj i za nekoliko nedelja stiže na prvo mesto.

Nekoliko dana kasnije poštom mi stiže isečak iz novina s istom tom listom najprodavanijih knjiga, uz jedno veoma iskreno pismo u kojem mi čestita na uspehu. U čistom srcu Žorža Amada nikada nije bilo mesta za ljubomoru.

Izvesni novinari – brazilski i strani – počeli su da ga provociraju zlonamernim pitanjima. Žorž nijednog trenutka nije dozvolio da ga ponese lakoća destruktivne kritike, i postaje moj zaštitnik u momentu koji je za mene bio veoma težak jer je većina komentara o mom radu bila vrlo oštra.

Najzad dobijam i prvu književnu nagradu u inostranstvu – tačnije u Francuskoj. Ali desilo se tako da sam na dan dodele morao da budem u Los Anđelesu zbog ranije ugovorenih obaveza. En Karijer, moj izdavač, pada u

očaj. Razgovara s američkim izdavačima, koji odbijaju da se odreknu dva moja već najavljena predavanja.

Dan dodele nagrade se približava, a dobitnik nagrade ne može da dođe na svečanost; šta raditi? An, svojevolejno, zove Žorža Amada i objašnjava mu šta se dešava. Istog trenutka, Žorž se nudi da me predstavlja na dodeli nagrade.

I ne staje tu, već telefonira brazilskom ambasadoru i poziva ga da dođe, i drži prelep govor koji je dirnuo sve prisutne.

Najzanimljivije od svega je što ću Žorža Amada lično upoznati tek godinu dana posle dodele nagrade. Ali njegovu dušu, ah, njoj sam naučio da se divim kao što se divim njegovim knjigama: poznati pisac koji nikada nije prezriv prema početnicima, Brazilac koga raduje uspeh njegovih zemljaka, čovek uvek spreman da pomogne kada ga neko zamoli.

O susretu koji se nije dogodio

Verujem da se barem jednom nedeljno nađemo pred nekim neznancem s kim bismo voleli da porazgovaramo, ali nemamo hrabrosti. Pre nekoliko dana dobio sam pismo koje se dotiče te teme, a poslao mi ga je čitalac koga ću nazvati Antonio. Prenosim neke delove onoga što se s njim zbilo:

Išao sam Gran Viom kada sam video jednu gospođu, niskog rasta, svetle puti, lepo obučenu, kako traži milostinju od prolaznika. Čim sam joj se primakao, počela je da me moli za sitno da kupi sendvič. Pošto su u Brazilu prosjaci uvek u staroj i prljavoj odeći, rešio sam da joj ne dam ništa i prošao pored nje. Njen pogled je, međutim, u mene usadio neko čudno osećanje.

Otišao sam u hotel i najednom sam osetio nerazumljivu želju da se vratim i udelim joj milostinju – bio sam na odmoru, upravo sam bio ručao, imao sam novac u džepu, a sigurno je vrlo ponižavajuće stajati onako na ulici, izložen pogledima svih, i moliti za nešto.

Vratio sam se na mesto gde sam je video. Više nije bila tamo, prošetao sam susednim ulicama, ali je nisam našao. Sutradan sam prošao istim putem, ali nisam uspeo da je nađem.

Od tog dana pa nadalje više nisam mogao mirno da spavam. Vratio sam se u Brazil, u Fortalezu, razgovarao s jednom prijateljicom i ona mi je rekla da se veoma bitna veza nije uspostavila, da moram da tražim pomoć od Boga; molio sam se i nekako sam čuo glas koji mi je rekao da moram ponovo da se sretnem s prosjakinjom. Svake noći sam se budio u suzama; odlučio sam da ne želim više tako da živim, skupio sam novac, kupio kartu, i vratio se u Madrid da tražim tu ženu.

Započeo sam beskrajnu potragu, ništa drugo nisam radio osim što sam pokušavao da je nađem, ali vreme je prolazilo a novca bivalo sve manje i manje. Morao sam da odem u turističku agenciju da promenim datum povratka – jer sam bio odlučio da se vratim u Brazil tek kada joj budem dao milostinju koju joj nisam dao.

Kada sam izlazio iz agencije, sapleo sam se o stepenik i naleteo na nekoga: na ženu koju sam tražio.

Automatskim pokretom gurnuo sam ruku u džep, izvadio što je u njemu bilo i dao joj; osetio sam ogroman mir, zahvalio sam Bogu na ponovnom susretu bez reči, na iznova pruženoj prilici.

Posle toga sam se vraćao u Španiju nekoliko puta, znam da je nikada više neću sresti, ali izvršio sam ono što je moje srce tražilo.

Nasmejani par

(London, 1977)

Tada sam bio oženjen devojkom koja se zove Sesilija i – u periodu kada sam odlučio da napustim sve što me nije ispunjavalo uzbuđenjem – otišli smo da zajedno živimo u Londonu. Živeli smo na drugom spratu jedne omanje zgrade u Ulici Palas, i teško nam je polazilo za rukom da se s nekim sprijateljimo. Međutim, svake noći je jedan mladi par, pri izlasku iz susednog paba, prolazio ispod našeg prozora i mahao nam i vikao da siđemo.

Ja sam se veoma brinuo da se komšije ne bune zbog buke; nikada nisam sišao praveći se lud. Ali par je svake večeri vikao i dozivao, čak i kada nikoga nije bilo na prozoru.

Jedne večeri, najzad sam sišao i rekao im da ne dižu buku. Istog trenutka osmesi na njihovim licima pretvorili su se u tugu; izvinili su se i otišli. Te noći sam shvatio da, iako tražim nove prijatelje, više brinem o tome „šta će komšije da kažu“.

Odlučio sam da ih sledećeg puta pozovem da se popnu kod nas na piće. Čitavu sedmicu sam proveo na prozoru u vreme kada su obično prolazili, ali nije ih bilo. Počeo sam da odlazim u pab, u nadi da ću ih videti, ali vlasnik ih nije poznavao.

Stavio sam u prozor natpis na kojem je pisalo: „Zovite nas opet“. Time sam samo postigao da jedna pijana grupa jedne noći počne da izvikuje sve moguće psovke, a komšinica zbog koje sam se toliko brinuo odmah se postarala da se žali vlasniku stana u kojem smo živeli.

Nikada ih više nisam video.

Nova prilika

–Priča o sibilskim knjigama uvek me je fascinirala – govorio sam Moniki, svojoj prijateljici i literarnoj agentkinji, dok smo putovali kolima za Portugaliju. – Treba iskoristiti prilike, ili će nam promaći zauvek.

Sibile, čarobnice sposobne da proreknu budućnost, živele su u antičkom Rimu. Jednog lepog dana jedna od njih je donela devet knjiga u palatu cara Tiberija; rekla mu je da je tu zapisana budućnost Carstva i za njih tražila deset talenata zlata. Tiberiju je ta cena bila previsoka i nije kupio knjige.

Sibila izađe, spali tri knjige i vrati se sa preostalih šest. „Ove koštaju deset talenata zlata“, reče. Tiberije se nasmeja i otera je: kako je samo imala hrabrosti da prodaje šest knjiga za cenu koju je tražila za devet?

Sibila spali još tri knjige i vrati se s preostale tri knjige: „Ove koštaju istih onih deset talenata zlata.“ Intrigiran, Tiberije na kraju kupi te tri knjige i tako je mogao da pročita samo mali deo budućnosti.

* * *

Kada sam završio s pričom, shvatio sam da prolazimo kroz Ciudad Rodrigo, na granici Španije i Portugalije. Tu mi je pre četiri godine ponuđena jedna knjiga, ali sam odbio da je kupim.

– Hajde da stanemo. Verujem da je činjenica što sam se setio sibilskih knjiga znak da treba da ispravim grešku počinjenu u prošlosti.

Kada sam prvi put promovisao svoje knjige u Evropi, odlučio sam da ručam u tom gradu. Zatim sam otišao da posetim katedralu i tamo sam sreo jednog sveštenika. „Pogledaj kako popodneвно sunce čini da sve ovde unutra izgleda lepše“, rekao mi je. Svideo mi se njegov komentar, malo smo porazgovarali i on me je poveo da mi pokaže oltare, klaustre, unutrašnje vrtove hrama. Na kraju mi je ponudio da kupim knjigu koju je napisao o crkvi; ali nisam je kupio. Kada sam izašao, osetio sam grižu savesti; pisac sam i došao sam u Evropu u pokušaju da prodam svoj rad – zašto da ne kupim knjigu koju je sveštenik napisao, barem iz solidarnosti? Ali na kraju sam potpuno zaboravio na tu priču, do tog trenutka.

Zaustavio sam auto; Monika i ja se uputismo ka trgu ispred crkve, gde je neka

žena posmatrala nebo.

– Dobar dan. Došao sam da nađem sveštenika koji je napisao knjigu o ovoj crkvi.

– Taj sveštenik se zvao Stanislav i umro je pre godinu dana – odgovori ona.

Osetio sam veliku tugu. Zašto ocu Stanislavu nisam pričinio isto zadovoljstvo koje ja osetim kada vidim nekoga da drži moju knjigu?

– Bio je jedan od najblagorodnijih ljudi koje sam poznavala – nastavi žena. – Potekao je iz siromašne porodice, ali uspeo je da postane stručnjak za arheologiju; pomogao je mom sinu da dobije stipendiju.

Ispričao sam joj zašto sam se vratio u Ciudad Rodrigo.

– Nemoj se bezveze opterećivati, sine – reče. – Idi i ponovo poseti katedralu.

Učinilo mi se da je to znak i uradio sam ono što mi je rekla. Samo je jedan sveštenik bio u ispovedaonici, u iščekivanju vernika koji nisu dolazili. Uputio sam se k njemu; sveštenik mi dade znak da kleknem, ali ga ja prekidoh.

– Nisam došao da se ispovedim. Došao sam samo da kupim knjigu koju je o ovoj crkvi napisao čovek po imenu Stanislav.

Sveštenikove oči zasijaše. Izašao je iz ispovedaonice i uskoro se vratio s jednim primerkom.

– Kako je lepo to što si došao ovamo samo zbog knjige! – reče. – Ja sam brat oca Stanislava, i veoma sam ponosan zbog ovoga! On je sada sigurno zadovoljan na nebu jer vidi da je iza sebe ostavio nešto vredno!

Od svih sveštenika iz te katedrale, ja sam sreo baš Stanislavovog brata. Kupio sam knjigu, zahvalio se, on me je zagrlio. Kada sam već bio blizu izlaza, čuo sam njegov glas.

– Pogledaj kako popodnevno sunce čini da sve ovde unutra izgleda lepše! – reče.

Bile su to iste reči koje mi je otac Stanislav uputio četiri godine ranije. Život nam uvek pruži novu priliku.

Australijanac i oglas u novinama

Nalazim se u sidnejskoj luci, posmatram lepi most koji spaja dva dela grada kada mi prilazi jedan Australijanac i moli da mu pročitam neki oglas u novinama.

– Mnogo su sitna slova – kaže mi. – Ne mogu da pročitam.

Pokušavam da pročitam, ali nemam kod sebe naočare za čitanje. Izvinjavam mu se.

– Nema veze – kaže on. – Znae šta? Mislím da su se i Bogu oči zamorile. Ne zato što je mator, već zato što tako hoće. Jer na taj način, kada neko uradi nešto pogrešno, On ne vidi baš jasno i na kraju oprostí toj osobi da ne bi počinio nepravdu.

– A kada neko čini dobro?

– Pa, Bog nikada ne zaboravlja naočare kod kuće – nasmeja se Australijanac i ode.

Jecaj pustinje

Jedan moj prijatelj vratio se iz Maroka s lepom pričom o misionaru koji je, kada je stigao u Marakeš, odlučio da svakog jutra šeta pustinjom koja se nalazi na obodima grada. Prilikom prve šetnje, primetio je čoveka koji leži na pesku i jednom rukom miluje tlo, dok mu je uho prislonjeno na zemlju.

„Ovo je neki ludak“, reče u sebi.

Ali ta scena se ponavljala svakodnevno i nakon mesec dana, pošto ga je to ponašanje sve više kopkalo, odlučio je da se obrati neznancu. Uz mnogo poteškoća – jer još nije bio dovoljno dobro savladao arapski – kleknuo je pored njega.

– Šta to radiš?

– Pravim društvo pustinji i tešim je zato što je sama i u suzama.

– Nisam znao da pustinja može da plače.

– Plače svakog dana jer sanja o tome da bude od koristi čoveku, da se pretvori u ogromnu baštu u kojoj bi mogao da gaji žitarice, cveće i ovčice.

– Reci ti pustinji da ona odlično vrši svoju misiju – uzvratila misionar. – Svaki put kada ovuda šetam, shvatam pravu veličinu ljudskog bića jer mi njena prostranstva jasno daju do znanja koliko smo pred Bogom mali.

„Kada gledam u njen pesak, setim se miliona ljudi na svetu koji su stvoreni jednaki, ali svet nije uvek pravedan prema svima. Njene planine mi pomažu da meditiram. Kada vidim sunce kako se rađa na horizontu, duša mi se ispuni radošću i tada sam bliži Tvorcu.“

Misionar se rastade od čoveka i vratio se svojim dnevnim poslovima. Kako se samo iznenadio kada je narednog jutra zatekao čoveka na istom mestu i u istom položaju.

– Da li si rekao pustinji sve što sam ti kazao? – upita.

Čovek klimnu glavom.

– I, uprkos tome, ona i dalje plače?

– Čujem svaki njen jecaj. Sada plače zato što je hiljade godina provela ubeđena da je potpuno beskorisna i utrošila to vreme proklinjući Boga i sudbinu.

– Onda joj reci da i čovek, uprkos tome što mnogo kraće živi, takođe provede mnoge godine misleći da je beskoristan. Retko kada otkrije pravi razlog svog postojanja i smatra da je Bog prema njemu bio nepravedan. Kada najzad dođe trenutak u kojem mu neki doživljaj pokaže zašto se rodio, smatra da je već kasno da menja život i nastavlja da pati. I, kao i pustinja, žali za vremenom koje je propustio.

– Ne znam da li će pustinja čuti tvoje reči – reče čovek. – Ona se već navikla na svoj bol i ne uspeva da vidi stvari drugačije.

– Hajde onda da učinimo ono što uvek činim kada osetim da su ljudi izgubili nadu. Hajde da se pomolimo.

Obojica su kleknuli i molili se; jedan se okrenuo ka Meki jer je bio musliman, a drugi je spojio ruke na grudima jer je bio katolik. Svaki od njih se molio svom Bogu, koji je uvek isti Bog iako ga ljudi tvrdoglavo zovu različitim imenima.

Sutradan, kada je misionar ponovo krenuo u svoju jutarnju šetnju, čoveka više nije bilo. Na mestu na kojem je obično grlio pesak, tlo je izgledalo vlažno jer se tu javio jedan mali izvor. Narednih meseci taj izvor je postajao jači i narod je tu sagradio bunar.

Beduini to mesto zovu „Bunar pustinjskih suza“. Kažu da će oni koji iz njega popiju vode moći da pretvore razlog svoje patnje u razlog svoje radosti; i na kraju će pronaći svoj istinski put.

Rim: Izabela se vratila iz Nepala

Nalazim se s Izabelom u restoranu u koji stalno idemo jer je uvek prazan, iako je hrana odlična. Priča mi da je tokom putovanja po Nepal uvela nekoliko sedmica u jednom manastiru. Nekom prilikom šetala je po okolini s jednim monahom, kad on otvori torbu koju je nosio, neko vreme zagledan u njenu unutrašnjost. Odmah zatim reče mojoj prijateljici:

– Da li si znala da banane mogu da nas nauče značenju postojanja?

Izvadio je gnjilu bananu iz torbe i bacio je.

– Ovo je život koji je prošao, nije bio iskorišćen u pravom trenutku, a sada je prekasno.

Zatim iz torbe izvadi bananu koja je još uvek bila zelena, pokaza je Izabeli i vrati je u torbu.

– Ovo je život koji se još nije dogodio, treba čekati pravi trenutak.

Najzad iz torbe izvadi zrele banane, oljušti je i podeli s Izabelom.

– Ovo je sadašnji trenutak. Nauči da ga progutaš bez straha i osećanja krivice.

O veštini mača

Pre mnogo vekova, u vreme samuraja, u Japanu je napisan tekst o duhovnoj veštini baratanja mačem: *Mirno razumevanje* – takođe poznat kao *Talanov sporazum*, po imenu autora (koji je u isto vreme bio i majstor mačevanja i zen-monah). Prenosim ovde nekoliko odlomaka:

Sačuvati smirenost: Onaj ko razume smisao života zna da ništa nema početak i kraj, i zato nema osećaj teskobe. Bori se za ono u šta veruje ne pokušavajući da dokaže nikome ništa, čuva u sebi tihi mir nekoga ko je imao hrabrosti da izabere svoju sudbinu.

Ovo važi kako u ljubavi tako i u ratu.

Dozvoliti srcu da bude prisutno: Ko veruje u svoju moć zavodjenja, u sposobnost da kaže stvari u pravom trenutku, uz ispravan govor tela, postane gluv za „glas srca“. On se može čuti samo kada smo u savršenom skladu sa svetom oko nas, i nikada kada smatramo da smo centar Univerzuma.

Ovo važi kako u ljubavi tako i u ratu.

Naučiti biti neko drugi: Toliko smo usredsređeni na ono što smatramo da je najbolji stav da zaboravljamo nešto mnogo bitnije: da bismo postigli svoje ciljeve, potrebni su nam drugi ljudi. Zato je neophodno da ne posmatramo samo svet, već da zamišljamo sebe u tuđoj koži, da znamo kako da pratimo njihovo razmišljanje.

Ovo važi kako u ljubavi tako i u ratu.

Pronaći pravog učitelja: Naš će se put uvek ukrštati s putevima mnogih drugih ljudi koji će nas, iz ljubavi ili ponosa, nečemu naučiti. Kako razaznati prijatelja od mešetara? Odgovor je jednostavan: pravi učitelj je onaj ko te ne uči idealnom putu, već onaj ko svojem učeniku ukazuje na mnoge staze koje vode ka putu koji će on morati da pređe da bi se sreo sa svojom sudbinom. Od trenutka kada pronade taj put, učitelj više ne može da mu pomogne jer su svačiji izazovi jedinstveni.

Ovo ne važi ni u ljubavi ni i u ratu – ali ako ovo ne budemo shvatili, nećemo nikud stići.

Bežati od pretnji: Često mislimo da je idealan stav dati život u ime sna: nema ničeg što je više pogrešno od toga. Da bismo dostigli neki san moramo da čuvamo svoj život i, stoga, veoma je bitno znati kako izbeći opasnosti. Što

više planiramo svoje korake, imamo više šansi da pogrešimo – jer ne uzimamo u obzir druge, životne pouke, strast i smirenost. Što više mislimo da nešto držimo pod kontrolom, više se udaljavamo od mogućnosti da bilo šta kontrolišemo. Opasnost dolazi bez najave, a brza reakcija ne može da se planira kao šetnja u neko nedeljno popodne.

Zato, ako hoćeš da budeš u skladu sa svojom ljubavlju ili sa svojom borbom, nauči da reaguješ brzo. Pomoću uvežbanog promatranja ne dozvoli da te tvoje navodno životno iskustvo pretvori u mašinu: koristi to iskustvo da postupiš onako kako ti „glas srca“ nalaže. Čak i kada se ne slažeš s onim što ti taj glas govori, poštuj ga i sledi njegove savete: on zna kada je najbolji trenutak za akciju, kao i trenutak kada ne treba da bude akcije.

I ovo važi kako u ljubavi tako i u ratu.

U plavim planinama

Već prvog dana pošto sam stigao u Australiju moj izdavač me vodi u nacionalni park blizu Sidneja. Tamo, usred šuma koje prekrivaju mesto koje je poznato kao Plave planine, postoje tri stenovite formacije koje podsećaju na obeliske.

– To su tri sestre – kaže mi moj izdavač i priča sledeću legendu:

Jedan čarobnjak šetao je sa svoje tri sestre kada mu je prišao najpoznatiji ratnik tih vremena.

– Hoću da se oženim jednom od ove tri lepe devojke – reče.

– Ako se jedna od njih uda, druge dve će misliti da su ružne. Tražim pleme u kojem ratnici mogu da imaju tri žene – odgovori čarobnjak udaljavajući se.

I tako je godinama lutao australijskim kontinentom neuspešno tražeći takvo pleme.

– Barem je jedna od nas mogla biti srećna – reče jedna od sestara kada su već bile stare i umorne od tolikog hodanja.

– Nisam bio u pravu – odgovori čarobnjak. – Ali sada je kasno.

I pretvori tri sestre u stene, da bi svako ko onuda prođe shvatio da nečija sreća nije tuđa nesreća.

Što je džabe i Bogu je drago

Araš Hedžozi, moj iranski izdavač, ispričao mi je priču o čoveku koji je, da bi doživeo prosvetljenje, odlučio da se popne uz visoku planinu, ponevši samo odeo koje je imao na sebi, i da tamo provede ostatak života meditirajući.

Ubrzo je shvatio da jedan komplet odeće nije dovoljan jer se brzo prljala. Sišao je niz planinu, otišao do najbližeg sela i zamolio da mu daju neku odeću. Pošto su svi znali da je čovek na duhovnom putu, poklonili su mu par novih pantalona i košulju.

Čovek se zahvali i ponovo se pope do svoje isposničke ćelije koju je gradio visoko u planini. Noći je provodio podižući zidove, dane u meditaciji, jeo je šumske plodove i pio vodu s obližnjeg izvora.

Mesec dana kasnije otkrio je da mu miš gricka odeću dok se suši. Pošto je hteo da bude usredsređen samo na svoj duhovni put, ponovo se spustio u seoce i zamolio da mu nabave mačku. Seljani, poštujući njegov duhovni trud, izadoše mu u susret.

Kada je prošlo sedam dana, mačka je bila skoro mrtva od gladi jer ona ne jede šumske plodove, a istrebila je sve miševe. Vratio se u selo da moli za mleko i seljani su znali da ne traži za sebe – jer je on odbijao da jede bilo šta što ne raste u prirodi – te mu opet pomogoše.

Mačka je brzo popila mleko, tako da je čovek zamolio da mu pozajme kravu. Pošto je krava davala više mleka nego što je mačka mogla da popije, i on je počeo da ga pije da se ne bi bacalo. Ubrzo – zahvaljujući čistom planinskom vazduhu, zdravoj ishrani, meditaciji, mleku i fizički aktivnom životu – čovek postade uzor lepote. Jedna devojka koja je lutala planinom za izgubljenim jagnjetom zaljubila se u njega i ubedila ga da mu je potrebna žena koja će se baviti kućom dok on u miru meditira.

Tri godine kasnije čovek je bio oženjen, imao je dvoje dece, tri krave, voćnjak, i upravljao je centrom za meditaciju s ogromnom listom čekanja na kojoj su bili ljudi koji su žarko želeli da upoznaju čudotvorni „hram večne mladosti“.

Kada bi ga neko pitao kako je sve započeo, on je odgovarao:

– Dve nedelje pošto sam došao ovamo imao sam samo dve presvlake. Miš je počeo da mi nagriža jednu od njih i...

Ali nikoga nije zanimao kraj priče; bili su ubeđeni da je on vešt poslovan čovek i da pokušava da izmisli zanimljivu priču kako bi mogao još više da podigne cenu boravka u hramu.

Ceremonija čaja

U Japanu sam učestvovao u poznatoj „ceremoniji čaja“. Uđe se u jednu omalenu prostoriju, služi se čaj i ništa više. Samo što se svaka radnja obavlja kao ritual i po pravilima, što svakodnevni čin pretvara u sjedinjavanje sa Univerzumom.

Majstor čaja Okakusa Kasuko objašnjava ceremoniju:

– Ceremonija predstavlja obožavanje lepog i jednostavnog. Sav trud tokom ceremonije usredsređen je na pokušaj dostizanja Savršenstva kroz nesavršene kretnje svakodnevnog života. Sva njena lepota sastoji se u poštovanju s kojim se izvodi.

Ako najobičniji susret da se popije čaj može da nas približi Bogu, dobro bi bilo otvoriti oči i primetiti desetine prilika koje nam se nude tokom jednog najobičnijeg dana.

Oblak i dina

„Opšte je poznato da je život oblaka stalno u pokretu, ali i da je vrlo kratak“, piše Bruno Ferero. Hajde da čujemo još jednu priču:

Jedan mlad oblak rodio se usred velikog nevremena iznad Sredozemnog mora. Ali tamo nije imao vremena da naraste; snažan vetar odgurao je sve oblake u pravcu Afrike.

Čim su stigli do kopna, klima se promenila: štedro sunce blistalo je na nebu, a ispod se prostirao zlatni pesak Sahare. Vetar je nastavio da ih gura u pravcu šuma na jugu jer u pustinji skoro da nikada ne pada kiša.

Međutim, ono što se događa i sa mnogim mladim ljudima dešava se i sa mladim oblacima: odlučio je da se odvoji od svojih roditelja i starijih prijatelja da bi video svet.

– Šta to radiš? – pobuni se vetar. – Pustinja je svuda ista! Vрати se u formaciju i idemo u Centralnu Afriku, gde ćeš moći da vidiš planine i drveće očaravajuće lepote!

Ali mladi oblak, buntovnik po prirodi, ne poslušao; malo-pomalo spuštao se dok nije uspeo da uhvati jedan nežan, zgodan povetarac, blizu zlatnog peska.

Posle dugačke šetnje primetio je da mu se jedna od peščanih dina smeši.

Video je da je i ona mlada, da ju je vetar koji je upravo prošao tek napravio.

Istog trenutka zaljubio se u njenu zlatnu perjanicu.

– Dobar dan – reče. – Kako je živeti tamo dole?

– Druge dine mi prave društvo, kao i sunce, vetar i karavani koji s vremena na vreme prolaze ovuda. Ponekad je velika vrućina, ali nekako izdržim. A kako je živeti tamo gore?

– I ovde ima sunca i vetra, ali prednost je u tome što mogu da šetam nebom i vidim mnoge stvari.

– Moj život je kratak – reče dina. – Kada se vetar bude vratio iz šuma, nestaću.

– Da li te to čini tužnom?

– Ostavlja mi utisak da ničemu ne služim.

– I ja se isto tako osećam. Čim bude naišao novi vetar, otići ću na jug i pretvoriti se u kišu; ali, takva mi je sudbina.

Dina je malo oklevala, ali je na kraju rekla:

– Da li znaš da mi ovde u pustinji kišu zovemo Raj?

– Nisam znao da mogu da se pretvorim u nešto tako bitno – odgovori oblak, ponosan.

– Čula sam već nekoliko legendi koje su ispričale starije dine. One kažu da, nakon kiše, mi budemo pokriveni biljkama i cvećem. Ali ja nikada neću saznati kako je to jer u pustinji skoro nikada ne pada kiša.

Ovog puta je oblak oklevao. Ali ubrzo iznova razvuče svoj široki osmeh:

– Ako želiš, mogu da te prekrijem kišom. Iako sam tek stigao, zaljubio sam se u tebe i voleo bih da ostanem ovde zauvek.

– Kada sam te prvi put videla na nebu, i ja sam se zaljubila – reče dina. – Ali ako ti svoju divnu belu krestu pretvoriš u kišu, umrećeš.

– Ljubav nikada ne umire – reče oblak. – Ona se preobražava; a ja želim da ti pokažem šta je Raj.

I poče da miluje dinu sitnim kapljama; tako su dugo ostali zajedno, sve dok se nije pojavila duga.

Sutradan je mala dina već bila prekrivena cvećem. Drugi oblaci, koji su tuda prolazili u pravcu Centralne Afrike, mislili su da je tu deo šuma koje su tražili i doneli su još kiše. Dvadeset godina kasnije dina se pretvorila u oazu u kojoj su se putnici osvežavali u hladu drveća.

Sve to zato što se, jednog dana, jedan zaljubljeni oblak nije bojao da žrtvuje svoj život u ime ljubavi.

Norma i dobre stvari

U Madridu živi Norma, jedna veoma posebna Brazilka. Španci je zovu „baka rokerka“: već je prevalila šezdesetu, radi na više mesta u isto vreme, stalno izmišlja promocije, žurke, koncerte.

Jednom, negde oko četiri izjutra, kada sam već padao od umora, pitao sam Normu odakle joj tolika energija.

– Imam magični kalendar. Mogu da ti ga pokažem ako hoćeš.

Narednog popodneva otišao sam kod nje kući. Pokazala mi je jedan stari rokovnik, sav iškraban.

– Da vidimo, danas je godišnjica pronalaska vakcine za polio – reče. – Hajde da proslavimo jer je život lep.

Norma je za svaki dan u godini upisala nešto dobro što se tog datuma desilo. Za nju je život uvek bio razlog za slavlje.

21. jun 2003. godine, Jordan, Mrtvo more

Za stolom pored mog sedeli su jordanski kralj i kraljica, američki državni sekretar Kolin Pael, predstavnik Arapske lige, ministar spoljnih poslova Izraela, predsednik Nemačke, predsednik Avganistana Hamid Karzai i druga važna imena uključena u ratne i mirovne procese kojima smo svedoci. Iako je temperatura skoro dostizala četrdeset stepeni celzijusa, blagi povetarac je duvao u pustinji, jedan pijanista je svirao sonate, nebo je bilo čisto, a čitav prostor bio je osvetljen bakljama raspoređenim po vrtu. S one strane Mrtvog mora video se Izrael, i svetlosti Jerusalima na horizontu. Drugim rečima, sve je delovalo skladno i mirno – najednom sam shvatio da je taj trenutak, koji deluje kao iskrivljena stvarnost, u stvari san svih nas. Iako je tokom poslednjih meseci moj pesimizam samo rastao, ako ljudi još uvek mogu da razgovaraju, ništa nije izgubljeno. Kasnije će kraljica Ranija reći da je mesto susreta izabrano zbog njegovog simboličnog značenja: Mrtvo more je najdublja tačka na površini Zemlje (tačnije, 401 metar ispod nivoa mora). Da bismo išli dublje morali bismo da zaronimo – ali u ovom jedinstvenom slučaju salinitet vode ne dozvoljava da se zaroni i telo isplivava na površinu. Isto se dešava i sa dugim i bolnim mirovnim procesom na Bliskom istoku: ne može se ići niže od tačke na kojoj se nalazimo. Da sam tog dana gledao televiziju, saznao bih za ubistvo jednog jevrejskog koloniste i palestinskog mladića. Ali bio sam tamo, na toj večeri, s čudnim osećajem da mir te noći može da se proširi na čitav region, da će ljudi ponovo početi da razgovaraju kao što su razgovarali tamo, utopija je moguća, ljudi ne mogu stići niže od ovoga.

Ako jednog dana budete imali priliku da idete na Bliski istok, nemojte propustiti da posetite Jordan (prelepa, gostoljubiva zemlja), da vidite Mrtvo more, gledate Izrael s druge strane: shvatićete da je mir neophodan i moguć.

Sledi deo teksta koji sam napisao i pročitao te večeri, uz pratnju genijalnog jevrejskog violiniste Ivrija Gitlisa.

Mir ne znači suprotnost Ratu.

Možemo posedovati mir u srcu usred najvećih bitaka jer se borimo za svoje snove. Kada svi naši prijatelji već izgube nadu, mir Dobre Borbe pomaže nam da nastavimo dalje.

Majka koja može da nahrani svoje dete nosi mir u pogledu, iako joj se ruke tresu zato što je diplomatija doživela neuspeh, a bombe padaju, vojnici ginu. Strelac koji napinje luk nosi mir u glavi, iako su mu se svi mišići zategli zbog

fizičkog napora.

Dakle, za Ratnike Svetlosti, mir nije suprotnost ratu – jer su oni sposobni da:

A) razlikuju šta je prolazno a šta trajno. Mogu da se bore za svoje snove i za svoj opstanak, ali poštuju niti koje su s vremenom stvorene, niti kulture, niti religije;

B) znaju da njihovi suparnici ne moraju biti njihovi neprijatelji;

C) budu svesni da ono što učine utiče na pet narednih generacija, i da će njihova deca i unuci imati koristi (ili patiti) od posledica;

D) sete se šta uči Ji Đing: istrajnost je dobra. Ali ne treba brkati istrajnost s insistiranjem – bitke koje traju više nego što je neophodno na kraju unište entuzijazam potreban za obnovu.

Za Ratnika Svetlosti ne postoji apstrakcija; svaka prilika za preobražavanje sebe jeste prilika da se preobrazi svet.

Za Ratnika Svetlosti još manje postoji pesimizam. On vesla i uzvodno ako treba; jer, kada bude star i umoran, moći će da priča svojim unucima da je došao na ovaj svet da bi bolje razumeo svog suseda, a ne da osuđuje svog brata.

U luci San Dijega, u Kaliforniji

Razgovarao sam s jednom ženom koja pripada Tradiciji meseca – nekoj vrsti ženskog učenja koje je u harmoniji s prirodnim silama.

– Da li bi voleo da dotakneš galeba? – upita ona dok je posmatrala ptice na parapetu mola.

Naravno da bih. Čak sam i pokušao nekoliko puta, ali kad god bih se približio, oni bi odleteli.

– Probaj da osetiš ljubav prema galebu. Zatim učini da ta ljubav teče iz tebe kao mlaz svetlosti koji udara galeba u grudi. I mirno mu se približi.

Učinio sam kako je rekla. Prva dva puta nisam uspeo, ali trećeg – kao da sam pao u „trans“, uspeo sam da dodirnem pticu. Ponovio sam „trans“ i ponovo imao uspeha.

– Ljubav stvara mostove na mestima za koja bismo rekli da ih je nemoguće premostiti – kaže moja prijateljica čarobnica.

Prenosim ovde svoje iskustvo ako neko želi da proba.

Veština povlačenja

Ratnik Svetlosti koji se previše oslanja na svoju inteligenciju na kraju potceni moć protivnika.

Ne treba zaboraviti: ima trenutaka kada je snaga efikasnija od uma. I kada se nalazimo pred određenom vrstom nasilja, nema te pameti, tog argumenta, te inteligencije ili šarma koji mogu da spreče tragediju.

Stoga, ratnik nikada ne potcenjuje čistu snagu: kada je ona nerazumno agresivna, on se povlači s bojnog polja, dok neprijatelj ne istroši svoju energiju.

Međutim, jedno mora biti jasno: Ratnik Svetlosti se nikada ne plaši. Beg može biti odlična odbrambena veština, ali ne sme da se koristi kada je prisutan veliki strah.

Ako se nađe u nedoumici, ratnik će se radije suočiti s porazom i zatim vidati rane – jer zna da će, ako pobegne, agresoru dati veću moć nego što zaslužuje.

Fizičke tegobe se mogu izlečiti, ali duhovna slabost će ga zauvek progoniti. Pred nekim teškim i bolnim trenucima ratnik se suočava s nepovoljnom situacijom herojskim stavom, odricanjem i hrabrošću.

Da bi postigao potrebno duhovno stanje (kad već ulazi u borbu sa hendikepom i može mnogo da strada), ratnik mora tačno da razume šta može da mu naudi. Okakura Kakuso kaže sledeće u svojoj knjizi o japanskom ritualu čaja:

Vidimo zlobu u drugima zato što poznajemo zlobu iz sopstvenog ponašanja. Nikada ne opraštamo onima koji nas povrede jer mislimo da nama nikada ne bi oprostili. Govorimo bolnu istinu svom bližnjem jer želimo da je sakrijemo od sebe samih. Prikazujemo svoju snagu da niko ne bi mogao da primeti našu slabost.

Zato, svaki put kada budeš sudio svom bratu, znaj da se sudi tebi.

Ponekad ovo saznanje može da pomogne da se izbegne borba koja će doneti samo gubitak. Nekom drugom prilikom, međutim, ne postoji drugi izlaz osim neravnopravne borbe.

Znamo da ćemo izgubiti, ali neprijatelj, nasilje, nisu nam ostavili izbora – osim kukavičluka, a to nas ne zanima. U tom slučaju treba se pomiriti sa sudbinom, i pokušati imati na umu tekst iz sjajne *Bhagavad Gite* (II poglavlje,

16–26):

*Čovek nit se rađa niti ikada umire. Pošto je došao da postoji, nikada to neće
prestati da čini jer je večan i nepropadljiv.*

*Baš kao što čovek baca staru odeću i oblači novu, duša odbacuje staro telo i
uzima novo.*

*Ali ona je neuništiva; mačevi je ne mogu seći, vatra je ne može spržiti, voda je
ne može skvasiti, vetar je nikada ne može sasušiti. Ona je iznad moći svih tih
stvari.*

*Pošto je čovek neuništiv, on uvek pobeđuje (čak i kada gubi), i zato se nikada
nemoj žaliti.*

Usred rata

Sineasta Rui Gera priča mi kako je jedne noći razgovarao s prijateljima u nekoj kući u unutrašnjosti Mozambika. Zemlja je bila u ratu, tako da je nedostajalo svega – od goriva do rasvete.

Da im prođe vreme, počeli su da razgovaraju o tome kome se šta jede. Svako je govorio o svom omiljenom jelu dok nije došao red na njega.

– Ja bih voleo da pojedem jednu jabuku – reče Rui, znajući da je nemoguće pronaći voće zbog racionalizacije.

Istog trenutka začula se neka buka. I jedna sjajna, lepa, sočna jabuka ukotrljala se u prostoriju u kojoj su sedeli – i zaustavila se pred njim!

Kasnije je Rui saznao da se jedna od devojaka koje su tamo živele upravo bila vratila sa ulice gde je na crnoj berzi kupila voće. Dok se pela uza stepenice, saplela se i pala; kesa s jabukama se otvorila i jedna od njih se ukotrljala u prostoriju.

Slučajnost? Pa, to bi bila isuviše siromašna reč da se objasni ova priča.

Vojnik u šumi

Kada sam se popeo jednom stazom u Pirinejima tražeći mesto gde bih mogao da vežbam streličarstvo, naleteo sam na mali logor francuske vojske. Vojnici su me pogledali, ja sam se pravio da ništa ne vidim (svi smo mi pomalo paranoični i strahujemo da će nas optužiti da smo špijuni...) i nastavio sam dalje.

Pronašao sam idealno mesto, izveo sam početne vežbe disanja i tada ugledah oklopno vozilo kako mi se približava.

Istog trenutka sam podigao gard i pripremio sve moguće odgovore na pitanja koja bi mogli da mi postave: imam dozvolu za korišćenje luka, mesto je bezbedno, a bilo kakvo mišljenje o tome treba da daju šumari, a ne vojska itd. Ali iz vozila iskače jedan pukovnik, pita me da li sam pisac, priča mi neke veoma zanimljive podatke o toj oblasti.

Sve dok nije uspeo da savlada gotovo vidljiv stid i kaže da je i on napisao jednu knjigu: i počinje da mi priča kako je do toga došlo.

On i njegova žena davali su dobrotvorne priloge za leproznu devojčicu koja je živela u Indiji, ali koja je kasnije prebačena u Francusku. Jednog lepog dana, u želji da se upoznaju s devojčicom, otišli su u samostan u kojem su se časne sestre brinule o njoj. Proveli su jedno lepo popodne i na kraju ga je časna sestra zamolila da pomogne u duhovnom uzdizanju dece koja su tamo živela. Žan Pol Seto (tako se pukovnik zove) reče da nije imao nikakvog iskustva s časovima veronauke, ali da je odlučio da meditira i pita Boga šta da radi.

Te večeri, pošto se pomolio, čuo je odgovor: „Umesto da daš odgovor, pokušaj da saznaš šta deca žele da pitaju.“

Tada je Seto dobio ideju da poseti više škola i traži od učenika da zapišu na papir sve što bi želeli da znaju o životu. Tražio je da pitanja budu napisana da bi tako i najstidljiviji mogli da se izraze. Rezultati njegovog rada objavljeni su u knjizi – *I dete koje želi sve da zna* (izdao Altes, Pariz).

Evo nekih od pitanja:

*Kuda idemo kad umremo?
Zašto se plašimo stranaca?
Da li postoje Marsovci i vanzemaljci?
Zašto se nesreće dešavaju čak i ljudima koji veruju u Boga?*

Šta znači Bog?
Zašto se rađamo ako na kraju umremo?
Koliko ima zvezda na nebu?
Ko je izmislio rat i sreću?
Da li Gospod sluša i one koji ne veruju u istog Boga (katoličkog)?
Zašto postoje siromašni i bolesni?
Zašto je Bog stvorio komarce i muve?
Zašto anđeo čuvar nije u blizini kada smo tužni?
Zašto neke ljude volimo a neke mrzimo?
Ko je dao nazive bojama?

Ako je Bog na nebu, kao i moja mama zato što je umrla, kako to da je On živ?

Daj Bože da neki profesori ili roditelji, pošto pročitaju ovu kolumnu, dobiju inspiraciju da učine isto. Na taj način, umesto da namećemo naše odraslo shvatanje Univerzuma, na kraju ćemo se setiti nekih od pitanja koja smo postavljali kao deca – i koja u stvari nikada nisu dobila odgovore.

U jednom gradu u Nemačkoj

–Vidi kako je ovo zanimljiv spomenik – kaže Robert.

Sunce pozne jeseni počinje da se spušta. Nalazimo se u jednom gradu u Nemačkoj.

– Ne vidim ništa – odgovaram. – Samo prazan trg.

– Spomenik ti je ispod nogu – insistira Robert.

Gledam u zemlju: trg je popločan istovetnim pločama, bez ikakvih posebnih ukrasa. Ne želim da razočaram svog prijatelja, ali ne vidim ništa posebno na tom trgu.

Robert objašnjava:

– Zove se „Nevidljivi spomenik“. Na donjoj strani svake ove ploče uklesano je ime mesta u kojem su Jevreji ubijani. Anonimni umetnici popločali su ovaj trg za vreme Drugog svetskog rata, i dodavali su ploču svaki put kada bi saznali za novo mesto istrebljenja.

„Iako to niko nije video, ovde je ostalo svedočanstvo, a budućnost bi na kraju otkrila istinu o prošlosti.“

Susret u galeriji Dencu

Tri vrlo lepo obučena gospodina pojavila su se u mom hotelu u Tokiju.

– Juče ste održali predavanje u galeriji Dencu – reče jedan od njih. – Slučajno sam ušao. U tom trenutku ste govorili da nijedan susret nije slučajan. Možda je sada trenutak da se predstavimo.

Nisam pitao kako su saznali u kojem sam hotelu odseo, nisam ništa pitao; ako su ljudi sposobni da prevaziđu tu vrstu poteškoća, zaslužuju svako poštovanje. Jedan od njih trojice uručio mi je nekoliko knjiga japanske kaligrafije. Moja prevoditeljka se uzбудila: taj gospodin bio je Kazuhito Aida, sin velikog japanskog pesnika za koga nikada nisam čuo.

I upravo mi je misterija usklađenosti susreta omogućila da upoznam, čitam i podelim s čitaocima ove kolumne, deo prelepog rada Micua Aide (1924–1998), kaligrafa i pesnika, čije reči nas ponovo upućuju na važnost nevinosti:

*Zato što je živela punim plućima
sasušena trava i dalje mami pažnju prolaznika.
Cvetovi samo cvetaju,
i to čine najbolje što mogu.
Beli ljiljan u dolini, koji niko ne vidi,
ne mora nikome da se pravda;
živi samo za lepotu.
Ljudi, međutim, ne mogu da žive sa „samo“.*

*Ako bi paradajz želeo da bude dinja,
postao bi farsa.
Veoma sam iznenađen
brojem ljudi koji žele
da budu ono što nisu;
kakvo je zadovoljstvo pretvoriti se u farsu?*

*Ne treba da se praviš da si jak,
ne moraš uvek da dokazuješ da sve ide kako treba,
ne možeš da se opterećuješ onim šta drugi misle,
plači ako ti se plače,
dobro je isplakati sve suze koje su u tebi
(jer ćeš tek onda moći iznova da se smeješ).*

Ponekad na televiziji gledam otvaranja tunela i mostova. Evo šta se najčešće događa: mnogo poznatih ljudi i lokalnih političara stoje postrojeno, a u sredini je ministar ili lokalni guverner. Onda se preseca jedna traka, a kada se direktori izgradnje vrate u svoje kancelarije, zatiču tamo priznanja i zahvalnice.

Ljude koji su se znojili i radili na izgradnji, koji su držali pijuk i lopatu, koji su se u znoju pržili na suncu leti ili su trpeli hladnoću zimi da bi radove priveli kraju, njih niko nikada ne vidi; izgleda da je najbolji deo rezervisan za one koji nisu prolili znoj.

Želim da budem osoba koja će uvek videti lica koja nisu vidljiva – lica onih koji ne traže slavu, koji u tišini obavljaju svoju ulogu, koju im je život dao.

Želim da budem sposoban da to uradim jer stvari koje su najvažnije u postojanju, one koje nas čine, nikada nisu vidljive.

Zlatna ruža

Upravo sam večerao i, dok pijem kafu, posmatram sliku koja visi na zidu ispred mene: odležala je godinu dana u jednoj reci, da bi priroda dovršila ono što je slikarka počela.

Polovinu slike odnele su voda i vremenske prilike, tako da su ivice neravne; uprkos tome, još uvek mogu da vidim deo lepe crvene ruže koja je naslikana na zlatnoj podlozi. Poznajem umetnicu. Sećam se kako smo 2003. godine otišli zajedno u jednu šumu u Pirinejima, otkrili korito potoka koje je tada bilo suvo i sakrili platno ispod kamenja kojim je korito bilo prekriveno.

Poznajem umetnicu Kristinu Oitisiku. U ovom trenutku ona se nalazi osam hiljada kilometara daleko od mene, a u isto vreme prisutna je u svemu što me okružuje. To me raduje: i nakon dvadeset devet godina braka, ljubav je jača nego ikada. Nikada nisam mislio da će tako biti: iza sebe sam imao tri neuspešne veze, i bio sam uveren da ne postoji večna ljubav, sve dok se ona nije pojavila – jednog božićnog popodneva, kao poklon koji mi je poslao neki anđeo. Otišli smo u bioskop. Vodili smo ljubav istog dana. Pomislio sam: „Ovo neće potrajati dugo.“ Tokom prve dve godine veze stalno sam iščekivao da neko od nas napusti vezu. Tokom narednih pet godina i dalje sam mislio da je to samo navika i da će uskoro svako krenuti za svojom sudbinom. Ubedio sam bio sebe da će me svaka ozbiljnija veza lišiti „slobode“ i sprečiti me da proživim sve što sam želeo.

Dvadeset devet godina kasnije i dalje sam slobodan – jer sam shvatio da ljubav nikada ne zarobljava čoveka. Slobodan sam da okrenem glavu i vidim je kako spava pored mene – to je slika koju imam u svom mobilnom telefonu. Slobodan sam da izađemo, šetamo, nastavimo s razgovorom, raspravljamo – i ponekad svađamo, kao što se uvek dešava. Slobodan sam da volim kao što nikad nisam, i to predstavlja veliku razliku u mom životu.

Vraćam se slikama i reci. Bilo je leto 2002. godine, ja sam već bio poznat pisac, imao sam novca, smatrao sam da se moje osnovne vrednosti nisu promenile, ali kako biti siguran u to? Tako što ću se testirati. Uzeli smo sobu u malom hotelu s dve zvezdice u Francuskoj, u kojem smo počeli da provodimo pet meseci godišnje. Orman je bio mali, pa smo morali da ograničimo količinu odeće koju smo nosili. Šetali smo šumama, večerali u restoranima, satima smo razgovarali, išli u bioskop svakog dana. Jednostavnost nam je potvrdila da su najsofisticiranije stvari na svetu upravo

one koje su svima dostupne. Meni je za posao bio dovoljan prenosivi kompjuter. Ali radi se o tome da je moja žena... slikarka.

A slikarima su potrebni veliki ateljei da bi stvarali i čuvali svoja dela. Ni na koji način nisam želeo da ona žrtvuje svoj poziv zbog mene, tako da sam predložio da iznajmimo atelje. Međutim, dok je posmatrala okolinu, planine, doline, reke, jezera, šume, ona pomisli: zašto ne bih radila ovde? I zašto ne bih dozvolila da priroda radi sa mnom?

Tako je nastala ideja da se platna „čuvaju“ pod vedrim nebom. Ja sam nosio laptop i pisao. Ona je klečala na travi i slikala. Godinu dana kasnije, kada smo izvukli platna, rezultat je bio originalan i fantastičan.

U tom malom hotelu proživeli smo dve nezaboravne godine. Ona je nastavila da zatrpava svoja platna, ne iz nužde, već zato što je otkrila novu tehniku. Amazonija, Bombaj, Santjagov put, Ljubljana, Majami. Danas je daleko, ali sutra, ili sledeće nedelje, ponovo će biti blizu. I spavaće pored mene. Zadovoljna jer njena umetnost počinje da biva priznata u čitavom svetu.

U ovom trenutku samo posmatram ružu. I zahvaljujem anđelu koji mi je tog Božića 1979. darovao dva poklona: sposobnost da otvorim sopstveno srce i pravu osobu da ga primi.

Srećna 2009. godina svima.

Božji znaci

Izabelita mi priča priču:

Jedan stari, nepismeni Arapin molio se toliko strasno, svake večeri, da je jedan bogati vođa velikog karavana odlučio da ga pozove k sebi:

– Zašto se moliš s toliko vere? Kako znaš da Bog postoji kad ne umeš ni da čitaš?

– Kako ne bih umeo da čitam, gospodine? Čitam sve što Veliki Nebeski Otac ispiše.

– Kako to?

Ponizni sluga objasni:

– Kada vam stigne neko pismo, kako znate ko ga je napisao?

– Po rukopisu.

– Kada dobijete neki nakit, kako znate ko ga je napravio?

– Po pečatu zlatara.

– Kada čujete korake životinja oko šatora, kako znate da li je to bilo jagnje, konj, ili vo?

– Po tragovima – odgovori vođa, iznenađen tolikim pitanjima.

Stari vernik pozva ga da izađe iz šatora i pokaza mu nebo.

– Gospodine, one stvari ispisane tamo gore, ova pustinja ovde dole, ništa od toga nije moglo biti stvoreno ili ispisano ljudskom rukom.

Samotni put

Život je kao dugačka biciklistička trka, čiji je cilj ispuniti Ličnu Legendu – ono što je, prema starim alhemičarima, naša istinska misija na Zemlji.

Na startu smo svi skupa – delimo prijateljstvo i entuzijazam. Ali, kako se trka razvija, početna radost prepušta mesto pravim izazovima: umor, monotonija, sumnje u sopstvene sposobnosti. Primećujemo da su neki drugovi u dubini duše već odustali – još su u trci, ali samo zato što ne mogu da stanu na pola puta. Ta grupa postaje sve brojnija, svi voze pored pomoćnog vozila – koje se zove i svakodnevnica – gde razgovaraju između sebe, izvršavaju svoje obaveze, ali zaboravljaju na lepote i izazove puta.

Na kraju se udaljavamo od njih; i tada smo primorani da se suočimo sa samoćom, iznenađenjima koja donose nepoznate krivine, problemi s biciklom. U nekom trenutku, nakon nekoliko padova bez ikoga u blizini da nam pomogne, počinjemo da se pitamo da li вреди toliko se truditi.

Da, вреди; samo ne treba odustati. Otac Alan Džons kaže da su nam, kako bi naša duša imala uslova da prevaziđe ove prepreke, potrebne Četiri Nevidljive Sile: ljubav, smrt, moć i vreme.

Neophodno je voleti zato što Bog nas voli.

Neophodno je imati svest o smrti da bismo dobro razumeli život.

Neophodno je boriti se da bismo rasli – ali ne smemo dozvoliti da nas zavede moć koja dolazi sa rastom jer znamo da ona ništa ne вреди.

Najzad, neophodno je prihvatiti svoju dušu – iako je večna u ovom trenutku je zarobljena u mreži vremena, sa njegovim prilikama i ograničenjima; tako, u našoj samotnoj biciklističkoj trci, moramo da se ponašamo kao da vreme postoji, da učinimo najviše što možemo da budemo svesni važnosti svakog sekunda, da se odmaramo kada je to neophodno, ali da uvek nastavljamo u pravcu božanske svetlosti, ne dozvoljavajući da nas ometaju trenuci potištenosti.

Prema ove Četiri Sile ne treba da se odnosimo kao prema problemima koje treba rešiti jer nad njima nemamo nikakvu kontrolu. Moramo ih prihvatiti i dozvoliti im da nam pokažu ono što treba da naučimo.

Živimo u Univerzumu koji je u isto vreme dovoljno veliki da nas okružuje i dovoljno mali da nam stane u srce. U čovekovoju duši nalazi se duša sveta,

tišina mudrosti. Dok vrtimo pedale ka svom cilju, uvek je važno upitati: „Šta današnji dan čini lepim?“ Možda sunce sija, ali ako pada kiša, važno je setiti se da to takođe znači da će crni oblaci uskoro nestati. Oblaci se razgrađuju, a sunce ostaje uvek isto, i nikada ne prolazi – u trenucima usamljenosti važno je setiti se toga.

Na kraju, kada nam bude zaista teško, ne smemo zaboraviti da su svi već prošli kroz to, nezavisno od rase, boje, društvenog položaja, vere ili kulture. Jedna lepa molitva učitelja sufija Du-l-Nuna (Egipćanina, preminulog 86. godine pre n. e.) dobro sažima pozitivan stav koji je u takvim trenucima neophodan:

O, Bože, kada obratim pažnju na glasanje životinja, na šum drveća, na žubor vodâ, na poj pticâ, na fjuk vetra ili udar groma, vidim u njima dokaz Tvog jedinstva; osećam da si Ti vrhovna moć, sveznanje, vrhovna mudrost, vrhovna pravda.

O, Bože, prepoznajem Te u iskušenjima kroz koja prolazim. Dozvoli, o Bože, da tvoje zadovoljstvo bude moje zadovoljstvo. Da ja budem Tvoja radost, ona radost koju Otac oseća prema sinu. I da te se sećam s mirom i određenošću, čak i u trenucima kada je teško reći da Te volim.

Šta je kod čoveka smešno

Jedan gospodin je pitao mog prijatelja Žajmija Koena:

– Želeo bih da znam šta je kod ljudskih bića najsmješnije.

Koen odgovori:

– Uvek misle naopačke: žure da porastu, a onda uzdišu za izgubljenim detinjstvom. Gube zdravlje u trci za novcem, a onda ubrzo gube novac da bi imali zdravlje.

„S tolikim žarom misle o budućnosti da ne mare za sadašnjost, tako da ne žive ni u sadašnjosti ni u budućnosti.

„Žive kao da nikada neće umreti, i umiru kao da nikada nisu živeli.“

Put oko sveta nakon smrti

Uvek sam razmišljao o tome šta se dešava dok ostavljamo delove sebe po svetu. Već sam se šišao u Tokiju, sekao nokte u Norveškoj, video kako mi teče krv iz rane koju sam zadobio dok sam planinario u Francuskoj. U svojoj prvoj knjizi *Zapisi iz pakla* (koja nikada nije ponovo objavljena) spekulisao sam malo o toj temi, kao da je neophodno sejati delove sopstvenog tela u različitim delovima sveta da bi nam, u nekom narednom životu, nešto delovalo poznato. Nedavno sam u francuskom *Figarou* pročitao članak Gija Barea o istinitom slučaju koji se dogodio u junu 2001. godine, kada je tu ideju neko podigao na ekstremni nivo.

Radi se o Amerikanki Veri Anderson koja je čitav svoj život proživela u gradu Medfordu, u državi Oregonu. Kada je već bila u godinama, obolela je od srca i pluća, tako da je morala godinama da boravi u sobi, uvek povezana na bocu s kiseonikom. Sama ta činjenica je već mučenje, ali u Verinom slučaju stvar je bila još gora jer je sanjala da proputuje svetom i štedela je da to učini kada ode u penziju.

Vera je uspeła da se prebaci u Kolorado, tako da je mogla ostatak života da provede uz sina Rosa. Dok je bila tamo, pre nego što je krenula na svoje poslednje putovanje – ono s kojeg se nikada ne vratimo – donela je jednu odluku. Kad već za života nije uspeła da upozna ni svoju zemlju, putovaće kad umre.

Ros je otišao kod lokalnog notara i registrovao majčin testament: kada umre, želi da bude kremirana. To nije ništa neuobičajeno. Ali u testamentu dalje stoji: njen pepeo treba rasporediti u 241 kesicu, koje će biti poslate direktorima pošta u svih pedeset američkih država i u sve zemlje sveta, njih 191 – tako da barem jedan delić njenog tela uspe da poseti mesta o kojima je uvek sanjala.

I tako je Vera krenula, Ros je izvršio majčinu poslednju želju s dostojanstvom kakvo se od sina očekuje. Uz svaku pošiljku poslao je i kratko pismo u kojem je molio da mu majku dostojno sahrane.

Sve osobe koje su primile pepeo Vere Anderson s poštovanjem su se ponele prema Rosovom zahtevu. Na sva četiri kraja sveta, formirao se tihi lanac solidarnosti, u kojem su nepoznati poštovaoci organizovali ceremonije, različite rituale, uvek na mestu koje je pokojnica želela da upozna.

Tako je Verin pepeo rasut u jezero Titikaka u Boliviji, prema starinskoj tradiciji Indijanaca Ajmara; u reku ispred kraljevske palate u Stokholmu, na obali Ču Praja u Tajlandu, u šintoističkom hramu u Japanu, na glečerima Antarktika, u Sahari. Milosrdne sestre jednog sirotišta u Južnoj Americi (u članku ne piše u kojoj zemlji) molile su se nedelju dana pre nego što su rasule pepeo u svom vrtu – zatim su odlučile da Veru Anderson treba smatrati za neku vrstu anđela čuvara tog mesta.

Ros Anderson dobio je fotografije sa pet kontinenata, od ljudi svih rasa, svih kultura, na kojima su se videli muškarci i žene kako odaju počast poslednjoj želji njegove majke. Kada vidimo svet podeljen kakav je danas, i kada smatramo da se u njemu niko ne brine ni za koga, ovo poslednje putovanje Vere Anderson ispunjava nas nadom jer vidimo da još postoje poštovanje, ljubav, dobročinstvo u dušama naših bližnjih, ma koliko daleko bili.

Ko još uvek želi ovu novčanicu?

Lasam Said Amer priča priču o predavaču koji je započeo seminar s novčanicom od dvadeset dolara u ruci i pitanjem:

– Ko želi ovu novčanicu od dvadeset dolara?

Više ruku se podiglo, ali predavač reče:

– Pre nego što je predam, moram nešto da uradim.

Besno ju je zgužvao i ponovio:

– Ko još uvek želi ovu novčanicu?

Iznova su se ruke podigle.

– A šta ako uradim ovo?

Bacio ju je o zid, pustio da padne na pod, vređao je, gazio, i još jednom je pokazao – sada prljavu i zgužvanu. Ponovi pitanje i ruke se ponovo digoše.

– Nikada nećete zaboraviti ovu scenu – bio je komentar predavača. – Šta god da ja uradim s ovom novčanicom, ona će uvek biti novčanica od dvadeset dolara. Često smo i mi u životu stegnuti, zgaženi, maltretirani, uvređeni; međutim, uprkos svemu tome, i dalje isto vredimo.

Dva dragulja

Od cistercitskog sveštenika Markosa Garsije, iz Burgosa u Španiji: „Ponekad Bog oduzme neku blagodat da bi ta osoba mogla da Ga razume i izvan usluga i molbi. On zna dokle može da iskušava jednu dušu – i nikada ne prekoračuje tu tačku.

„U takvim trenucima, nikada ne recimo: 'Bog me je napustio.' On to nikada neće uraditi; mi smo ti koji, ponekad, mogu Njega da napuste. Ako nas Gospod stavi na veliko iskušenje, uvek nam dâ i dovoljno milosti – rekao bih, više nego dovoljno – da ga prevaziđemo.“

Povodom toga, čitateljka Kamila Galvao Piva poslala mi je jednu zanimljivu priču, nazvanu *Dva dragulja*:

Jedan veoma posvećeni rabin živeo je srećno sa svojom porodicom – divnom suprugom i dva draga sina. Jednom je zbog posla morao da otputuje od kuće na nekoliko dana. Baš dok je bio odsutan, sinovi mu poginuše u saobraćajnoj nesreći.

Sama, majka je patila u tišini. Ali pošto je bila jaka žena, uz podršku vere i poverenja u Boga, primila je taj udarac s dostojanstvom i hrabrošću.

Međutim, kako će suprugu saopštiti ovu tužnu vest? Iako je i on bio veliki vernik, već je imao problema sa srcem, zbog čega je morao da boravi i u bolnici, tako da se žena plašila da vest o tragediji ne izazove i njegovu smrt.

Preostalo joj je samo da se moli da je Bog posavetuje kako najbolje da postupi. Uoči muževljevog povratka molila se mnogo – i bila blagoslovena odgovorom.

Sutradan, rabin se vratio svojoj kući, nežno zagrlio suprugu, i pitao za decu.

Žena mu reče da ne brine za njih, da se okupa i odmori.

Nekoliko sati kasnije njih dvoje sedoše da ručaju. Ona ga upita kako je bilo na putu, on joj ispriča šta je radio i video, o Božjoj milosti – ali iznova upita za momke.

Supruga mu, tonom koji je odavao nelagodnost, odgovori:

– Pusti sada decu, kasnije ćemo o njima brinuti. Prvo bih da mi pomogneš da rešim problem za koji mislim da je vrlo ozbiljan.

Muž, već zabrinut, upita:

– Šta se desilo? Primetio sam da si potištena! Kaži mi sve što ti leži na duši, i siguran sam da ćemo zajednički rešiti svaki problem, uz Božju pomoć.

– Dok si bio odsutan, jedan naš prijatelj je svratio i ostavio mi na čuvanje dva dragulja neprocenljive vrednosti. Ti dragulji su nešto najlepše što sam u

životu videla! Vrede čitavo bogatstvo! On sada hoće da ih uzme, ali ja nisam spremna da mu ih vratim jer sam se već vezala za njih. Šta mi ti savetuješ?

– Šta je tebi, ženo? Ne razumem tvoje ponašanje! Ti nikada nisi bila tašta!

– Zato što nikada nisam videla takve dragulje! Ne mogu da se pomirim s pomisli da ostanem bez njih zauvek!

Rabin odlučno odgovori:

– Niko ne može da ostane bez nečega što nije njegovo. Zadržati ih značilo bi isto što i ukrasti ih! Vratićemo ih, a ja ću ti pomoći da prevaziđeš rastanak sa njima. I to ćemo učiniti već danas, zajedno.

– E pa dobro, dragi moj, neka bude kako ti kažeš. Blago će biti vraćeno. U stvari, to je već učinjeno.

„Dragulji su bili naši sinovi. Bog nam ih je poverio na čuvanje, a dok si bio na putu došao je po njih. Otišli su...“

Rabin istog trenutka shvati. Zagrlji suprugu i oboje se isplakaše – ali shvatio je poruku i od tog dana zajedno su se borili da savladaju gubitak i bol.

Kad varamo sami sebe

Deo je ljudske prirode da strogo sudimo o drugima, a kada stvari ne idu kako smo planirali, da uvek nađemo neko opravdanje za zlo koje smo počinili, ili da nekog od bližnjih optužimo za svoje neuspehe. Sledeća priča ilustruje ono što želim da kažem:

Jedan glasnik dobio je hitan zadatak da odnese poruku u veoma udaljeni grad. Osedlao je konja i poterao ga u najbrži galop. Nakon što su projezdili pored nekoliko gostionica, gde mu je gazda inače stajao da ga nahrane, konj pomisli:

„Nismo stali da jedem u štalama, to onda znači da se prema meni više ne ophodi kao prema konju, već kao prema čoveku. Pretpostavljam da ću onda, kao i svi ljudi, jesti u prvom sledećem velikom gradu.“

Ali veliki gradovi su se nizali, a njegov jahač se nije zaustavljao. Konj stoga počne misliti: „Možda se nisam pretvorio u ljudsko biće, već u anđela, jer anđelima nikada ne treba hrana.“

Najzad stigoše do odredišta i konja odvedoše u štalu, gde je proždrao seno s ogromnim apetitom.

„Zašto misliti da se nešto promenilo samo zato što se stvari ne dešavaju sledom na koji smo navikli?“, govorio je sebi. „Nisam ni čovek ni anđeo, već samo jedan gladan konj.“

Umetnost pokušaja

Pablo Pikaso je jednom rekao: „Bog je, pre svega, umetnik. Izmislio je žirafu, slona, mrava. U stvari, on nikada nije pokušao da sledi neki stil – naprosto je uvek radio ono što mu se radi.“

Naša želja da idemo napred gradi naš put, međutim, kada započnemo put ka svom snu, osvoji nas strah, kao da moramo sve besprekorno da uradimo. Uostalom, ako živimo različite živote, ko je pa odredio standard za „besprekorno“? Ako je Bog stvorio žirafu, slona i mrava, a mi pokušavamo da živimo po Njegovoj slici i budemo mu slični, zašto slediti neki model? Model ponekad može da nam posluži da izbegnemo glupe greške koje su drugi počinili, ali obično se on pretvori u tamnicu u kojoj smo primorani da ponavljamo ono što su svi pre nas radili.

Biti dosledan znači da moramo uvek da koristimo kravatu koja se slaže s čarapama. Znači imati obavezu da sutra imamo isto mišljenje kao danas. A kretanje sveta – šta je s njim?

Ukoliko time nećete nikome naneti štetu, ponekad promenite mišljenje, nemojte se stideti da upadnete u protivrečnost. Imate pravo na to; nije važno šta će drugi da misle – jer će oni nešto da misle i ovako i onako.

Kada odlučimo da delamo, dogode se i neki ekscesi. Jedna stara kuvarska poslovice kaže: „Da bi se napravio omlet, prvo treba razbiti jaja.“ Prirodno je i da se jave neočekivani sukobi. Prirodno je da se u tim sukobima zadobiju rane. Rane prolaze: ostaju ožiljci.

To je blagoslov. Ti ožiljci ostaju sa nama do kraja života i biće nam mnogo od pomoći. Ako u nekom trenutku – zbog sopstvene udobnosti ili iz nekog drugog razloga – želja da se vratite u prošlost bude velika, dovoljno je pogledati ih.

Ožiljci će nam pokazati tragove okova, podsetiće nas na užase tamnice – i nastavićemo da idemo napred.

Zato se opustite. Pustite da se Univerzum kreće oko vas, i saznajte kakva je radost biti iznenađenje samom sebi. „Bog je izabrao lude stvari na svetu da postidi mudrace“, kaže Sveti Pavle.

Ratnik Svetlosti primećuje da se neke stvari ponavljaju; često se suočava sa istim problemima i nailazi na situacije na koje je i ranije nailazio.

Onda se oneraspoloži. Počinje da misli da nije sposoban da napreduje u životu jer mu se stvari koje je doživeo ranije ponovo javljaju na putu.

„Već sam prošao kroz ovo“, žali se on svom srcu.

„Tačno, već si prošao“, uzvraća mu srce. „Ali nikada nisi prevazišao.“

Ratnik tada shvata da situacije koje se ponavljaju imaju smisla; da treba da ga nauče veštinama koje još nije savladao. On svaki put nalazi različito rešenje za svaku ponovljenu bitku – i ne smatra neuspehe za greške, već za korake ka susretu sa samim sobom.

O klopama prilikom traganja

U trenutku kada ljudi počinju da obraćaju više pažnje na duhovne stvari, dešava se jedan drugi fenomen: netrpeljivost prema duhovnom traganju drugih. Svakog dana dobijam časopise, elektronske poruke, pisma, pamflete, koji pokušavaju da dokažu da je taj i taj put bolji od drugog i sadrže niz pravila da se stigne do „prosvetljenja“. S obzirom na povećanu količinu te vrste materijala, odlučio sam da napišem nešto o onome što smatram opasnim u toj vrsti traganja.

Mit broj 1: um može sve da izleči. To nije istina i ilustrovaću to najbolje jednom pričom. Pre nekoliko godina jedna moja prijateljica – veoma aktivna u duhovnom traganju – dobila je temperaturu, počela je da se oseća loše i čitave noći je pokušavala da stvori mentalnu sliku svog tela, koristeći sve tehnike koje je poznavala ne bi li se izlečila pomoću sopstvenih misli. Sutradan su je njena zabrinuta deca zamolila da ide kod lekara – ali ona je odbijala tvrdeći da „pročišćava“ svoj duh. Tek kada je situacija postala neizdrživa, pristala je da ode u bolnicu, i tamo je morala odmah da bude operisana – ustanovili su da ima upalu slepog creva. Zato budite vrlo oprezni: bolje je ponekad moliti da Bog vodi ruke nekog lekara nego se okušavati u samoisceljivanju.

Mit broj 2: crveno meso nas udaljava od božanske svetlosti. Logično je da, ako pripadate nekoj religiji, morate da poštujete ustanovljena pravila – Jevreji i muslimani, na primer, ne jedu svinjetinu, i u tom slučaju se radi o poštovanju vere. Međutim, svet je preplavljen talasom „pročišćenja“ putem hrane: radikalni vegetarijanci gledaju na ljude koji jedu meso kao da su odgovorni za ubistvo životinja. Ali zar i biljke nisu živa bića? Priroda je neprekidan ciklus smenjivanja života i smrti, a jednog dana ćemo mi biti ti koji će nahraniti zemlju – stoga, ako ne pripadate nekoj veri koja brani neku vrstu hrane, jedite ono što vaš organizam traži.

Hteo bih ovde da podsetim na priču o ruskom magu Gurđijevu: kada je bio mlad, otišao je da poseti jednog velikog učitelja, i da bi ostavio utisak na njega jeo je samo povrće.

Jedne večeri majstor ga je upitao zašto mu je režim ishrane toliko strog, a Gurđijev mu odgovori: „Da bi i telo bilo čisto.“ Učitelj se nasmeja i posavetova ga da odmah prekine s tim: ako nastavi, završiće kao cvet u staklenoj bašti – besprekoran, ali nespreman da se suoči sa izazovima na

putovanjima i u životu. Isus je govorio: „Nije loše ono što ulazi, već ono što izlazi na usta čovekova.“

Mit broj 3: Bog je žrtvovanje. Mnogi žele da idu putem žrtvovanja i samokažnjavanja, tvrdeći da treba da patimo na ovom svetu da bismo stekli sreću na sledećem. Ali, ako je ovaj svet Božji blagoslov, zašto ne iskoristiti maksimalno radosti koje nam život daje? Previše smo se navikli na sliku Hrista prikovanog na krst, ali zaboravili smo da je njegovo stradanje trajalo samo tri dana; ostatak vremena proveo je u putu, u susretima s ljudima, jelu, piću, pronošnju svoje poruke o toleranciji. Toliko je to radio da je njegovo prvo čudo bilo „politički nekorektno“: pošto je zafalilo vina na venčanju u Kani, on je pretvorio vodu u vino. Učinio je to, barem ja to tako shvatam, da bi svima nama pokazao da nema ničeg lošeg u tome što smo srećni, što se radujemo, učestvujemo u nekom slavlju – jer je Bog mnogo prisutniji kada smo zajedno s drugim ljudima. Muhamed je govorio da „ako smo nesrećni, nosimo nesreću i našim prijateljima“. Buda je, posle jednog dugog perioda iskušenja i odricanja, bio toliko slab da se zamalo nije udavio; kada ga je jedan pastir spasao, shvatio je da nas osamljivanje i žrtvovanje udaljavaju od čuda života.

Mit broj 4: postoji samo jedan put do Boga. Ovaj mit je najopasniji od svih: iz njega potiču objašnjenja Velike Misterije, verski ratovi, osuđivanje naših bližnjih. Možemo da izaberemo jednu veru (ja sam, na primer, katolik), ali moramo znati da će naš brat, iako je izabrao različitu veru, stići do iste svetlosne tačke za kojom mi tragamo putem naših verskih obreda. Najzad, vredi podsetiti da nije moguće preneti odgovornost za naše odluke na sveštenika, rabina ili imama. Mi smo ti koji, svakim svojim činom, gradimo put do Raja.

Moj tast Kristijano Oitisika

Malo pre nego što će umreti, moj tast je sazvaao porodicu:

„Znam da je smrt samo jedan prelaz, i želim da učinim da taj prelaz bude bez tuge. Da ne biste bili u neizvesnosti, poslaću vam znak da je vredelo pomagati drugima na ovom svetu.“ Tražio je da bude kremiran i pepeo rasut u Riju, na steni Arpoador, uz njegove omiljene pesme.

Preminuo je nekoliko dana potom. Jedan prijatelj je pomogao da on bude kremiran u Sao Paulu i, kada smo se vratili u Rio, otišli smo svi na Arpoador s radio-kasetofonom, kasetama, i malom urnom u kojoj je bio pepeo. Kada smo stigli do mora, shvatili smo da je poklopac urne pričvršćen šrafovimama. Pokušali smo da je otvorimo, ali bez uspeha.

Nikoga nije bilo u blizini, samo jedan beskućnik koji nam je prišao i pitao: „Šta vam treba?“

Moj šurak odgovori: „Šrafčiger, jer je ovde pepeo mog oca.“

„Mora da je bio mnogo dobar čovek jer sam upravo našao ovo“, reče beskućnik.

I pruži nam šrafčiger.

Hvala, predsedniče Buše

(Ovaj tekst objavljen je na jednom engleskom portalu 8. marta 2003. godine, dve sedmice pre invazije na Irak – i tog istog meseca bio je članak o ratu koji je najviše bio deljen, sa oko petsto miliona čitalaca.)

Hvala, veliki lideru Džordže V. Buše!

Hvala Vam što ste svima pokazali kakva je Sadam Husein opasnost. Možda su mnogi od nas zaboravili da je on koristio hemijsko oružje protiv svog naroda, protiv Kurda, protiv Iranaca. Husein je krvožedni diktator, jedno od najjasnijih oličenja zla u današnje vreme.

Međutim, to nije jedini razlog zašto Vam zahvaljujem. Tokom prva dva meseca 2003. godine uspeali ste da svetu pokažete mnoge važne stvari, i zato zaslužujete moju zahvalnost.

Zato, prisećajući se jedne pesme koju sam u detinjstvu naučio, želim da Vam kažem hvala.

Hvala Vam što ste svima pokazali da turski narod i njegov parlament nisu na prodaju, ni za dvadeset šest milijardi dolara.

Hvala Vam što ste svetu otkrili koliki ogroman jaz postoji između odluka vladalaca i želje naroda. Što ste razjasnili koliko se Hose Marija Asnar kao ni Toni Bler ni najmanje ne obaziru i nimalo ne poštuju glasove koje su dobili. Asnar je u stanju da zanemari činjenicu da je devedeset odsto Španaca protiv rata, a Blera ne brine najveći javni protest u poslednjih trideset godina u Engleskoj.

Hvala Vam što je vaša istrajnost primorala Tonija Blera da ode u engleski parlament s dosijeom koji je napisao jedan student pre deset godina, i predstavi ga kao „uznemirujuće dokaze koje je prikupila britanska tajna služba“.

Hvala Vam što ste poslali Kolina Pauela u Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija s dokazima i fotografijama, da bi nedelju dana kasnije Hans Bliks, odgovorni inspektor za razoružavanje Iraka, javno doveo u pitanje verodostojnost istih tih fotografija.

Hvala Vam jer je Vaš stav doveo do toga da ministar spoljnih poslova Francuske, gospodin Dominik de Vilpen doživi tu čast da mu se za govor protiv rata aplaudira na plenarnoj sednici – to je čast koju je, koliko znam, u

istoriji Ujedinjenih nacija doživeo samo govor Nelsona Mandele.

Hvala Vam jer su, zahvaljujući Vašem trudu da započnete rat, arapske zemlje – najčešće podeljene – najzad postigle jednoglasni dogovor da osude invaziju, na sastanku u Kairu, poslednje nedelje februara.

Hvala Vam jer su, zahvaljujući vašoj izjavi da „Ujedinjene nacije imaju priliku da dokažu svoju važnost“, čak i najuzdržanije zemlje na kraju zauzele stav protiv napada na Irak.

Hvala Vam što je vaša spoljna politika naterala britanskog ministra spoljnih poslova Džeka Stroua da na početku XXI veka izjavi da „rat može imati moralnog opravdanja“ – i da tom izjavom izgubi sav svoj kredibilitet.

Hvala Vam što ste pokušali da podelite Evropu koja se bori da se ujedini; to je bilo upozorenje koje neće biti zaboravljeno.

Hvala Vam što ste uspeli ono što je malo kome uspelo u ovom veku: da ujedinite milione ljudi, na svim kontinentima, da se bore za istu ideju – iako je ta ideja suprotna Vašoj.

Hvala Vam što ste učinili da ponovo osetimo da, iako se naše reči ne čuju, te reči izgovaramo – i to će nam dati više snage u budućnosti.

Hvala Vam što nas ignorišete, što marginalizujete sve koji su zauzeli stav protiv Vaše odluke, jer je budućnost Zemlje u rukama zanemarenih.

Hvala Vam zato što bez Vas ne bismo spoznali kolika nam je sposobnost mobilizacije. Možda ona ničemu neće služiti u sadašnjosti, ali sigurno će biti korisna kasnije.

Sada, kada izgleda da bubnjevi rata neće prestati da lupaju, želim da prisvojim reči jednog drevnog evropskog kralja upućene jednom agresoru: „Neka ti jutro bude lepo, neka sunce blešti na oklopima tvojih vojnika – jer ću te popodne potući.“

Hvala Vam što ste dozvolili svima nama, vojsci anonimnih ljudi koji šetaju ulicama u pokušaju da zaustave proces koji je već pokrenut, da naučimo šta je osećaj nemoći, da naučimo da se s njim nosimo i preobrazimo ga.

Zato iskoristite svoje jutro i ono slave koju Vam to jutro može doneti.

Hvala Vam što nas ne slušate i ne shvatate ozbiljno. Ali znajte da mi Vas slušamo, i ne zaboravljamo Vaše reči.

Hvala Vam, veliki lideru Džordže V. Buše.

Mnogo Vam hvala.

Pametni radnik

Svojevremeno je u jednoj vazduhoplovnoj bazi u Africi pisac Sent-Egziperi skupljao pare među prijateljima jer je jedan od lokalnih radnika, Marokanac, hteo da se vrati u svoj rodni grad. Uspeo je da skupi hiljadu franaka.

Jedan od pilota je prebacio radnika do Kazablanke i na povratku ispričao šta se desilo.

– Čim je stigao, otišao je da večera u najboljem restoranu, davao bogate napojnice, častio kafanu, kupio lutke deci u svom selu. Taj čovek nije pokazao nimalo sklonosti ka štednji.

– Naprotiv – odgovori Sent-Egziperi. – On je znao da je najbolja investicija na svetu ulagati u ljude. Ponašajući se tako širokogrudno, uspeo je da povрати poštovanje svojih zemljaka, koji su mu na kraju ponudili posao. Uostalom, samo pobednik može biti tako darežljiv.

Treća strast

Sećam se da sam u poslednjih petnaest godina imao samo tri velike strasti – od onih zbog kojih čitate sve o toj temi, kompulsivno pričate o njoj, tražite ljude s istim afinitetom, zaspivate i budite se razmišljajući o njoj. Prva je bila kada sam kupio kompjuter i zauvek napustio pisaću mašinu, i otkrio slobodu koju mi on pruža (trenutno pišem u jednom malom gradu u Francuskoj, na nečemu što nije teže od 1,5 kilograma, što u sebi drži deset godina mog rada i u čemu mogu da nađem šta god mi treba za manje od pet sekundi). Druga je bila kada sam prvi put ušao na internet, koji je tada već bio biblioteka veća od najveće biblioteke na svetu.

Treća strast, međutim, nema nikakve veze s tehnološkim napretkom. Radi se o... luku i streli. U mladosti sam čitao jednu očaravajuću knjigu E. Herigela *Zen i veština gađanja iz luka*, u kojoj je pričao o svom duhovnom putu kroz ovaj sport. Ta ideja je ostala u mojoj podsvesti sve dok se jednog dana, negde u Pirinejima, nisam upoznao s jednim strelcem. Popričali smo malo i on mi je pozajmio svoju opremu, a ja od tada više nisam mogao da živim ako skoro svakog dana ne vežbam gađanje mete.

U Brazilu sam napravio stalak za metu u svom stanu (jedan od onih koji mogu da se sklope za pet minuta, kad dolaze gosti). U francuskim planinama svakog dana izlazim da vežbam, i zbog toga sam već dva puta završio u krevetu s hipotermijom jer sam više od dva sata proveo na temperaturi od šest celzijusa. Ove godine sam učestvovao na Svetskom ekonomskom forumu u Davosu pod jakim lekovima protiv bolova: dva dana ranije, zbog lošeg položaja ruke, dobio sam bolnu upalu mišića.

I šta je razlog tom oduševljenju? Nema ničega praktičnog u vezi s gađanjem mete uz pomoć luka i strele, oružja koje je bilo poznato još trideset hiljada godina pre Hrista. Ali Herigel, koji je probudio ovu strast u meni, znao je o čemu govori. U nastavku navodim neke odlomke iz *Zen i veština gađanja iz luka* (koji se mogu primeniti u različitim aktivnostima u svakodnevnom životu):

U trenutku kada treba zadržati napetost, ona treba da bude usredsređena samo na ono što treba da koristiš; što se ostalog tiče, čuvaj svoju energiju, nauči (od luka) da ako želiš nešto da naučiš ne moraš da praviš ogroman pokret, već da se usredsrediš na svoj cilj.

Učitelj mi je dao vrlo tvrd luk. Pitao sam ga zašto počinje da me podučava kao da sam već profesionalac. Odgovorio mi je: onaj ko počne s laganim stvarima nije pripremljen za velike izazove. Bolje je odmah znati kakve će se poteškoće naći na putu.

Dugo sam ispaljivao strelu ne uspevajući da otvorim luk kako treba, sve dok mi jednog dana učitelj nije pokazao vežbu disanja, i od tada je sve bilo lako. Pitao sam ga zašto mu je trebalo toliko da me ispravi. On odgovori: „Da sam te od početka terao da radiš vežbe disanja, mislio bi da su bespotrebne. Sada ćeš verovati u ono što ti kažem, i vežbaćeš kao da je to zaista bitno.“ Ko ume da podučava, tako radi.

Trenutak kada se strela ispušta oseća se instinktivno, ali pre toga se moraju dobro upoznati luk i strela i meta. Da bi se u životu zadao savršeni udarac, takođe je potrebna intuicija; međutim, na tehniku smemo da zaboravimo tek kada je potpuno savladamo.

Posle četiri godine, kada sam već mogao da kontrolišem luk, učitelj mi je čestitao. Bio sam zadovoljan, i rekoh da sam stigao do pola puta. „Ne“, odgovorio je učitelj. „Da ne bi upao u varljivu zamku, bolje je da smatraš da si na pola puta onda kada pređeš osamdeset odsto puta.“

PAŽNJA! Korišćenje luka i strele je opasno, a u nekim zemljama (kao što je Francuska) oni se smatraju oružjem, tako da mogu da se koriste tek kada se dobije dozvola za rukovanje, i mogu se koristiti samo na tačno određenim mestima.

Katolik i musliman

Nekom prilikom sam za ručkom razgovarao s jednim katoličkim sveštenikom i jednim mladićem muslimanske vere. Kada bi konobar prošao sa poslužavnikom, svi bi se poslužili, osim muslimana koji je postio godišnji post propisan *Kuranom*.

Kada se ručak završio i mladi musliman otišao, jedan od gostiju nije izdržao da ne prokomentariše: „Vidi samo kakvi su muslimani fanatici! Dobro je da nemate ničega zajedničkog s njima.“

„Bogami, imamo“, reče sveštenik. „On se trudi da služi Bogu isto koliko i ja. Samo što sledimo drugačija pravila.“

I zaključi: „Šteta što ljudi vide samo razlike koje ih dele. Ako bi gledali s više ljubavi, videli bi uglavnom ono što im je zajedničko – i pola problema ovog sveta bilo bi rešeno.“

Zakon grada Jantea

–Šta mislite o princezi Marti-Luizi?

Norveški novinar me intervjuiše na obali Ženevskog jezera. Obično odbijam da odgovorim na pitanja koja se ne tiču mog posla, ali u ovom slučaju njegova radoznalost imala je razlog: princeza je tražila da se na njenoj haljini, koju je nosila na proslavi svog tridesetog rođendana, izvezu imena ljudi koji su joj bili bitni u životu – a među tim imenima bilo je i moje (mojoj ženi se ta ideja toliko svidela da je učinila isto za svoj pedeseti rođendan, odajući počast princezi za ideju tako što je u jednom kraju njene odeće bilo izvezeno „inspirisano norveškom princezom“).

– Mislim da je ona jedna osećajna, prefinjena i pametna osoba – odgovorih. – Imao sam priliku da se upoznam s njom u Oslu, kada me je predstavila svom mužu koji je pisac kao i ja.

Malo sam zastao, ali imao sam potrebu da dodam:

– I tu ima jedna stvar koju zaista ne razumem: zašto je norveška štampa počela negativno da kritikuje književni rad njenog muža nakon što se njome oženio? Pre toga, kritike su bile pozitivne.

To u stvari i nije bilo pitanje, više provokacija jer sam mogao da pretpostavim odgovor: stav kritičara se promenio zato što ljudi osećaju zavist, najgorče ljudsko osećanje.

Novinar je bio veštiji u svom odgovoru:

– Zato što je prekršio Zakon grada Jantea.

Naravno da nikada nisam čuo za taj zakon, i on mi ga je objasnio. Kada sam nastavio putovanje, primetio sam da je u skandinavskim zemljama teško sresti nekoga ko ne poznaje taj zakon. Iako on postoji od kad je civilizacije, zvanično ga je zapisao tek 1933. godine pisac Aksel Sandemose, u romanu *Begunac iskače iz svog koloseka*.

Tužna je činjenica da Zakon grada Jantea ne važi samo u Skandinaviji: to je pravilo koje se primenjuje u svim zemljama sveta, iako Brazilci kažu „to se samo ovde dešava“, a Francuzi tvrde „u našoj zemlji je, nažalost, tako“. Pošto se čitalac verovatno već iznervirao jer je pročitao pola kolumne i još ne zna o čemu se radi u Zakonu grada Jantea, pokušaću da ga sažmem ovde, svojim rečima:

Ti ništa ne vrediš, nikoga ne zanima šta misliš, prosečnost i anonimnost su najbolji izbor. Ako to prihvatiš, nikada nećeš imati velikih problema u životu.

Zakon grada Jantea skreće pažnju, u svom kontekstu, na osećanje ljubomore i zavisti koje ponekad može da zada dosta glavobolje ljudima kao što je Ari Ben, muž princeze Marte-Luize. To je jedna od njegovih negativnih strana, ali tu postoji još nešto mnogo opasnije.

Zahvaljujući njemu, ljudi koji ne mare šta će drugi da kažu manipulirali su svet na razne načine i na kraju činili zlo koje su namerili. Upravo smo bili svedoci beskorisnog rata u Iraku, koji i dalje odnosi mnogo života; vidimo ogroman jaz između bogatih i siromašnih zemalja, društvene nepravde ima svuda, nasilje je van kontrole, ljudi su primorani da odustaju od svojih snova zbog nepravednih i kukavičkih napada. Pre nego što je započeo Drugi svetski rat, Hitler je dao nekoliko signala o tome šta namerava, i odlučio je da ostvari te namere kada je uvideo da ga niko u tome neće sprečavati zbog Zakona grada Jantea.

Prosečnost može biti udobna sve dok jednog dana tragedija ne pokuca na vrata, i onda se ljudi upitaju: „Ali zašto niko ništa nije rekao kad su svi znali da će se to desiti?“

Jednostavno: niko ništa nije rekao upravo zato što ni oni nisu ništa rekli.

Zato, da bismo izbegli da stvari svakim danom postanu sve gore, možda je vreme da se napiše protivzakon grada Jantea:

Ti vrediš više nego što misliš. Tvoj učinak i tvoje prisustvo na ovoj Zemlji su bitni, čak i ako u to ne veruješ. Naravno da ćeš, ako ovako budeš razmišljao, imati mnogo problema jer kršiš Zakon grada Jantea – ali nemoj dozvoliti da te to uplaši, nastavi da živiš bez straha i na kraju ćeš pobediti.

Starica na Kopakabani

Stajala je na pločniku Avenije Atlantika, s gitarom u rukama i tablom ispisanom rukom: „Hajde da zajedno pevamo.“

Počela je da svira sama. Zatim su došli jedan pijanac i još jedna starica koji su zapevali s njom. Uskoro je već oveća grupa pevala, a druga oveća grupa bila u publici i aplaudirala nakon svake pesme.

– Zašto ovo radiš? – upitah između dve pesme.

– Da ne bih bila sama – reče ona. – Mnogo sam usamljena, kao i većina starih ljudi.

Eh, kada bi svi na ovaj način rešavali svoje probleme.

Uvek otvoreni ka ljubavi

Ima trenutaka kada bismo zaista želeli da pomognemo nekome koga mnogo volimo, ali ne možemo ništa da učinimo. Ili nam okolnosti ne dozvoljavaju da budemo blizu, ili je ta osoba zatvorena za bilo koju vrstu solidarnosti ili podrške.

Tada nam jedino preostaje ljubav. U trenucima kada je sve beskorisno, još uvek možemo da volimo – ne očekujući ništa zauzvrat, ni promene ni zahvalnost.

Ako uspemo da činimo tako, energija ljubavi počinje da preobražava Univerzum oko nas. Kada se pojavi, ta energija uvek uspe da obavi svoj posao.

„Vreme ne preobražava čoveka. Snaga volje ne preobražava čoveka. Ljubav ga preobražava“, kaže Henri Drumon.

Čitao sam u novinama o jednom detetu u Braziliji koje su roditelji surovo prebili. Dete je posle toga ostalo nepokretno i izgubilo moć govora.

U bolnici ga je negovala medicinska sestra koja mu je svakog dana govorila: „Volim te.“ Iako su lekari govorili da ono ne može da je čuje i da je njen trud uzaludan, medicinska sestra je i dalje ponavljala: „Ja te volim, ne zaboravi to.“ Tri sedmice kasnije detetu se povratila telesna motorika. Četiri sedmice kasnije ponovo je propričalo i počelo da se smeje. Medicinska sestra nikada nije dala intervju, a novine nisu objavile njeno ime – ali ostaje ovde zapisano, da nikada ne zaboravimo: ljubav leči.

Ljubav preobražava, ljubav leči. Ali, ponekad, ljubav sprema smrtonosne klopke, i na kraju uništava osobu koja je odlučila da se potpuno preda. Kakvo je to složeno osećanje koje je – u dubini – jedini razlog da bismo živeli, boreći se i pokušavajući da budemo bolji?

Bilo bi neodgovorno pokušati definisati je jer, kao i sva ostala ljudska bića, i ja mogu samo da je osetim. Hiljade knjiga su napisane, pozorišnih predstava postavljeno, filmova snimljeno, pesama stvoreno, skulptura isklesano u drvetu ili u mermeru, i ipak, najviše što umetnik uspe da uradi jeste da prenese predstavu o osećanju – a ne sâmo osećanje.

Ali naučio sam da je ovo osećanje prisutno u malim stvarima, i da se manifestuje u najbeznačajnijim stvarima koje radimo, stoga je potrebno uvek

imati ljubav na umu, kada nešto činimo ili odlučimo da ne činimo.

Mašiti se za telefon i reći nežne reči koje stalno odlažemo. Otvoriti vrata i dozvoliti da uđe onaj kome je potrebna naša pomoć. Prihvatiti posao. Napustiti posao. Doneti odluku koju smo ostavljali za kasnije. Moliti za oprostaj zbog greške koju smo počinili i koja nam ne da mira. Zahtevati pravo koje imamo. Biti redovna mušterija kod cvečara, što je bitnije nego biti isto to kod zlatara. Puštati muziku veoma glasno kada je voljena osoba daleko, utišati muziku kada je blizu. Umeti reći „da“ i „ne“ jer se ljubav dotiče svih ljudskih osećanja. Pronaći sport koji može da se trenira udvoje. Ne slediti nijedan recept, čak ni ovaj koji se nalazi u ovom pasusu – jer je ljubavi potrebna mašta.

A kada ništa od toga ne bude moguće, kada preostaje samo osama, treba se setiti priče koju mi je jedan čitalac svojevremeno poslao:

Ruža je sanjala i danju i noću da će se družiti sa pčelama, ali nijedna nije sletala na njene latice.

Ona je, međutim, i dalje sanjala: tokom svojih dugih noći zamišljala je nebo po kojem je letelo mnogo pčela koje su prilazile i nežno je ljubile. Tako je uspevala da dočeka naredno jutro, kada se ponovo otvarala na sunčevoj svetlosti.

Jedne noći, videvši ružinu usamljenost, Mesec upita:

– Zar se nisi umorila od čekanja?

– Možda. Ali moram da istrajem u borbi.

– Zašto?

– Zato što ću uvenuti ako se ne otvorim.

U trenucima kada deluje da usamljenost uništava svu lepotu, jedini način je da izdržimo i ostanemo otvoreni.

Verovati u nemoguće

Vilijam Blejk kaže u jednom od svojih tekstova: „Sve ono što je danas stvarnost nekada je bilo samo deo jednog nemogućeg sna.“ Stoga danas imamo avion, letove u svemir, kompjuter na kojem upravo pišem kolumnu itd. U poznatom remek-delu *Alisa u zemlji čuda* stoji dijalog između glavne junakinje i kraljice, koja je upravo ispričala nešto neobično.

– Ne mogu da verujem – kaže Alisa.

– Ne možeš? – kraljica ponavlja tužnim glasom. – Pokušaj opet: duboko udahni, zažmuri i veruj.

Alisa se zasmija:

– Ne vredi pokušavati. Samo lude veruju da nemoguće stvari mogu da se dogode.

– Mislim da ti samo nedostaje malo vežbe – odgovara kraljica. – Kada sam bila tvojih godina, vežbala sam barem pola sata dnevno: odmah nakon doručka, činila sam sve što mogu da zamislim pet ili šest neverovatnih stvari koje bi mi se mogle naći na putu, i danas vidim da je većina stvari koje sam zamišljala postala stvarna. Čak sam zahvaljujući tome i postala kraljica.

Život od nas neprekidno zahteva: „Veruj!“ Verovati da čudo može da se desi svakog trenutka neophodno je za našu radost, ali i za našu zaštitu, ili da bismo opravdali svoje postojanje. U današnjem svetu mnogi ljudi smatraju da je nemoguće iskoreniti siromaštvo, imati pravedno društvo, smanjiti međuersku napetost koja kao da iz dana u dan raste.

Većina ljudi izbegava borbu iz najrazličitijih razloga: konformizam, zrelost, strah da ne ispadnu smešni, osećaj nemoći. Gledamo kako naš bližnji trpi nepravdu i ništa ne kažemo. „Neću bezveze da tražim kavgu“, jeste objašnjenje.

To je kukavički stav. Ko ide duhovnim putem, sa sobom nosi kodeks časti koji mora da se poštuje; Bog uvek čuje glas koji zbori protiv onoga što je pogrešno.

Uprkos tome, ponekad, čujemo sledeći komentar: „Uvek verujem u snove, često se borim protiv nepravde, ali se na kraju uvek razočaram.“

Ratnik Svetlosti zna da neke nemoguće bitke vrede da se zapodenu, i zato se ne plaši razočaranja – jer već poznaje moć svog mača i snagu svoje ljubavi.

On svesrdno odbacuje one koji nisu sposobni da donose odluke i stalno prebacuju na druge odgovornost za sve loše što im se dešava na svetu.

Ako se ne bude borio protiv onoga što je pogrešno – čak i kada izgleda da je to iznad njegovih sposobnosti – nikada neće pronaći pravi put.

Moj iranski izdavač Araš Hedžozi poslao mi je jednom sledeći tekst:

Danas me je jaka kiša iznenadila dok sam bio na ulici... Hvala Bogu, imao sam kišobran i kabanicu. Međutim, i jedno i drugo bili su u prtljažniku mog automobila koji je bio parkiran baš daleko. Dok sam trčao da ih uzmem, razmišljao sam o čudnom znaku koji mi je Bog poslao: uvek imamo neophodna sredstva da se suočimo s nepogodama koje nam život namešta, ali u većini slučajeva ta sredstva su zaključana u dnu našeg srca i zato gubimo mnogo vremena dok ih ne pronađemo. Kada ih nađemo, nedaća nas je već pobedila.

Budimo, zato, uvek spremni: u suprotnom, ili ćemo propustiti priliku, ili ćemo izgubiti bitku.

Nevreme se približava

Znam da stiže nevreme jer umem da gledam u daljinu, da vidim šta se dešava na horizontu. Naravno da i svetlo malo pomaže – bliži se veče, pa se obrisi oblaka bolje vide. Vidim i sevanje munja.

Sve je tiho. Vetar ne duva ni jače ni slabije nego ranije. Ali znam da dolazi nevreme jer često posmatram horizont.

Zastajem – nema ničeg uzbudljivijeg ili više zastrašujućeg od posmatranja nevremena koje se približava. Prvo što mi pada na um jeste da potražim zaklon – ali to može biti opasno. Zaklon može postati neka vrsta klopke – uskoro će vetar početi da duva, i verovatno će biti toliko jak da će podizati krovove, lomiti grane, kidati dalekovode.

Prisećam se jednog starog prijatelja koji je kao dete živeo u Normandiji i bio svedok iskrcavanja savezničkih trupa u okupiranoj Francuskoj. Zapamtio sam njegove reči: „Probudio sam se i horizont je bio prepun ratnih brodova. Na plaži pored moje kuće nemački vojnici posmatrali su istu tu scenu. Ali ono što me je najviše plašilo bila je tišina. Potpuna tišina koja prethodi borbi na život i smrt.“

Upravo sam takvom tišinom okružen. I nju malo—pomalo zamenjuje zvuk – veoma blag – povetarca u poljima kukuruza koja me okružuju. Atmosferski pritisak se menja. Nevreme je sve bliže, a tišinu počinje da menja blago šuštanje lišća.

Prisustvovao sam već mnogim olujama u životu. Najveći broj nepogoda zatekao me je iznenada, tako da sam morao da naučim – i to vrlo brzo – da gledam u daljinu, da shvatim da ne mogu da kontrolišem vremenske prilike, da uvežbavam veštinu strpljenja i da poštujem bes prirode. Ne dešavaju se stvari uvek onako kako ja to želim i bolje mi je da se na to naviknem.

Pre mnogo godina komponovao sam jednu pesmu u čijem tekstu je stajalo: *Više se ne bojim kiše / jer kiša, kada se vraća na zemlju, donosi stvari iz vazduha.* Bolje je savladati strah. Biti dostojan onoga što sam napisao, i shvatiti da će kijamet, ma kakav bio, u nekom trenutku proći.

Vetar već jače duva. Nalazim se usred otvorenog polja, ima nekih stabala na horizontu koja će, barem teoretski, privući gromove. Koža mi je nepromočiva, čak i ako mi odeća bude natopljena vodom. Zato je bolje da uživam u ovom prizoru umesto da trčim i tražim zaklon.

Prolazi još pola sata. Moj deda je bio inženjer i voleo je da me uz igru uči zakonima fizike: „Kad ugledaš munju, počni da brojiš dok ne čuješ grom. Onda broj sekundi pomnoži sa 340 metara, što je brzina zvuka. Tako ćeš uvek znati na kojoj je razdaljini udario grom.“ Malo je komplikovano, ali navikao sam se da tako računam još od detinjstva: trenutno je nevreme na dva kilometra odavde.

Još ima dovoljno svetlosti da mogu da vidim obrise oblaka koje piloti aviona zovu CB – *cumulonimbusi*. Oblika su nakovnja, kao da neki kovač kuje nebo, izliva mačeve za razgnevljene bogove, koji bi trebalo da su trenutno iznad grada Tarba.

Vidim nevreme kako se približava. Kao svako, bilo koje nevreme, ono donosi uništenje – ali u isto vreme navodnjava polja, a i mudrost neba se spušta zajedno sa njegovom kišom. Kao svako, bilo koje nevreme, i ovo će proći. Što silnije, to brže.

Hvala Bogu, naučio sam da se nosim s nepogodama.

I da završimo ovu knjigu molitvama...

Damapada (pripisana Budi):

Bolje bi bilo da, umesto hiljadu reči,
Postoji samo jedna, ali da donese Mir.
Bolje bi bilo da, umesto hiljadu stihova,
Postoji samo jedan, ali da prikaže Lepo.
Bolje bi bilo da, umesto hiljadu pesama,
Postoji samo jedna, ali da širi radost.
Mevlana Dželaludin Rumi, XIII vek:
Tamo napolju, izvan onoga što je tačno i onoga što je pogrešno postoji
ogromno polje.
Naći ćemo se tamo.

Prorok Muhamed, VII vek:

O, Alahu, pitam te jer znaš i poznaješ sve, čak i ono što je skriveno.
Ako je ono što činim dobro za mene i moju veru, za moj život sada i kasnije,
neka onda zadatak bude lagan i blagosloven.
Ako je ono što sada činim loše za mene i moju veru, za moj život sada i
kasnije, drži me daleko od tog zadatka.

Isus iz Nazareta, *Jevanđelje po Mateju 7:7–8*:

Ištite, i daće vam se;
tražite, i naći ćete;
kucajte, i otvoriće vam se.
Jer svaki koji ište, prima; i koji traži, nalazi;
i koji kuca, otvoriće mu se.

Jevrejska molitva za mir:

Hajdemo u goru Gospodnju, gde ćemo moći s Njim hoditi. Pretvorimo naše
sablje u plugove, a naša koplja u motke za tresenje voćaka.
Neka nijedan narod ne digne svoju sablju protiv drugog, i neka nikada ne
nauči veštinu ratovanja.
I neka niko ne strepi od suseda svoga, jer je tako naredio Gospod.

Lao Ce, Kina, VI vek pre nove ere:

Da bi u svetu bio mir, potrebno je da narodi žive u miru.
Da bi narodi živeli u miru, gradovi ne treba da ustaju jedni protiv drugih.

Da bi u gradovima bio mir, susedi treba da se razumeju.
Da bi među susedima bio mir, potrebno je da u domovima vlada sloga.
Da bi u kući bio mir, treba ga naći u sopstvenom srcu.

O autoru

Paulo Koeljo se smatra najuticajnijim savremenim piscem. Njegova dela prodana su širom sveta u tiražu od preko 165 miliona primeraka, objavljena u 170 zemalja i prevedena na preko 80 jezika.

Rođen u Rio de Žaneiru (Brazil) 1947. godine, Paulo Koeljo je autor nekoliko naslova koji spadaju u najčitanije knjige našeg vremena. Među njima su *Dnevnik jednog čarobnjaka* i *Alhemičar*, koji su ga i učinili svetski poznatim. Naravno, Paulo Koeljo je napisao mnoge druge knjige koje su dirnule srca ljudi širom sveta – *Brida*, *Veronika je odlučila da umre*, *Jedanaest minuta*, *Alef* ili *Rukopis otkriven u Akri*.

Dobitnik je brojnih prestižnih međunarodnih priznanja. Izabran je za člana Brazilske književne akademije 2002. godine, a od 2007. godine je ambasador mira Ujedinjenih nacija. Godine 2009. dodeljeno mu je priznanje Ginisove knjige rekorda za najveći broj prevoda (53) jednog romana (*Alhemičar*). Takođe, on je i autor koga prati najviše ljudi na društvenim mrežama.

Paulo Koeljo

Biti kao reka

Za izdavača

Dejan Papić

Urednik

Dejan Mihailović

Lektura

Milan Gligorijević

Korektura

Laura Barna

Slog i prelom

Saša Dimitrijević

Beograd, 2016.

Izdavač

Laguna, Beograd

Resavska 33

Klub čitalaca: 011/3341-711

www.laguna.rs

e-mail: info@laguna.rs